

Jaargang 31, nr. 4, december 2016 - januari - februari 2017

van wirs

Driemaandelijks tijdschrift van heemkundekring 'Amalia van Solms', Baarle-Hertog-Nassau

kaante

P 918514

Colofon

Heemkundekring 'Amalia van Solms' houdt zich actief bezig met het erfgoed van Baarle, Castelé, Ulicoten en Zondereigen om de kennis ervan te vergroten en de verzamelde gegevens beschikbaar te stellen.

Heemhuis

Kerkstraat 4, 2387 Baarle-Hertog

Openingstijden:

- Elke woensdagavond van 19.30 tot 21.00 uur
- Elke eerste zondag van de maand van 10.30 tot 12.30 uur

Bankrelaties

- NL 13 RABO 0103 8949 69
- Persoonlijk lidmaatschap: € 15,00
- Gezinslidmaatschap: € 20,00
- Jeugd lidmaatschap: € 5,00

Secretariaat (Maria Voeten)

B: Kerkstraat 4, 2387 Baarle-Hertog
NL: Postbus 225,
5110 AE Baarle-Nassau
0031 (0)13 507 8133
info@amaliavansolms.org

Voorzitter (Ad Jacobs)

0031 (0)13 507 8258

Penningmeester (Nelly Pieke)

0031 (0)13 508 3408
penningmeester@amaliavansolms.org

Verantwoordelijke uitgever

Ad Jacobs, Kerkstraat 4,
2387 Baarle-Hertog

Website

- www.amaliavansolms.org
- www.dodendraad.org
- Voor de digitale nieuwsbrief van de heemkundekring aanmelden via website amaliavansolms.org

Van Wirskaante

Overname van teksten is toegestaan mits bronvermelding. Losse nummers zijn verkrijgbaar voor € 5,00 per stuk.

Redactieadres

vanwirskaante@amaliavansolms.org

Realisatie en druk:

Koninklijke Drukkerij Em. de Jong,
Baarle-Nassau
Oplage: 1300.

Inhoud

4 Voorwoord

6 Aan de praat mee... (63) Ad Haneveer

Herman Janssen kent Ad Haneveer nog uit zijn jeugdijaren van de voetbalwedstrijden van VV Hoogstraten. Jaren later kruisten hun wegen zich bij 'Den Oorlog Verklaard'. En nu gaat hij bij hem op bezoek voor een interview.

22 Verhalen rond 70 jaar bevrijding (1)

Antoon van Tuijl haalt een getypt relaas uit het Bidoc tevoorschijn dat van dag tot de bevrijding van Loveren beschrijft. Volgens hem moet het van de hand van August Klaassen zijn.

32 Hoe uniek is Baarle?

Op de grens van India en Bangladesh zijn op 1 augustus 2015 197 enclaves van de kaart geveegd.

40 Sla (36)

42 Ossenweg

In een derde artikel over 'De vaart verjaart' gaan we naar Merksplas waar de rijksweldadigheidskolonien met de Ossenweg inspeelden op het gereedkomen van het Kanaal van Dessel naar Schoten.

Redactie

Harry Benschop (a.i.)

Leo Voeten (a.i.)

Aan dit nummer werkten mee:

Harry Benschop, Karel Govaerts,

Ad Jacobs, Herman Janssen,

Jeanne Meeuwesen, Stefaan Tops,

Antoon van Tuijl, Leo Voeten en Maria

Voeten-Wouters.

Foto's: hkk Amalia van Solms,

tenzij anders vermeld.

Jaargang 31, nr. 4, december 2016 - januari-februari 2017 ■

van wirs

Driemaandelijks tijdschrift van heemkundekring 'Amalia van Solms', Baarle-Hertog-Nassau

kaante

46 Hoogspanning aan de Belgisch-Nederlandse grens (20)

Dankzij Willy Buyle uit Oost-Vlaanderen bereiken ons nieuwe gegevens over Leon Baes, noodpastoor in Castelné tijdens de Grote Oorlog.

55 Chauffeur van en smokkelbak (10)

De serie smokkelverhalen van de Witte van de Zwarte wordt afgesloten.

Amalia dankt de schrijver Jan van Rooy en zijn dochter Chantal van harte voor de gelegenheid om ze (in enigszins bewerkte vorm) te mogen publiceren.

57 Grenzenloos erfgoed van eigen bodem

Lezing gehouden door Em. prof. dr. Stefaan Top op het minisymposium van 8 juni 2016 van Heemkundekring Amalia van Solms ter gelegenheid van haar 40-jarig jubileum. Met aansluitend een 'moordlied'.

62 Merkwaardigheden (85)

Over goud in de grond in Castelné.

63 In memoriam

64 Amalia aan het werk (8)

68 Arme Amalia (94)

70 Nieuwe leden

71 Activiteiten-programma 2017

Voorwoord

Op zondag 4 september jongstleden was het een gezellige drukte in ons Heemhuis. Daar werd de heemkalender 2017 boven de doopvont gehouden. En dit al voor de dertigste keer. Het thema van de heemkalender is vervoer en de werkgroep heeft voor elke maand een prachtige foto op de kop getikt. Antoon van Tuijl verzorgde ook dit jaar de presentatie op zijn eigentijdse manier.

Dertig jaar heemkalender is een geweldige prestatie. Voor de historie ben ik in het archief van Amalia gedoken. Dan kom je uit bij ons periodiek van september 1987 – een periodiek van twaalf bladzijden voor een vereniging van nog geen honderd leden – waarin ik de volgende mededeling vond: 'De heemkundekring zal dit jaar een heemkalender 1988 uitgeven. Hiervoor werd een werkgroep in het leven geroepen. Deze werkgroep heeft tot nu toe een aantal zaken gedaan zoals het maken van foto's, het plegen van overleg met drukkerij de Jong en dergelijke. Het ligt in de bedoeling op het einde van dit jaar de kalender te laten verschijnen. Het uitgeven van de kalender

heeft tot doel de vereniging meer financiële armslag te geven haar activiteiten te kunnen uitbreiden en zelfstandig financieel te ondersteunen. De kalenders dienen echter wel verkocht te worden! Hierbij doen wij dan ook een oproep voor verkopers. Geïnteresseerden kunnen zich opgeven bij het secretariaat.'

Tot zover het artikel ondertekend door Paul van Tilburg.

In het artikel een aantal waarheden die na al die jaren nog steeds van toepassing zijn zoals het verkopen van de kalenders, financiële armslag vergroten waardoor activiteiten tegen schappelijke prijs aangeboden konden worden. De

werkgroep heemkalender heeft zich al die jaren ingezet om op de eerste zondag van september de kalender te presenteren en dat is ook altijd gelukt.

Na dertig jaar heeft de werkgroep heemkalender bestaande uit Femie Lückman, Ineke van Strijp en Antoon van Tuijl besloten te stoppen met hun activiteiten. "Het is mooi geweest en dertig vinden we een mooi aantal om te stoppen", stelde Femie bij de presentatie.

De werkgroep bedankte iedereen die al die jaren meewerkten aan het succes van de heemkalender: de kopers, de verkopers, de fotoleveranciers en natuurlijk de sponsors Koninklijke drukkerij Em.de Jong, Bart en Katja de Bresser van

Ineke van Strijp hangt de dertigste heemkalender op. Zij heeft vanaf de eerste kalender met Femie Lückman elk jaar het thema bedacht en de bijbehorende foto's uitgezocht. Alle heemkalenders (vanaf 1988) hangen in het Heemhuis.

Jumbo Baarle-Nassau. Maar ook de leden van de werkgroep werden bedankt voor hun inzet voor de kalender.

Speciaal voor Femie Lückman was er een bijzondere blijk van waardering: de zilveren draaginsigne van Brabants Heem met oorkonde. Ineke en Antoon zijn al eerder onderscheiden voor hun inzet voor Amalia. Femie was blij verrast met deze onderscheiding en ik was de trotse voorzitter die deze mocht uitreiken.

Als we naar de laatste maanden van 2016 kijken zien wij onze traditionele activiteiten op het programma staan. Dit zijn een winterwandeling op donderdag 29 december en de kerstviering op dinsdag 20 december. Bij de kerstviering rekenen wij op een volle aula in het cultureel centrum van Baarle met voordracht, gastkoor, kerstbrood en glühwein. Denkt u er nog even aan u aan te melden via het secretariaat van Amalia (via info@amaliavansolms.org) of op het heemhuis tijdens de openingsuren. De kosten bedragen € 5,00 per persoon, vooraf te voldoen. In het Cultureel Centrum wordt op zondag 8 januari 2017 onze Nieuwjaarsbijeenkomst gehouden. Daar kunt u zoals alle jaren zonder aanmelding naar toe. Ook de activiteitencommissie heeft niet stilgezeten. Zij hebben voor 2017 de concept jaarkalender opgesteld en deze vindt U achter in deze Van Wirskaante. Ook voor het komende jaar hebben zij getracht een programma samen te stellen met voor elk wat wils.

Een heemreis kan bij Amalia niet ontbreken. Onze eerste heemreis gaat op zaterdag 10 juni naar de bijzondere stad Luik. Op 26

Ad Jacobs reikt het zilveren draaginsigne van Brabants Heem uit aan Femie Lückman.

augustus hebben we een tweede heemreis gepland naar Heeze. Kas-teel Heeze en de Strabrechtse heide staan dan op het programma. Voor ontspanning zorgt Rien Vermaire op 17 januari met zijn lezing 'Ouwer worren'. Ook de zomeravondwandelingen staan voor het tweede jaar op het programma en vanzelfsprekend ook de lokale heemdag. Veel vertrouwde activiteiten maar... In deze kalender is beslist nog ruimte voor activiteiten die door leden voorgedragen worden. Heb je leuke ideeën voor activiteiten laat het ons dan weten en wij proberen ze in te passen.

Ook zullen wij veel aandacht schenken aan 150 jaar Bels Lijntje. Dit in samenwerking met de stichting die de organisatie voor deze bijzondere viering voor haar rekening neemt. Hier is net als bij het Dodendraadproject een samenwerkingsverband tot stand gekomen met gemeenten, heem-

kringen, VVV's en andere erfgoedinstellingen. Op deze wijze zal dit een geweldig succes worden. Leden die aan dit project op een of andere manier willen meewerken, kunnen zich bij ons bestuur melden. Iedereen is welkom.

Veel werk aan de winkel bij Amalia het volgend jaar. Ik hoop dat net als de voorgaande veertig jaar veel leden zich hiervoor in zullen zetten. Maar daar ben ik wel gerust in. Hoop veel leden te ontmoeten op onze Nieuwjaarsbijeenkomst op zondag 8 januari 2017.

Ad Jacobs, uw voorzitter

Zo had ik in hetzelfde huwelijk een Nederlandse zoon en een Belgische dochter!

Aan de praat mee... (63)

Ad Haneveer

HERMAN JANSSEN

Jarenlang volgde ik in mijn jeugdjaren de voetbalwedstrijden van Hoogstraten VV. De ene zondag thuis, de andere week op verplaatsing. Uiteraard kende ik als trouwe supporter alle spelers bij naam. Ook de linksbuiten en enige buitenlander in de ploeg: Ad Haneveer. Jaren later kruisten onze wegen ter gelegenheid van de tentoonstelling 'Den Oorlog Verklaard'. Vandaag zoek ik Ad thuis op voor een interview in Van Wirskaante en parkeer ik mijn auto bij hem voor de deur, aan de Tommelshof 36 in Baarle-Hertog.

Ad bij de installatie van de gemeenteraad van Baarle-Hertog in 2007. foto Gerda Norbart

Ad ontvangt me hartelijk. Een drankje (geen koffie, dat is te moeilijk), even in de tuin naar de reeën kijken. Terug naar binnen... Klaar voor een meer dan drie uur durend vlot lopend gesprek!

Zijn jeugdjaren

Ad is op 27 juni 1942 op de Kleine Tommel in Baarle-Hertog geboren. Als kind is hij nooit verhuisd. Op de Kleine Tommel stonden vier woningen, geen boerderijen. Iets verderop, aan de Grote Tommel, stond een tiental boerderijen. Zijn ouders woonden destijds in het huis met het nummer 275, nu Tommel 15.

De Tommel was een afgelegen, ietwat achtergebleven buurt. Ad kent nog een oud gezegde: "Op den Tommel, niks dan rommel!" Ook nu nog woont Ad in datzelfde gehucht. Hier voelt hij zich thuis. Als jongen genoot hij van de bossen, waar hij vogeltjes zocht, eekhoorns ving en in het witte zand voetbalde. De wedstrijden 'tommeltuip' (Tommel tegen het dorp) waren in die tijd legendarisch. Die voetbalwedstrijden werden 'in de zandbak' zowel letterlijk als figuurlijk uitgevochten. Maar vergis je niet: er was weinig tijd om te spelen: "Mijn jong leven bestond voornamelijk

Communiefoto aan de Tommel.

uit werken. Altijd meehelpen. Zeer weinig ontspanning en veel inspanning. Dat kenmerkte mijn jeugd." Thuis wachtte er een kleine hectare landbouwgrond en vanaf zijn achtste jaar moest Ad wieden, hakken en plukken. Dennenappels verzamelen om in de winter de kachel aan te steken. Er moest stookhout zijn en strooisel voor op de aardappelkuilen. Soms hadden de boeren hulp nodig en werd Ad langs gestuurd. Ook 's nachts, bijvoorbeeld wanneer er een koe moest kalveren.

Mei 1956. Vooraan v.l.n.r.: Maria, Ad, vader Fons, Gusta, moeder Fien, Jef en Stan. Achteraan: Jan, Josepha en Corry.

De familie Haneveer

Ad is een zoon van Johannes Alphonsus Haneveer en Josephina Vermeeren. Hij had drie broers en vier zussen: "In die tijd was dat een gewoon gezin." Vader Fons was geboren op 26 oktober 1905. Hij werkte eerst in de wegebouw, dan bij de spoorwegen. Later was hij bij Van Gend en Loos, de

pakjesdienst van het spoor. Op 56-jarige leeftijd is vader in Tilburg verongelukt: "Hij was met zijn motor op weg naar het werk en is door een auto aangereden. Ik heb buiten nog een stukje van zijn grafsteen staan." Moeder Josefien werd op 4 oktober 1906 in Baarle-Hertog geboren en stierf in Turnhout op 9 juli 1983. Ad is naar zijn grootvader genoemd. Adrianus

Broers en zussen Haneveer in juli 1993. Vooraan v.l.n.r.: Josepha, Corry, Maria en Gusta. Achteraan: Jan, Stan en Ad.

of Janeke Haneveer was wegenwerker bij het spoor. Grootmoeder Anna Meeuwesen was eveneens bij de spoorwegen actief. Zij was baanwachteres.

In 2010 verscheen het boek 'Een Grensgeval' van Jeff S. Haneveer uit Eindhoven. Karel Geerts uit Baarle-Nassau heeft eraan meegeewerkt. Het boek bevat een stamboom van de familie Haneveer. Die leert ons dat de familie oorspronkelijk uit Gilze kwam, waar ze eeuwenlang heeft gewoond. Thuis werd van generatie op generatie linnen geweven. In de tweede helft van de 18de eeuw is een tak via Alphen naar Baarle uitgeweken.

Ad en Lisette op 24 april 1965.

Ad groeide op en na vier jaar verkering trouwde hij op 24 april 1965 met Lisette Leppers. Vorig jaar vierden zij hun gouden huwelijk. Lisette was in Beerse geboren, maar woonde heel haar jeugd op de Tommel in Baarle-Hertog. Ad en Lisette kenden elkaar dus al lang voor ze verkering hadden. Ze kregen een zoon en een dochter, Marc en Christel. Later volgden drie kleinzonen: Yannis, Matteo en Axel. De eerste twee wonen in Turnhout, laatstgenoemde in Baarle.

Baarlese Belgen en Nederlanders

Ad is een echte Baarlenaar en daar is hij fier op. "Ik ben geboren in Baarle-Hertog en heb daar altijd gewoond. Als ik het fietspad oversteek, ben ik op mijn geboortegrond. Ik voel me altijd het best op den Tommel. Mijn vader was Nederlander en dat bepaalde mijn nationaliteit, ook al was mijn moeder Belgisch. Maar omdat ik in België geboren ben, kreeg ik een vreemdelingenpas. Zo'n gele kaart met een rode streep erdoor. We kregen ons paspoort vanuit de ambassade in België en later kregen we het vanuit de gemeente. Zo'n paspoort was maar drie jaar geldig, daarna moest je een nieuw aanvragen. Onze zoon Mark was op dezelfde wijze 'Nederlander door geboorte'. Toen mijn dochter geboren werd, was de wet echter veranderd. Iedereen die in België geboren werd, kreeg vanaf dan de Belgische nationaliteit. Wanneer je achttien werd, mocht je alsnog kiezen om eventueel de nationaliteit van vader aan te nemen. Zo had ik in hetzelfde huwelijk een Nederlandse zoon en een Belgische dochter!"

Ad komt op dreef en is niet meer te stoppen: "Ik moest als vreemdeling geen soldaat worden: niet in België en niet in Nederland. Anderzijds mocht ik ook geen staatsbetrekking bekleden: niet in België en evenmin Nederland. Nederland erkende geen onderdanen die in het buitenland geboren waren. Ik kon geen douanier worden of leraar aan een staatsschool of postbode of spoorarbeider, omdat er meteen naar uw nationaliteit gevraagd werd. Voor mijn vader was dit geen probleem, omdat hij als Nederlan-

der in Baarle-Nassau geboren was. Er waren in die tijd heel wat grensarbeiders. Belgen die in Nederland werkten, maar ook andersom. Er waren in Baarle-Nassau heel wat Nederlanders die in een Belgische koolmijn werkten. Maar voor de staat kon je niet werken als je de verkeerde nationaliteit had of een vreemdelingenstatuut.

Schoolfoto in Baarle-Hertog.

Ik vraag me luidop af of in Baarle de woonplaats vroeger de keuze van het onderwijs bepaalde. Ad: "Toen was het simpel: waarde in Bels Baal geboren, dan ging je naar de Belze school. Ook al waarde Nederlander. En wie in Hollands Baal geboren was, ging naar de Hollandse school. Wie vanuit een ander dorp naar Baarle kwam, ging naar de school van zijn nieuwe woonplaats. Als echte Hollanders op Bels kwamen wonen, dan gingen ze toch naar de Belze school. Wie in Baarle verhuisde, bleef op de school waar hij was. In mijn tijd veranderde er niemand van school. Er was veel rivaliteit tussen de Belze en de Hollandse schooljeugd. Ik ben naar de Belgische lagere school geweest: na de

oorlog eerst naar de needschool bij Stan Voeten, later naar de Belgische meisjesschool en daarna naar het gebouw op den hoek van de Pastoor van Herdegomstraat, het latere gemeentehuis."

Aan het werk

"Toen ik twaalf was, ging ik naar de vakschool in de Zandstraat in Turnhout. Daar moest je meteen beslissen wat je later zou worden! Ik werkte niet graag op de akker en zocht een beroep dat bij me paste. Mijn vader zei: 'Ik denk da gij in het hout gaat.' Ik was dan ook altijd met hout bezig en maakte zelfs geweerkolven. Het werd dus timmerman en vier jaar later was ik afgestudeerd. Ik was 16 jaar. In die tijd deed je geen staves en hielp de school je niet aan een baan. Je stond met je diploma alleen op de wereld. Het was 1958, het jaar van de wereldtentoonstelling in Brussel. Ik heb 32 aannemers met de fiets afgereden. Nooit heeft er iemand naar mijn diploma gevraagd! Nog nooit! In de verre omtrek, zowel in België als in Nederland, was er geen werk in de bouw. Er werd veel geld uitgegeven aan de wereldtentoonstelling, maar niet aan openbare werken. Er was veel werkloosheid."

"We hebben toen ons ouderlijk huis verbouwd. Zes maanden heb ik daaraan gewerkt. Ik moest als 16-jarige snotneus alle timmerwerk doen. Ervaring had ik nog niet. Dat was een hele uitdaging! Dan werd ik op een herengoed in Kalmthout inwonend klusjesman. Elke maandag reed ik met de fiets ernaartoe! En iedere zaterdagmiddag mocht ik met de fiets naar huis: ik moest op zaterdag nog tot 13u werken. Bij ons bepaalde het huisreglement

Schoolfoto in Turnhout.

dat je op een ander mocht werken, maar dat je dan de helft van je inkomen moest afgeven. Van dat bedrag werden de thuiswerkers betaald.

In Kalmthout hoorde ik dat er bij Eduard Jansen in de Fonteins-

traat in Turnhout een leerling-timmerman gevraagd werd. Ik kon daar beginnen en heb er acht jaar gewerkt. Na vier jaar was ik al meestergast. Ik heb alles met vallen en opstaan geleerd. Op de bouw, maar ook in de werkplaats. Deze firma was een koploper op

het gebied van seriewerk van ramen en deuren. We werkten vooral in het duurdere bouwsegment, zoals de villabouw in Brasschaat en Antwerpen. Ook werden deuren en ramen aan andere aannemers geleverd.”

Zelfstandig ondernemer

“Toen ik afgestudeerd was, werkte ik voor en na voor mezelf. Thuis werd een kippenhok omgebouwd tot timmerwerkplaats. Moeder had het eerste machientje voor-gefinancierd. De klanten kwamen uit de buurt en uit het dorp. In die tijd begonnen de badkamers en de keukens gemeengoed te worden. De putten gingen weg, er werd waterleiding aangelegd. Ik werkte 's morgens van 5 tot 7u als zelfstandige. Dan reed ik naar mijn baas en 's avonds was ik om 18u thuis. Dan werkte ik van 19 tot 22u opnieuw voor mezelf. Dat heb ik jaren zo gedaan.”

“Ik kreeg meer werk voor en na. Ik werd bekender en voelde de drang om helemaal voor mezelf te beginnen. De werkplaats thuis werd uitgebreid, zowel het machinepark als de werkruimte. Altijd opnieuw kwam er een afgang erbij. Uit de muur werden stenen gehaald. Wanneer het hout te lang was, kon ik het door de gaten in de muur naar buiten schuiven. Lisette hielp mee bij het schaven, schuren en schilderen. Zij werkte na de huishoudschool vanaf haar vijftiende jaar in de confectie bij Lehmann. Toen zoon Marc geboren werd, bleef zij thuis. Later verzorgde zij de boekhouding van het eigen bedrijf.”

“We maakten alles zelf. Twaalf uur per dag. Van 19 tot 22u kwamen

Roefeldag, juni 1996.

er gasten helpen. We werkten samen met metser-aannemer Adriaensen. Er kwam een nieuwe timmerwerkplaats aan de Turnhoutseweg, we waren voor die tijd goed ingericht. Later verhuisde het bedrijf naar de Wickenweg. Het was een tijd van vallen en opstaan. Ik heb faillissementen meegemaakt van collega's. Zelf stond ik twee keer op het randje van een bankroet, maar ik ben elke keer uit de put geklommen. Ik heb het geluk gehad dat ik buiten de zaak nog wat in onroerend goed heb gedaan: kopen, verbouwen, verhuren, verkopen. Ik heb niet alles in de zaak geïnvesteerd. Zo was er nog wat reserve om op terug te vallen. Dat bleek uiteindelijk de beste keuze."

"Ook in Nederland waren we snel bekend voor onze kwaliteit en vooral voor het harde werk. Wij kwamen niet om te schaffen of om leut te maken. Wij kwamen werken. Daar waren de Belgen voor bekend. Dat is nu nog een beetje zo. Daardoor kon ik aan Nederlandse kant een groot klantenbestand opbouwen. Ook door de voetbal was ik tot ver in de omgeving bekend."

"In de jaren '70 moest je als timmerman alles kunnen: schuren,

Ad leidt de burgemeesters rond bij de opening van het museum in 2003.
foto Gerda Norbart

stallen, bungalows, deuren, ramen, eiken vloeren, daken, trappen, het interieur, de keuken. Alles! Je kon niet zeggen: de keuken doe ik niet. Ge most alles kunnen. De moeilijkste trap moest je zelf maken. En als je dat niet kon, was je geen timmerman. Vanaf de jaren '90 is alles gespecialiseerd. Voor alle werken zijn er andere fabrieken of arbeiders en de onderdelen worden gewoon afgehaald. Allround timmermannen worden niet meer gemaakt. In mijnen tijd moste alles

kunnen. Wij hebben in alle café's van Baarle een interieur ingebouwd. Er was geen binnenhuisarchitect. Vul het zelf maar in!"

"Ik was één van de eersten in Baarle om zelf kunststoframen te maken. Aluminium ging veel minder, dat zag er niet als hout uit. Kunststof werd populair omwille van de onderhoudsvriendelijkheid. Gezien de alsmaar toenemende uurlonen voor het onderhoud werd dit bij aankoop een steeds belangrijker argument. Ik ben dat blijven doen tot mijn zoon in de zaak gekomen is. Hij kwam uit de sector van de zonneweringen en rolluiken. Toen werd beslist om geen ramen meer te maken. Voortaan werden ze aangekocht en geplaatst. Werd vroeger geld verdiend door de productie, vanaf dan door handel en montage. De omschakeling naar een montagebedrijf was een goede beslissing. In dezelfde tijd die men vroeger nodig had om één stel ramen te maken, werden

Fons Cornelissen opent de toonzaal en het kantoor (1993).

er voortaan drie geplaatst. Maar het was tegelijk een moeilijke beslissing. Het pure vakmanschap is hiermee verdwenen.

Museum Vergane Glorie – verzamelaar

Gaandeweg gaat het gesprek verder in de richting van het aloude vakmanschap en de collectie oude werktuigen die Ad in zijn museum Vergane Glorie heeft ondergebracht: “Ik ben gebeten door de microbe om voorwerpen bij te houden. Dat had ik al vlug. Op den Tommel was in den oorlog hard gevochten. Onze vader zei altijd: ‘We zijn twee keren bevrijd.’ De Polen zijn binnengekomen en toen de aanvoer stokte, keerden zij naar Zondereigen weer. Daarna kwamen ze terug. Wanneer we niet moesten werken, verzamelden wij het wapentuig dat in de bossen was achtergebleven. Dat was onze hobby. Mijn vader verzamelde oorlogshulzen. De jongeren hielden zich bezig met het gevaarlijke materiaal. In de mangaten zochten wij naar munitie en granaten. Die bonden wij achterop ons fietske en daarmee zwierden we door de bossen. De groteren lieten alles ontploffen. Joop Gulickx was daar een expert in. En wij mochten kijken en vonden het stoer. Het was een lust om te zien hoe die jongemannen bommen in de spechtengaten stopten. Draad eraan, een batterij met een ontsteking en heel de boom knalde uit elkaar. Hij werd wel twintig meter hoog gelift. Op het groot venneke lag in de winter een dik pak ijs. Daarin werd een gat geboord en dynamiet erin gestopt. Die haalden ze uit de granaten. Ontsteking erin, helemaal in het kaarsvet. Alles liet men tot onder het ijs zakken en op vijftig

meter afstand zagen we het ijs een toren hoog de lucht invliegen. We vonden geweren en oefenden ermee. Binnen de twintig seconden haalden wij ze uit elkaar. Het terug in elkaar zetten lukte eveneens binnen dezelfde tijd. In onze vrije tijd voerden we oorlog in de bossen.”

“Een geweer was destijds een alledaags gebruiksvoorwerp. Het stond in een hoek van het huis. Je groeide ermee op. Wij leefden op de rand van het bos en er werd al eens een konijn of een haas geschoten. Ik had ook een passie voor de oorlogshulzen van mijn vader. In de uren dat je ’s avonds thuis was, zat je samen rond de tafel. Ooms kwamen langs en er werd over den oorlog verteld. Wij, de klein mannen, zaten daar met grote oren bij. Ik ging zelf ook op zoek naar hulzen en kreeg een uitgebreide collectie bijeen. Ik had er meer dan onze pa. Na mijn huwelijk had ik het geluk dat mijn schoonmoeder die hulzen kwam poetsen. Dat was het grootste werk.”

“Toen ik voor timmerman leerde, begon ik mij te interesseren voor

oud timmergereedschap. Dat werd alsmar erger. Er kwam gereedschap van de smid bij. En ik had nogal wat schoenmakers in de familie. Ik begon alles bij te houden wat afgedankt werd. Ik liep rommelmarkten af, keek bij mensen thuis en ging op zoek bij verbouwingen: een pure verslaving. Het magazijn van de zaak kwam vrij, maar het dak was slecht. Die oude schuur is volledig gerenoveerd en goed geïsoleerd. Jammer genoeg heb ik beton over de lemen vloer gestort. Dat had ik niet moeten doen want dat was uniek van vroeger. Dan heb ik daar mijn spullen ingezet, maar niet met de bedoeling om er een museum van te maken.”

“Op een dag kwam burgemeester Fons Cornelissen kijken en hij zei: ‘Ad, maakt dat eens netjes in orde en stel dat open voor andere mensen. Zij kunnen dan naar jouw verzameling komen kijken.’ Zo is het museum ontstaan. Toen is ook het idee gekomen om alles per beroep te sorteren. Na de opening in 2003 was het hek helemaal van de dam. Door bezoekers werd van alles aangeboden. Het museum

“Ik toon de mensen hoe er vroeger gewerkt werd.”

groeide snel. De voorraad is zo groot dat ik die niet meer in de oude schuur kwijt kan. Gelukkig heb ik nog een groot magazijn.”

“Jarenlang kwamen er bussen en scholen naar het museum, ook via de VVV. Daar liggen mijn folders. De afgelopen jaren zijn er minder bezoekers, zoals in alle musea. Nu zijn het vooral families die langskomen of verenigingen die iets te vieren hebben of een uitstap maken. De groepen zijn kleiner geworden. Af en toe komt er nog een bus. Vorig jaar was het weinig, dit jaar is het wat beter. Maar het aantal bezoekers is niet het belangrijkste. Mijn hobby is het verzamelen op zich, het museum is daar slechts een onderdeelje van. Het museum is er, dat telt. Ik ben veel met mijn hobby bezig: ik rij rond en ik vertel graag.”

“Door de bekendheid die je hebt, komen allerlei verenigingen materiaal ontlenen voor tentoonstellingen en dergelijke. Gisterenavond kwam de heemkunde uit Beerse brouwerijspullen ophalen. Die mensen waren hier twee uur. Ik geniet daarvan. Ik moet niet leven van mijn museum. Een rondleiding is voor mij een leuke ontspanning.

Dat doe ik nog altijd zelf. In Hoogstraten moest men een oud café herinrichten. Mensen van Zondereigen gaan waarschijnlijk een toneelstuk opvoeren. Zij kwamen langs voor oude meubelen en geweren. In 2004 heb ik aan Amalia voor de tentoonstelling Den Oorlog Verklaard koperen hulzen uit '14-'18 ontleend. Die tentoonstelling was een geweldig succes: een perfecte samenwerking (ook met de gemeente), een unieke oude locatie, goed bereikbaar en veel ruimte. Jammer genoeg is er van onze plannen voor een nauwere samenwerking in het museum niets gekomen. Bij mij ontbrak de tijd hiervoor. Ik moest kiezen tussen mijn werk en mijn hobby. Je kan geen twee dingen goed doen!

Op pensioen gaan

Ik had de intentie om met de heemkundekring iets moois op te bouwen. Toen dacht ik: als ik met pensioen ga, kan ik daar meer tijd aan besteden. We denken allemaal dat er dan tijd vrijkomt, maar dat is niet waar. Ik kan nog goed werken, maar ik begin wat later, ik doe het wat trager en ik stop wat vroeger. Snapte. Toen ik op pensioen ging, had ik nog minder tijd en mijn

vrije tijd wordt alsmaar korter. En nu praat ik gewoon uit mijn hart: vroeger sloeg ik nooit een training van Dosko over. Ik ging daar naartoe, ik moest daar zijn. Nu doe ik dat niet meer. Door ouder te worden, denk je daar anders over. Je relateert het meer. Het duurt een paar jaar, maar dan voel je zelf dat het niet meer moet.”

Wanneer Lisette thuiskomt, reageert Ad: “Nauw is er wel koffie, Herman.” En even later zitten we inderdaad aan de koffie, met een chocoladje erbij.

Voetbal

De conversatie verspringt naar een andere hobby: de voetbalsport. Eindelijk. Ad gaat verder in zijn boeiende vertelstijl: “Ik heb werk en hobby altijd goed kunnen scheiden. Ik had een passie voor voetbal en in het drukst van mijn leven heb ik daar de nodige tijd voor vrijgemaakt. Dat heb ik goed gedaan, vind ik. Op donderdagavond werkte ik niet, dan ging ik trainen. Zondagvoormiddag deed ik het papierwerk en in de namiddag was er mijne voetbal. En na de voetbal gingen we pinten pakken. En 's morgens om 5u begon ik terug te werken.”

“Mijne voetbal was een goede uitlaatklep. Ik kon me tijdens de match zo afbeulen, dat ik na afloop ermee klaar was. Mijne kop was dan leeg. Dat had ik nodig. Gelukkig heb ik lang meegekund, ik bleef goed fit. Die tijd voor de voetbal was heilig. Maar trainen deed ik slechts als ik dat echt nodig achtte, bijvoorbeeld als ik maandenlang in de werkplaats had gestaan. Veel stilstaan in het stof, zonder afzuiging of stofmaskers.

Toespraak bij de pensionering. V.l.n.r.: Christel, Marc, Ad en Lisette.

Eerste ploeg van Dosko. Vooraan v.l.n.r.: Jan Krijnen, Frans Staes, Eddy (student), René Van Deun en Ad Haneveer. Achteraan: vader Fons Haneveer, Fons Voeten, Cees van Trier, Sooi Krijnen, Jan Haneveer, Desiré Sommen, Stan Haneveer, Jos Remeijns en Jef van Gool.

Dan had ik die training nodig. Anders niet. Voetbal was voor mij puur ontspanning. Andere sporten bestonden er niet voor ons. Ik heb nooit ene van den Tommel weten tennissen, bijvoorbeeld. En zaalsporten waren er al helemaal niet. Er was niets anders dan voetbal.”

“Toen ik in wedstrijdverband begon te voetballen, had Dosko nog geen jeugd ploegen. Die begonnen pas rond 1960 op te komen. Dosko had een eerste en een tweede elftal. Gloria had wel jeugd, maar er was geen enen Belg die eraan dacht om bij Gloria te voetballen. Zo groot was de rivaliteit. Met mijn 18 jaar kwam er bij Dosko een juniorselftal, maar ik speelde al van mijn 15 jaar in de eerste ploeg. Ik was heel sterk, bijna nooit gekwetst.”

“Ik heb in mijn jonge jaren nooit gedacht dat ik voetballer kon worden. Ik kwam niet uit zo’n milieu.

Ik was daar niet mee bezig, ook al speelde ik bijvoorbeeld testwedstrijden tegen den Antwerp. Op mijn 18de kon ik bij Beringen een lucratief profcontract tekenen.” Ad schokt van het lachen: “Moeder dacht dat ze mij nooit meer zou weerzien, want ik werd ‘verkocht’. Maar de verkoop in den Bonten Os

Ad in de kleedkamer.

ging uiteindelijk niet door. Dosko wou teveel geld. Achteraf gezien ben ik daar blij om. Was ik naar ginds vertrokken, dan was ik daar blijven wonen.”

“Op mijn 23ste ging ik bij Hoogstraten voetballen, waar ik de eerste vreemde speler was. Ik was er linksbuiten, later verdediger. Ik stond erom bekend dat ik een harde speler was. Ik was niet gemeen, maar keihard. De voetbalsport is erg veranderd. Toen was het spel statisch, nu is de snelheid van uitvoering belangrijk. Voetbal is in een systeem gegoten. Er zijn nu meer verdedigers en iedereen heeft een taak. Dat is jammer. Vroeger ging het spontaner en was het spel attractiever. Ik kon dat blijkbaar goed: een manneke uitschakelen, nog eens terug laten komen, de bal tussen zijn benen spelen... Daar kwam het publiek naar kijken. Ik had veel supporters omdat ik als speler onvoorspelbaar was.

Ik heb nooit graag in een systeem gespeeld. Ik deed de dingen vanuit mezelf, vanuit mijn eigen kennis. Dat deed ik in mijn werk, dat heb ik bij de voetbal ook gedaan. Van de trainer mocht ik bijvoorbeeld niet meer schuin op goal schieten. Ik moest de bal voor de goal klaarleggen, waar de spits hem moest binnentrappen. Dat was het systeem. Maar ik schoot de bal schuin in de goal en dan liep ik langs de lijn naar de trainer en riep ik: 'Is 't zo ook goed?' De supporters in de tribune genoten daarvan."

"Vroeger kreeg je tien meter ruimte of helemaal geen. Er werd niet in zone gedekt. Toen had je man tegen man duels. Nu wordt de bal rond getikt. Altijd wordt de weg van de minste weerstand gekozen. Er worden geen risico's genomen

want bij balverlies zakt elk systeem als een kaartenhuisje ineen. Voetbal is niet meer zo plezierig om naar te kijken."

Ik merk op dat er de laatste jaren zoveel gekwetste spelers zijn. "Wordt er teveel gespeeld en getraind, Ad?" De reactie laat niet op zich wachten: "Herman, ik heb daar een heel duidelijk antwoord op. Er is maar één reden: de jeugd zit teveel stil. Er is amper nog fysieke arbeid. Wij trainden elke dag door te werken. Daar werd je sterk van. Elke dag twee uur spaaien, besef je hoe een training dát was? Mijn vader heeft me nooit ergens naartoe gebracht. Alles te voet of met de fiets. Er wordt in het dagelijks leven geen basisconditie meer opgebouwd. Het is toch te gek voor woorden dat er een Pokémonrage

aan te pas moet komen om de jeugd uit hare zetel te krijgen. Daar zit het probleem... De wereld is positief geëvolueerd. We hebben het beter dan vroeger. Maar dat heeft ook een trieste kant. Er wordt tegenop gezien om zakken cement van 25 kg te dragen. Vroeger maakte men daar geen probleem van en toen wogen ze 50 en daarvoor zelfs 60 kg. Vroeger deed je alles met de hand, niets elektrisch. Alles werd met de hand gezaagd. Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. En je wist dat je dat de volgende dag weer moest doen. Snapte?"

Dosko

Ad vertelt verder: "Voetbal is in mijn leven gebleven en zit in de genen van de Haneveers. Ik kan

Erste ploeg van Dosko in het seizoen 1962-1963. Vooraan v.l.n.r.: Rik van der Flaes, Peter Van de Zande, Vic Kemland, John Koks, Soit Persegael, Ad Haneveer. Achteraan: Karel Kerremans, Marcel Albrechts, Ad Brosens, Ad Krijnen en Wil Rombouts.

Sponsor Ad Haneveer en kapitein Eric Kojien bij de voorstelling van Dosko's nieuwe spelersuitrusting. Al tien jaar sponsort Ad ook Amalia's tijdschrift Van Wirskaante.

als één van de weinigen in Baarle zeggen dat ik in de voetbal zowat alles gedaan heb: als kind gaan kijken, lijnen zetten met onze pa, zelf voetballen, trainer bij Dosko toen ik uit Hoogstraten terugkwam, jeugdtrainer toen mijn zoon begon te voetballen, lid van het jeugdbestuur, jeugdvoorzitter, zes jaar scheidsrechter, bij de vierde ploeg in Gloria gevoetbald, bestuurslid van Dosko, ondervoorzitter en tot slot voorzitter. Op 1 augustus van dit jaar was ik 30 jaar voorzitter van Dosko! De vereniging heeft negen ploegen en zo'n 120 spelende leden, waarvan een tachtigtal jeugdleden. Vanaf vijf jaar kan je tegenwoordig lid worden. Ooit was Dosko groter, maar toen hadden we ook niet-spelende leden."

Ik merk op dat de mentaliteit onder de voetballers veranderd is. Ad valt aan: "Vroeger waren het allemaal jongens uit Baarle. Ze bleven heel hun voetballoopbaan bij Dosko. Maar Baarle-Hertog is klein.

Geleidelijk aan kwam er verandering. Er is geld aan te pas gekomen, een sluipend vergif in het voetbal. België is een koploper van het betaalde amateurvoetbal. Veel jongens, ook uit Baarle-Nassau en Tilburg, komen naar hier om een cent te verdienen. Ze zijn slechts passanten. Kunnen ze elders meer verdienen, dan zijn ze weg. Clubliefde bestaat alleen nog bij de kleinsten. Door te investeren krik je het niveau van de ploeg op, bijvoorbeeld als er goede jeugdspelers

op komst zijn. Alleen zo doorbreek je de neerwaartse spiraal."

"Maar veel jongens zijn na de middelbare school voor de voetbal-sport verloren. Ze gaan naar de hogeschool of de universiteit. Ze zitten op kot en dat is moeilijk met sporten te combineren. De wereld gaat voor hen open. Ze hebben geld zat en elke week een nieuw lief. Maar niemand kijkt mee over hun schouder, niemand kijkt hen op de vingers! Er is geen juniorsploeg meer bij Dosko. Ook niet bij andere ploegen in de omgeving. Waar zitten die mannen? In een sprookjeswereld waar alles kan en alles mag. En dan zeggen ze wel: 'Ja maar, ik train daar!' Aan den toog, ja! Dat is de evolutie van ons luxe leven, Herman."

Brandweer

Ad was 24 jaar lid van de vrijwillige brandweer in Baarle-Hertog: "Bij een brand of een ongeluk moest iemand naar het gemeentehuis lopen of rijden om daar met een druk op de knop de alarmsirene in werking te stellen. Brandweerlieden moesten in het centrum van Baarle wonen én werken: dan konden ze die sirene horen. Later

Frans Smulders en Ad Haneveer.

kwam er een oproepbel in huis en was het niet meer nodig om dichtbij de brandweergarage te wonen. Nu wordt je thuis met een pieper elektronisch opgeroepen. Er was destijds een positieve rivaliteit tussen de brandweerploegen van Hertog en Nassau. Het kwam er op aan om eerst ter plaatse te zijn. Meestal won Hertog, dat kwam door een verschil in wetgeving. In België was er geen wet die bepaalde hoeveel man er present moest zijn alvorens de wagen mocht vertrekken. In Nederland wél! Daar moest minstens vier man aanwezig zijn, later zelfs zes. Ik woonde dichtbij en was vlug ter plaatse. Wanneer we met twee waren, vertrokken we al. Tenminste, als de brandweergagen wou starten. Soms moesten we zelfs kijklustigen vragen om onze auto in gang te duwen. We hadden weinig goed materiaal, een hemelsbreed verschil met Nassau. Later kregen ook wij goed materiaal. We moesten alles delen met Zondereigen, dat een eigen brandweer had. Er is in Baarle altijd goed samengewerkt tussen het Belze en het Hollandse korps. We hadden mekaar nodig, ook al hadden we verschillende koppelingen en was er een andere wetgeving. Het samengaan van de korpsen was een economisch verantwoorde zaak. Het creëerde een meerwaarde. Zelf ben ik gestopt toen een verjongingskuur werd doorgevoerd.”

Reizen

Lisette komt erbij zitten en mengt zich af en toe in het gesprek. Zij vult Ad aan en verduidelijkt sommige van zijn uitspraken. Ik vraag of er nog andere hobby's zijn. “Reizen,” klinkt het eensgezind en Ad

steekt opnieuw van wal: “Met onze kinderen gingen we meestal op vakantie naar de Belgische kust. Maar toen zij het huis uit waren, kozen we voor meer avontuurlijke reizen. Met een organisatie trokken we naar plaatsen waar weinig toeristen kwamen.” Ad en Lisette reisden zowaar de hele wereld rond. Maar nergens is het zo goed als bij ons: “We snoepen van twee kanten. Nergens anders heb je die keuze zo dichtbij. En er is altijd wel iets te beleven in Baarle. Op veel plaatsen strijden de inwoners tegen de natuur. Bij ons zijn er geen orkanen, aardbevingen of andere natuurrampen. En er wordt voor je gezorgd. Dat is elders een ongekende luxe. Daar is het ieder voor zich.

Ad en Lisette hebben tijdens hun reizen veel interesse voor de natuur, het lokale leven en de gebouwen.” Ik vraag hen om de man af waarom ze dan naar Antarctica reisden? Wat is daar te zien? Ad moet er niet over nadenken: “Herman, je moet dat gezien hebben om te begrijpen wat ik zeg. Antarctica was één van onze mooiste reizen. Die hebben we op het vakantiesalon in Antwerpen gevonden. We wilden meteen boeken, maar dat ging niet. Wij dus naar de voorlichtingsavond. Daar bleek dat Tica reizen 25 jaar

bestond en eenmalig werd er met een selecte groep een reis naar Antarctica georganiseerd. Dixie Dansercour, de Belgische poolreiziger, gaf uitleg. Op deze reis waren wetenschappers van de universiteit van Leuven mee. Zij deden onderzoek, wij bekostigden de reis. Het was twee dagen en nachten varen naar Antarctica. Tevoren werd gewaarschuwd voor zware stormen ernaartoe: de zee was slechts twee maanden per jaar rustig. Maar het schip vertrok in de meest zuidelijke stad van Argentinië met een rimpelloze zee.”

“We voeren tussen reusachtige ijsblokken. Twee keer per dag gingen we met rubberbootjes aan wal. Eerst werden we ontsmet en dat kwamen ze van dichtbij controleren. We hadden botten aan tot onze knieën want de laatste meters moesten we door het water. We bezochten een kolonie van honderduizend pinguïns. Hoeveel er dat zijn? Wel, zover als je kunt kijken. Ze kennen geen mensen. Ze zijn niet bang, ze komen naar je toe. We mochten er niets achterlaten en we niets van daar meenemen. Geen schelp of steen. Tussendoor gaf Dixie uitleg bij diapresentaties en filmen. Heel apart. Bij onze terugkomst was er wél storm. Ik heb nog nooit zo'n grote golven gezien. Soms zag je geen water meer, niets

Dit schip bracht Ad en Lisette in 2004 naar Antarctica.

dan lucht. Vervolgens zag je niets dan water, hoe hoog je ook keek. Heel indrukwekkend.”

“Ik kan amper geloven dat al die ijskappen aan het smelten zijn. Ze zijn zo groot. Maar tijdens onze reis naar de Noordpool kon je dat wél zien. De Russische kapitein maakte een excursie met de boot in een recent ontstane baai. Daar was nog nooit iemand geweest. Twee jaar eerder was er niets dan ijs. Wij voeren erin: recht op een rots. Dat krakte, we dachten: die boot is kapot. Dat was even paniek. We hebben een hele tijd vastgezet. Er wier niet mee gelachen want niemand kon ons komen helpen.”

“Bij zo'n reizen ben je heel afhankelijk van het reisbureau en de gids. Is het een slechte of een onervaren gids, dan ben je gewoon de pineut. We boekten een reis naar China met een fantastische gids. Hij was daar dertig jaar lang hoofd van het rode kruis. Die man kreeg alles geregeld. We kwamen op plaatsen waar niemand mocht komen. In Peking zagen we de

Ad bij het geraamte van een walvis.

Huis in aanbouw.

onderaardse stad. Een stad onder de stad, gebouwd toen de relatie met Rusland heel slecht was. Alles voor de veiligheid van de bevolking was daar aanwezig. In Shangai zouden we een tochtje maken in de haven, een kopie van de haven van Rotterdam. Er waren altijd twee Chinese gidsen bij. Den eerste moest de groep in 't oog houden en den tweede den eerste. Die Chinese gidsen sloegen spierwit uit: dat kon niet. En toch gebeurde het.”

Huis

Ik boor een ander onderwerp aan door op te merken dat Ad en Lisette mooi en bijzonder wonen. Daar is heel bewust voor gekozen: “Heel mijn leven heb ik aan woningen voor een ander gewerkt. Wat thuis moest gebeuren, bleef vaak liggen. Op het einde van mijn carrière heb ik gezegd: nu ga ik iets voor mijn

eigen bouwen. Iets dat niemand heeft. Een hele uitdaging! Ik had het geluk dat ik hier een perceel grond had liggen waarvan ik altijd heb gezegd dat ik er ooit zelf wou gaan wonen.”

“Tijdens onze reizen hebben we veel opmerkelijke huizen gezien. Als vakman let je daarop. Samen met een ontwerper hebben we onze ideeën op papier gezet. Daar hebben we een jaar over gedaan. We vertrokken van een natuurlijke vorm: die van een vlinder. Voor het aftoetsen van de vormgeving heb ik een maquette gemaakt. Dat maakte de verhoudingen zichtbaar. Vervolgens werd een boek gemaakt met schetsen. Het krijgen van een bouwvergunning bleek een probleem. Er werd op alles afgeweken, maar voor Stedenbouw was het ontwerp vooral te hoog. We hebben er een stukske afgedaan en kregen de vergunning.”

Het maken van een bouwtekening lukte maar moeilijk en was voor Ad niet echt nodig. Hij wist wat hij wou en beheerste het vak voldoende: “Ik werkte drie dagen per week aan den bouw en twee dagen in de zaak, om mijne kop leeg te krijgen.

Achterzijde.

Snapte? En zo hebben we in anderhalf jaar tijd dit huis gebouwd. Een heerlijke tijd. We hebben meteen een tuin laten aanleggen. Alles werd ineens afgewerkt. En dan zijn we verhuisd. Vroeger kwamen ze van het kadaster langs om alles op te meten. Dat was een leuk moment. Die mannen kwamen hier mee tweeën aan en ik stond buiten in mijn werkkledij: 'Hé, is meneer Haneveer thuis?' 'Ja!' 'Ha, is ie binnen?' 'Nee, dat ben ikzelf.' 'Wij zijn van 't kadaster en we moeten hier komen meten. Maar hoe moeten we daar aan beginnen? Waar is hier de voorkant? En waar is de achterkant?' 'Ik ga het gemakkelijk maken voor jullie. Ik heb alles volgens plan gemaakt. Ik ga een plan meegeven. Als jullie daar wat lijnen optrekken, kunnen jullie berekenen hoe breed en hoe diep het is.' Die mannen blij! Ze hebben het plan meegenomen. Ik heb hen nooit meer gehoord of gezien."

"Leerlingen van Turnhout kwamen hier vaak na afspraak om alles op te meten. Soms stopten er bussen,

soms maakten fietsers opmerkingen als 'Amai, dat zal nogal wat kosten.' Ze dachten dat ik bij de bouwfirma werkte en wisten niet dat ik de eigenaar was. Maar soms kroop ik weg als er mensen aankwamen. Wanneer ze verdwenen waren, kon ik doorwerken. Anders hielden ze mij een uur aan de klap. Ik heb er veel plezier aan gehad. En soms denk ik wel eens: wanneer heb ik dat allemaal gedaan?"

Politiek

Nog één onderwerp staat op mijn verlanglijstje: de gemeentepolitiek.

College van burgemeester en schepenen in 2007. foto Gerda Norbart

Opnieuw zet Ad alles voor mij op een rijtje: "Vanaf de gemeenteraadsverkiezingen van het jaar 2000 mochten in België buitenlanders die er al een hele tijd woonden hun stem uitbrengen. Ik was Nederlander en woonde heel mijn leven in België, maar nooit mocht ik stemmen. Niet in België en niet in Nederland." Nederlanders die in België geboren waren, hadden tot dan toe plichten, maar geen rechten. Voor het eerst was het zover: Ad mocht gaan stemmen. 'Mocht', want voor vreemdelingen in België bestaat er geen stemplicht. Wie wil stemmen, moet zich hiervoor opgeven. Buitenlanders mochten zich ook verkiesbaar stellen en Ad werd door Fons Cornelissen gevraagd om op te komen voor het CDK. Ad stapte in de politiek en haalde bijzonder veel stemmen binnen, deels wellicht van de zeshonderd Nederlanders die in Baarle-Hertog woonden. Op dat moment mochten de buitenlanders nog niet tot het college van burgemeester en schepenen toetreden. Jammer, want als Ad zich ergens voor inzet, dan gaat hij er helemaal voor. Dat deed hij als ondernemer en voetballer, dat is in de politiek niet anders. Ad werd gewoon raadslid en was de eerste Nederlander in de Belgische politiek. 'Man bijt hond' maakte er een tv-uitzending over.

Gemeenteraad van Baarle-Hertog, begin 2001. foto Gerda Norbart

“Een jaar later werd de wet weer veranderd. Bij de volgende verkiezingen kon je als buitenlander wél schepen worden. Op dat moment, nog altijd in 2001, kwam ik door ziekte van een schepen opnieuw in beeld als lid van het college. Maar het was niet zeker of dat al zou mogen. Liet ik me tot Belg nationaliseren, dan was er geen probleem. En zo gebeurde het dat ik Belg werd. Via de gemeente was dat op drie dagen tijd geflikt. De ‘Snel-Belgwet’, weet je wel. Gelukkig herstelde de zieke schepen, waardoor ik gewoon raadslid bleef. Na succesvol verlopen verkiezingen in 2006 werd ik voor het eerst schepen. Maar in 2012 stootte ik op het van overheidswege ingestelde quotum voor vrouwen. Ik moest hierdoor mijn plaats afstaan. Ergens is dat een vorm van discriminatie. Maar ik legde

mij daarbij neer en zetel sindsdien als raadslid.”

“Ik dacht destijds dat ik een nauwere samenwerking tussen de raadsleden zou kunnen realiseren. Dat kan je als individu echter niet bereiken. Maar: hoe ouder je wordt, hoe gematigder. Ik vind dat je naar mekaar toe vergevingsgezind moet zijn. Aanvaard gewoon dat een ander ook fouten kan maken. Dat gebeurt te weinig in de politiek.”

Gemeenschappelijk Orgaan Baarle

Wanneer ik het ‘Gemeenschappelijk Orgaan Baarle’ (GOB) ter sprake breng – nergens ter wereld bestaat er een vergelijkbaar overlegorgaan – valt er voor het eerst een korte stilte. De verwevenheid

van de twee Baarlese gemeenten heeft tot gevolg dat beide gemeentebesturen dagelijks contacten hebben met elkaar en op allerlei beleidsdomeinen samenwerken. Dit is van belang voor het tot stand brengen van een goede gemeen-

Eedaflegging als schepen van Baarle-Hertog, begin 2007. foto Gerda Norbart

telijke infrastructuur, eenduidige voorzieningen en rechtszekerheid voor de burgers. Om deze samenwerking in goede banen te leiden, hebben beide gemeenten in 1998 het GOB opgericht, een publiekrechtelijke vorm van samenwerking.

Ad wikt en weegt zijn woorden: "Ik heb ervaren dat de GOB niet werkt. Wij zijn maar mensen. Als wij beslissingen nemen, dan kijkt een Hollander naar zijne kant en een Belg naar de zijne. Het is moeilijk om water bij de wijn te doen. Hoeveel water? En is het dan nog wijn? In de politiek probeert iedereen het beste voor zichzelf eruit te halen en de pluimen op zijnen hoed te steken. Dat manifesteert zich sterk bij het grensoverschrijdend overleg. Maar je moet toegevingen kunnen doen. Geven en nemen. Iedereen probeert zoveel mogelijk te nemen. Als het in uw straatje past, dan is het goed. Soms zouden we beter zeggen: doe ieder de helft en zwijgt erover."

"In België zijn er om de zes jaar gemeenteraadsverkiezingen en in Nederland om de vier jaar. Wanneer past het voor ons? Wanneer voor de anderen? Het is moeilijk om de onderwerpen goed op elkaar af te stemmen. Het is in feite simpel, maar de uitvoering blijkt toch moeilijk: bij elke regel die je schrijft, moet je met de tegenpartij rekening houden." Behoedzaam zet Ad zijn gedachtegang verder: "Je zit met een Belgische en een Nederlandse mentaliteit, met verschillende wetgevingen en omdat ne kleine tegen ne grote moet vechten. In de praktijk moet je mekaar niets opdringen."

"In een onderneming beslis je

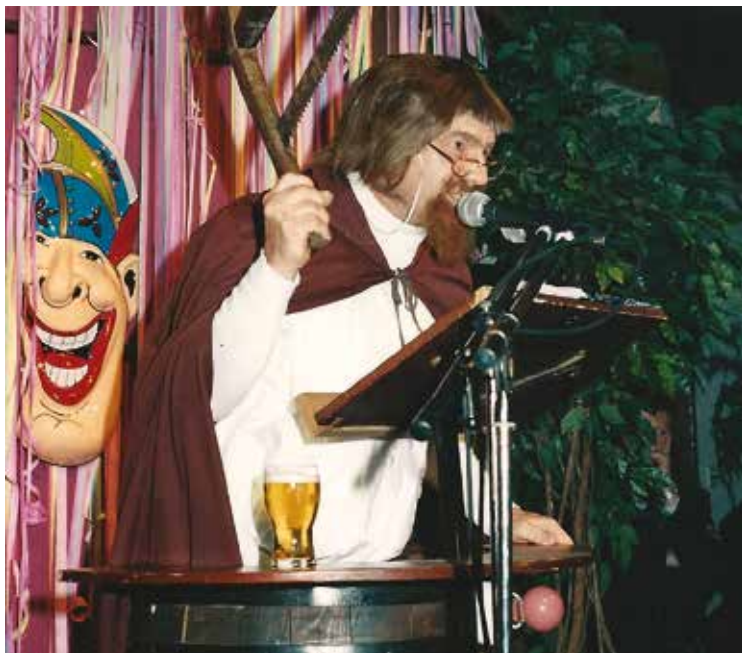
vandaag wat je vandaag kan beslissen. De politiek werkt zo niet. Daar spelen geduld en overleg een grotere rol, snelheid is onbelangrijk. Iedereen moet de kans krijgen om zijn zegje te doen. In het begin had ik het als ondernemer moeilijk hiermee. 'Als ik er niet in betrokken wordt, dan keur ik dat nooit goed.' Dat is politiek. Wanneer de ene partij iets beslist en dan pas de andere erbij betreft, dan ontbreekt de erkenning. Dat is niet goed. Een mens heeft die erkenning nodig. Groot of klein, je blijft partners!"

Naar buiten toe wordt de schijn hooggehouden, merk ik op: 'Er werd nog nooit zo goed tussen Nassau en Hertog samengewerkt,' hoor je wel eens. "Dat is een menselijke reactie," verklaart Ad. "Maar pas op: afhankelijk van de problemen die op tafel liggen, wordt er

ook goed samengewerkt. Alleen: de details worden te dikwijls overroepen. Er zijn grote verschillen in de nationale wetten en die kunnen voor Baarle niet veranderd worden. 'Zoek een creatieve overeenkomst en los het maar op,' zegt een minister. Niemand komt ter hulp, samen moeten wij eruit geraken. En tot hiertoe is dat altijd gelukt."

Afscheid

De namiddag is voorbij gevlogen. Heel wat gespreksstof kwam op tafel, tot eenieders tevredenheid. Ad en Lisette, namens mijzelf en alle leden van onze vereniging wil ik jullie van harte bedanken voor het gulle onthaal en het open gesprek. Wij wensen jullie en iedereen die jullie dierbaar is veel geluk toe in het leven. Geniet van alle mooie dingen!

Ad als geboren entertainer op een sauwelavond van de Grensuikers.

Verhalen rond 70 jaar bevrijding (1)

ANTOON VAN TUIJL

Uit de verzameling documenten die Amalia in haar Bidoc bewaart, halen we een getypt relaas tevoorschijn dat van dag tot dag de bevrijding van Loveren beschrijft. De ooggetuige die dit dagboek schreef, maakt zichzelf niet bekend. Uit bepaalde gegevens menen we te kunnen opmaken dat August Klaasen de schrijver is. In dit nummer bieden wij u de belevenissen die de heer Klaasen tweeënzeventig jaar geleden beschreef. In het volgende nummer laten we het vervolg van zijn dagboek volgen.

De heer Klaasen was een ondernemende Baarlenaar die op Loveren woonde. Hij had ook een woning in Rotterdam, waar hij een handelsonderneming leidde. We kennen hem ook van de allereerste vakantiehuisjes die hij in de bossen van de Goordonk bouwde. Hij noemde ze naar de vier Nederlandse prinsessen.

Eén ervan – huisje Beatrix – gebruikte hij zelf. De andere drie waren bedoeld om zijn personeel uit Rotterdam een gezonde vakantie te kunnen bieden. Momenteel is er één in originele staat overgebleven. Het staat in de tuin van de familie Olislaegers. Van een tweede vinden we nog sporen terug in wat nu 'de Boshut van Sonja Prins' genoemd wordt. Opvallend is dat de heer Klaasen niet in de ik-vorm schrijft. Hij noemt zichzelf Kl.

Overigens gebruikt hij in zijn verhaal heel veel afkortingen. Voor een betere leesbaarheid schrijven wij die voluit. Voor het overige houden we ons aan zijn oorspronkelijke tekst, die in vooroorlogs Nederlands geschreven is.

1944

2 sept. Zaterdag

Anton (zoon van August Klaasen, AvT) vertrekt met de bus van 7.30 uur naar Breda/Rotterdam; de kinderen uit Schiedam, die hun vakantie in Baarle hebben doorgebracht, vertrekken eveneens.

3 sept. Zondag

Radiobericht, dat geallieerde troepen de Belgische grens hebben bereikt nabij Doornik en Sedan, vanuit Frankrijk.

Vakantiehuisje Beatrix, de latere Boshut van Sonja Prins.
collectie Bidoc

August Klaasen bij zijn huisje. *collectie Bidoc*

4 sept. Maandag

In de voormiddag radiobericht, dat Brussel is bezet; om 18.00 uur idem, dat Antwerpen zou zijn bereikt. Kl. schrijft op dit historische moment, nu het gedonder der geallieerde kanonnen vanuit de richting Antwerpen steeds duidelijker hoorbaar wordt, een brief aan Anton, te Rotterdam. Of deze nog zijn bestemming heeft bereikt?

5 sept. Dinsdag

Om 7.45 uur radiobericht dat de geallieerde troepen in Breda zijn. Er gaan geruchten, dat de Moerdijkbrug reeds zou zijn gepasseerd en dat Dordrecht zou zijn bereikt. De geruchten nemen ongekende vormen aan en het is duidelijk merkbaar, dat een en ander niet zonder uitwerking blijft op de Duitse militairen. Er kan worden vastgesteld, dat er een groote ner-

veusiteit onder hen heerscht. Alle soorten Duitse voertuigen rijden in Baarle kriskras door elkander; van en naar richting Breda, enz. De Duitse soldaten (Zoll) vertrekken uit Baarle en Ulicoten.

Er is zeer hevig geschutvuur hoorbaar uit de richting België. In de namiddag komen ca. 200 voertuigen, meest gemotoriseerd, waaronder ca. 30 pantserwagens en ca. 20 stukken antitankgeschut van richting Breda (Chaamseweg) welke rijden in de richting Turnhout. Er heerschte groote opwinding, ook onder de burgerbevolking van Baarle, daar men de bevrijding nu zeer nabij waande.

6 sept. Woensdag

Met bijzonder groote belangstelling wordt er naar de radioberichten geluisterd; men hoopt de geruch-

ten van den vorigen dag bevestigd te krijgen; helaas blijven verdere berichten per radio hierover uit; uit hetgeen men te hooren krijgt kan worden afgeleid, dat de berichten van den vorigen dag te voorbarig zijn geweest. In den loop van den dag en meer speciaal des namiddags bijzonder hevig geschutvuur uit richting België hoorbaar, dat ook gedurende den nacht aanhoudt, ondanks hevige regen des nachts. Onder de menschen heerscht een merkbare teleurstelling over het uitblijven van gunstige oorlogsberichten in Nederland.

7 sept. Donderdag

Gedurende den nacht en vooral des voormiddags op 7 september hevige storm met regen; tusschen 03.00 en 04.00 uur 's morgens is zeer hevig geschutvuur hoorbaar uit richting Antwerpen. Des voormiddags komen Duitse troepen (wagens met paarden bespannen) uit het Hollandsche kustgebied, die naar richting Ulicoten trekken. Er komt dan bericht, dat de Duitschers de Canadeezen bij Merxsem hebben teruggeslagen. Hierover heerscht groote teleurstelling. Klaasen informeert aan postkantoor of het verzenden van telegrammen nog mogelijk is. Geen telegraaf- of telefoonverkeer meer. Post twijfelachtig.

8, 9 en 10 sept. Vrijdag, Zaterdag en Zondag

Nadere berichten over snelle vorderingen in Holland blijven uit. Elke radiuitzending wordt met spanning beluisterd. Er doen zich in deze drie dagen geen groote gebeurtenissen voor. Wel hangt er iets in de lucht aan spanning, doch bijzonderheden blijven uit.

Duitse soldaten vertrekken.

11 sept. Maandag

Op heden wordt een tweede brief naar Rotterdam geschreven, die in Alphen wordt gepost. Of deze brief zijn bestemming nog heeft bereikt? Er wordt veel uit vliegtuigen geschoten, waardoor het op de wegen steeds gevaarlijker wordt.

12 sept. Dinsdag

Er wordt heden zeer veel gevlogen en gemitrailleerd. Telkens en telkens weer komen gevechtsvliegtuigen met hun mitrailleurs de wegen bestoken, waarbij tot vlak boven de wegen wordt gedoken. Men bemerkt dat de toestand hier steeds critieker wordt. Vooral de Duitsche soldaten toonen zich zeer bang voor deze vliegtuigen. Zij vluchten tegen huizen, in slooten, enz, enz. Menig Duitsch voertuig valt aan deze vliegers ten offer. Daar er practisch geen verkeer meer op de wegen mogelijk is, waardoor de aanvoer van levensmiddelen is komen stop te staan, kondigt de distributiedienst te Baarle, den noodtoestand af, hetgeen beteekent, dat er door de winkeliers voorloopig geen verdere levensmiddelen meer op de distributiebonnen mogen worden afgeleverd. De winkeliers moeten hun voorraden opgeven, welke daarna dan nog op zogenaamde noodkaarten mogen worden afgeleverd. In de practijk komt het echter hier op neer, dat er practisch niets meer te koop is. 's Avonds bereikt Baarle het ontstellende bericht, dat de Duitschers in Breda twee marechaussees en de vrouw van den Belgischen postbode (Pauwke) hebben doodgeschoten.

De lichamen dezer slachtoffers zijn door bemiddeling van een andere marechaussee naar Baarle overgebracht, alwaar ze in alle stilte

Miet Cornelissen-Verhoeven, kort voor haar gevangenneming. collectie Bidoc

moesten worden begraven. Hierbij mocht op last de Duitschers de bevolking van Baarle niet aanwezig zijn.

13 sept. Woensdag

De slachtoffers van den vorigen dag werden in alle stilte begraven. De twee Marechaussees op het Hollandsche kerkhof en vrouw Pauwke op het Belgische. Er mochten maximum vijftien personen bij aanwezig zijn. Er werd heden weer bijzonder hevig geschoten uit de richting Antwerpen. Om ca 20.00 uur volgden hevige explosies uit de richting Breda en Gilze.

14 sept. Donderdag

Vele mensen uit Baarle gaan heden in alle stilte naar de kerk om ondanks het verbod der Duitschers de nagedachtenis van de vermoorde slachtoffers te eeren, die gisteren werden begraven. Er heerscht nog steeds een ondefinieerbare stemming onder de bevolking. Ook de Duitschers geven blijken

van groote nerveusiteit. Door een speciale ploeg Duitschers wordt de spoorlijn Tilburg-Turnhout met dynamiet vernield. Ook worden de aanwezige treinwagons in Baarle (een tiental) vernield. In de namiddag ca. 14.00 uur rijdt een colonne Duitsche ziekenwagens naar de richting Ulicoten.

15 sept. Vrijdag

Het bericht van de bevrijding van Maastricht komt binnen. Inmiddels is gebleken, dat de overige berichten overdreven zijn geweest. Er wordt heden bijzonder veel gevlogen en op de wegen gemitrailleerd, vooral richting grens. Om ca. 21.00 uur komen een tiental lege autobussen en een even groot aantal vrachtauto's af Ulicoten en rijden naar richting Baarle-dorp.

16 sept. Zaterdag

Ook heden wordt zeer veel gevlogen en op de wegen gemitrailleerd. Het is ondoenlijk geworden op de wegen te rijden, noch met fietsen, noch met paarden. In den namiddag wordt een aanval gedaan op de hooikar van Drik Braspenning, die met zijn kar vol hooi van Baalbrug naar huis rijdt. Die aanval vindt plaats in de Hoogstratensebaan, nabij de Baalbrug, door twee Engelse vliegtuigen. Er werden honderden kleine granaten afgevuurd. Wonder boven wonder bleven paard en bemanning ongedeerd.

17 sept. Zondag

Ook heden bijzonder veel gevlogen en gemitrailleerd. Bovendien zijn groote hoeveelheden zware brommers te zien geweest, die in groepjes van zes stuks vlogen. Om 17.00 uur radiobericht, dat luchtlandingstroepen in Holland zijn neergelaten

Een radiobericht dat luchtlandingstroepen zijn neergelaten.

18 sept. Maandag

De nacht was donker en regenachtig. Ook overdag hebben we een zeer donkere lucht. Des namiddags klaarde het op en er werd toen bijzonder veel gevlogen met zware vliegtuigen die schijnbaar versterkingen en materiaal aanvoerden. Eén dezer zware vliegtuigen kwam tegen den avond laag over de bosschen van Boshoven, alwaar volgens de boeren eenige oranje valschermen werden uitgegooid. Algemeen werd gedacht, dat er ook in Baarle valschermstroepen waren geland, hetgeen echter later bleek niet waar te zijn. Er werden hier geen parachutisten gezien.

19 sept. Dinsdag

Heden voormiddag zeer mistig. Er werd derhalve weinig gevlogen. Het schieten vanuit de richting België was echter des te intensiever en zeer goed hoorbaar. Klaasen rooit in den namiddag de boonen in het bos. Toen werd er weer veel gevlogen, doch de toestellen waren wegens het dampige weer niet te zien. Dan gaat het gerucht dat Eindhoven zou zijn gevallen en des avonds reeds hoorden we, dat een

tankformatie Nijmegen had bereikt.

20 sept. Woensdag

In den nacht regende het. Ook in den voormiddag is het zeer donker weer, zodat weinig werd gevlogen. In den namiddag werd er echter weer veel gevlogen.

21 sept. Donderdag

Heden de aardappelen gerooid in het bos. Mooi warm weer met wat dampige lucht. Er werd vrij veel gevlogen, doch er waren geen toestellen te zien.

22 sept. Vrijdag

Er is een nerveuze stemming onder de Duitschers merkbaar. Er komen

convoien paarden en wagens van richting Ulicoten die ten deele in Loveren overnachten. Er is vandaag bijzonder weinig gevlogen en elkeen vraagt zich af, waar nu de Engelsche vliegtuigen zijn, nu lange convoien Deutsche troepen over de wegen trekken.

In de namiddag vertrekken ook de in Baarle gestationeerde Deutsche commiezen per fiets door de Oude baan in de richting van Breda. Men kan zien dat ze erg bevreesd zijn voor aanvallen vanuit de lucht. Des avonds wordt bekend dat er weer andere Duitschers in Baarle zijn aangekomen. Zij nemen hun intrek in in een villa aan de Chaamseweg en de Kievit. Dan komen er geruchten binnen over critieke toestanden voor geallieerde troepen bij Arnhem. Remeijsen is heden nog per fiets naar Breda geweest.

23 sept. Zaterdag

Er komen steeds meer Deutsche troepen af de richting Ulicoten. Alles staat vol langs de wegen en ook in de bosschen. Na 20.00 uur trekken ze van Ulicoten weg, verder naar Baarle-dorp. Klaassen maakt een critiek oogenblik door op de Ulicotense weg toen Engelsche vliegtuigen de bosschen aldaar mitrailleurden.

Convoien Deutsche troepen trekken over de wegen.

24 sept. Zondag

Het was een rustige dag met zeer donker weer en dus weinig vliegeractiviteit. Na 20.00 uur bijzonder donker en veel regen. Er komen lange colonnes Duitse wielrijders af richting Ulicoten, die blijkbaar verdwaald waren. Zij zegden dat ze via Zundert naar Breda moesten. Er staan nog steeds wagens en paarden in Loveren.

25 sept. Maandag

Klaasen gaat naar zijn bosch om gereedschap beter op te bergen. Er werd toen bijzonder hard geschoten uit de richting Hoogstraten. Het oorlogslawaai kwam duidelijk hoorbaar dichterbij. Het scheen vaak alsof er in de omgeving van de Ulicotense weg werd geschoten. Duitse militairen zeggen dat de Engelsen in Turnhout zijn. 's Avonds werpt een vliegtuig boven Baarle vele lichtkogels uit, zodat het haast daglicht lijkt. Des nachts regent het erg.

26 sept. Dinsdag

Om 04.00 uur in den morgen wordt er fel op de deur en de ramen geklopt en zijn Duitse stemmen hoorbaar. Klaasen doet niet open en geeft geen antwoord. Het blijkt later dat ze bij Remeijns binnen gelaten zijn, alwaar weldra flink wordt gerommeld en geklopt. Er wordt daar een stafkwartier gevestigd. Later worden er ook drie man bij Klaasen op de zolder gelegd. Verder wordt het hele huis van de familie Van Puyenbroek met meubels en alles inclusief door de Duitsers in beslag genomen. Er mag niets meer uit gehaald worden, ook geen beddengoed of kleding. Zij zijn genoodzaakt bij andere mensen te gaan slapen. Er wordt heden veel gevlogen en gemitrailleerd.

27 sept. Woensdag

Er hangt iets in de lucht. Vanaf 07.00 uur in den morgen wordt er af richting Turnhout bijzonder hevig geschoten. Van de Duitsers hooren we dat de Duitse tegenaanval bij Turnhout is begonnen. Om ca. 10.00 uur komen zeer veel zware bomvliegtuigen over. Daarna volgen telkens groepen van vier, acht en twaalf gevechtsvliegtuigen. Er is bijzonder hevig vuren hoorbaar af richting Hoogstraten, dat tot 14.00 uur aanhoudt. In de morgen hebben de Duitsers weer eenige paarden afgenomen van de boeren, die melk naar de fabriek brachten. Ook werd heden door de Duitsers de gehele productie boter van de fabriek gevorderd. De directeur weigert nog verder aan de burgers van Baarle te leveren. Burgers krijgen op hun melkkaarten alleen nog tapmelk.

28 sept. Donderdag

Er is heden, vooral tusschen 18.00 en 20.00 uur bijzonder hevig

geschoten af richting Merksplas en Hoogstraten. Ook is er zeer veel gevlogen en gemitrailleerd door vliegtuigen. Klaasen was van 10.00 tot 14.00 uur in zijn bosch. Er werd heden geen veldpost verzonden door de Duitsers.

29 sept. Vrijdag

Vanaf 07.00 uur ongewoon hevig schieten uit de richting Hoogstraten. In den namiddag hoort men het schieten steeds dichterbij komen. Er is een ongewone drukte bij de Duitse staf merkbaar. Reeds om 09.00 uur werd door Overste en personeel weggereden richting Turnhout. Terug om 14.00 uur. Na enkele minuten weer vertrokken per auto. Heden door ordonnans veldpost naar Tilburg gebracht in plaats van naar Breda. Brief van Amanda meegenomen. Het is duidelijk merkbaar dat het niet goed gaat voor de Duitsers. Er gaan geruchten dat de Tommy's in Merksplas en Meerle zijn. Het schieten van uit België houdt aan.

Ongewoon hevig schieten.

's Avonds trekken weer Duitse troepen met paarden, wagens en aanhangkarren, volgeladen met gevorderde fietsen naar de richting Ulicoten. Aan elk voertuig worden twee gevorderde paarden als reserve meegevoerd. Het is een lange stoet van geroofd burgerbezit...

30 sept. Zaterdag

De dag begint weer met hevig geschutvuur uit richting Merksplas. Men ziet in die richting branden woeden. Van de richting Ulicoten komen voor de middag vele wagens met kanonnen en anti-tankgeschut der Duitsers die richting dorp rijden. In den namiddag komen ook twee tanks uit dezelfde richting. Ca. 18.00 uur komt het bericht van een doorbraak der Tommy's nabij Zondereigen. Er komen Duitse soldaten die geheel van streek zijn en hun wapens hebben achtergelaten over de velden aanlopen. Op hun gezicht staat de doorstane angst te lezen. Vanaf 20.00 uur trekken lange colonnes Duitse voertuigen naar de richting Breda, via de Chaamscheweg.

1 oct. Zondag

Het wegtrekken van de Duitsers heeft den geheelen nacht voortgeduurd. Ook het Duitse stafpersoneel vertrok om 02.00 uur. Er werd 's nachts niet geschoten. Het regende tot 07.00 uur in den morgen. Op deze zondagmorgen omstreeks 10.00 volgde plotseeling een salvo van granaten der Tommy's. Ze vlogen over Loveren heen en sloegen deels achter ons huis in, in de grond. Van een huis aan de Chaamscheweg werd de gevel weggeslagen. Er volgen dan met tusschenpozen nog meer granaatsalvo's, die o.a. ook den toren der Belgische kerk, die door

Er komen Duitse soldaten langs die geheel van streek zijn.

een Duitser als observatiepost in gebruik is genomen, beschadigen en meerdere huizen doen instorten in de omgeving der kerk.

Om ca. 19.00 uur komen negen Duitse tanks af Ulicoten naar het dorp rijden. Om ca. 21.00 uur komt zwaar artillerievuur af richting Ulicoten. De omgeving van Baarle-Nassau is hiermede heden binnen het terrein van de oorlogvoering gekomen en wij oordeelen het raadzaam in den kelder te gaan slapen, nadat we onze voornaam-

ste bezittingen daarin hadden opgeborgen.

2 oct. Maandag

Het slapen in den kelder, gekleed en op geïmproviseerde bedden viel niet erg mee. Er werd dien nacht vrij matig geschoten. Om 07.00 uur echter begonnen de Duitsers een hevig artilleriebombardement, waarvoor het geschut achter de huizen van Mathijssen en hun burens was opgesteld. Het werd duidelijk dat bij beantwoording

Meerdere ingestorte huizen. collectie Bidoc

Er wordt hevig geschoten met mitrailleurs.

van dit vuur door de Tommy's, wat voorshands nog niet gebeurde, er huizen zouden worden getroffen. Een Rode Kruisafdeling der Duitschers werd gevestigd in de voorkamer bij Mathijssen. Boeren die nog probeerden hun vee te melken in de beemden tussen Baarle en Zondereigen, moesten terugkeeren omdat er daar ter plaatse zoowel door de Duitschers als door de Tommy's met mitrailleurs geschoten werd.

In den namiddag volgden vier hevige vliegeraanvallen op de omgeving van Baarle. De Duitschers geraakten in groote nerveusiteit. De Deutsche artillerie, gesteund door tanks, schoot den geheelen dag bijzonder hevig in de richting van Zondereigen. Er volgde nog zeer weinig artillerievuur van de Tommy's. De toestand werd echter toch zoo critiek, dat de Deutsche staf, die des nachts weer was teruggekeerd, nu om 16.00 uur officieel ging vertrekken. Hierna werd vastgesteld dat de Duitschers de boterfabriek hadden opengebrouken en er alles wat van hun gading was (van schrijfmachine tot boter) hadden geroofd. Alles was met Rode Kruiswagens weggehaald. Klaasen en de directeur van de boterfabriek klaagden hierover bij de Deutsche officieren.

Er zijn heden zeer veel Deutsche gewonden vervoerd naar de hulp-post bij Mathijssen. Een vreeselijk schouwspel. Om 22.00 uur plotseling hevige granatensalvo's van de Tommy's.

3 oct. Dinsdag

Heden is het de beslissende dag der bevrijding van Baarle. De dag begint met bijzonder hevig mitrailleur- en artillerievuur. Deutsche tanks rijden heen en weer en vuren telkens fel, waarna dan weer van positie wordt veranderd, om den tegenstander te misleiden. Vooral achter Mathijssen en uit de tuin van dokter Bloem wordt hevig met artillerie geschoten. Om 14.15 uur slaan plotseling enkele salvo's granaten der Tommy's in de onmiddellijke omgeving van ons huis in. Ze doen het glas rinkelen. Het blijkt het kippenhok van Luyten te zijn, waar verschillende granaten insloegen. Ook sloegen er granaten in bij de door ons gemaakten schuilkelder.

Om 15.00 uur komen twee Deutsche soldaten aan onze deur kloppen en vragen naar wat suiker voor de gewonde soldaten, wat wordt meegegeven. Klaasen ziet dan dat de Rode Kruis hulp-post bij Mathijssen is vertrokken, hetgeen er op wijst, dat den toestand voor

de Duitschers critiek geworden is. Er volgen nu weer direct salvo's granaten, zoodat men genoodzaakt is in den kelder te blijven. Het mitrailleurvuur wordt nu ook steeds heviger. Het is een ononderbroken geratel, dat zich meer en meer verplaatst naar de richting Ulicotenseweg. Om ca. 16.00 uur begint dan een geweldig trommelvuur van tanks en artillerie der Tommy's. Er gieren granaten over ons huis vanaf de richting België, doch ook vanaf de richting Ulicoten. Men hoort ononderbroken granaten inslaan en denkt elk ogenblik ook bij de getroffenen te zullen zijn. Dit geweldig concert van gierende en barstende projectielen houdt ononderbroken aan tot ca. 18.00 uur. Ondertusschen ratelen de mitrailleurs onafgebroken. Elkeen heeft dekking gezocht in den grond of in een kelder. Er is geen levend wezen op de straten te hooren. Het is een hel van vuur en staal. Men hoort in de verte het angstige geloei van het vee, dat als wild geworden in dollen angst rondloopt. Elkeen denkt dat het einde gekomen is en dat het onmogelijk is uit dezen doodendans nog levend te zullen kunnen ontsnappen. Dan wordt om ca. 18.00 uur het vuren plotseling minder. In plaats van de artillerie, komen nu de mitrailleurs nog meer dan voorheen in actie. Het lijkt wel of uit deze hel geen levend wezen ontkomen zal. Dan wordt het plotseling stil. Vanuit onzen kelder luisteren we gespannen of we geen geluid van naderende menschen hooren. Voorlopig niets dan stilte. Niemand waagt het den kelder te verlaten om te zien wat er zoal getroffen is. Er heerscht een onbeschrijflijk gedrukte stemming. Zelf hebben wij ook den inslag gehoord in ons huis en bij zeer vluchtige bezich-

tiging (met levensgevaar) konden wij vaststellen, dat er een gat in de voorkamer was geslagen. Overigens stond alles nog overeind. Ook konden we terloops zien dat er branden woedden bij Kuypers en bij Timmermans. Ondertusschen zitten we nog steeds in de grootste spanning in den kelder te wachten op eenig teeken van menschen. Zouden de Duitschers er nog zijn? Zo vroeg elkeen zich af. Dan hooren we om ca. 19.30 uur voetstappen. Ongelooflijke spanning: zijn het Duitschers of Tommy's? We sluipen naar het kelderraam en kijken in groote spanning naar de richting waar wij de voetstappen meenen te hebben gehoord. De voetstappen naderen vanaf de richting van het dorp. We zien de eerste soldaten sluipend, naderbij komen.

Nog zien we niet duidelijk of het Duitschers dan wel Tommy's zijn. Ze dragen namelijk dezelfde soort losse regenmantels als de Duitschers droegen. Dan zien we plotseling soldaten met kakiekleuri-

ge uniformen. Het zijn Tommy's!!! Onbeschrijflijke ontoeroing maakt zich van ons meester. We willen roepen, doch durven niet. De soldaten, in uiterste spanning elke beweging gadeslaand, elk oogenblik gereed tot schieten, bespieden elk huis, elke tuin, wetend, dat overal nog Duitschers kunnen zijn verborgen.

Eindelijk, als er al een lange dubbele rij soldaten in de richting van Loveren is doorgetrokken, wagen wij het den kelder te verlaten en naar buiten te gaan. De begeestering en ontoeroing zijn groot. Er wordt geroepen: "Hallo Tommy's". Handen worden geschud. Vlug wordt verteld dat er na 15.00 uur geen Deutsche soldaten meer gezien zijn, dat we geweldig blij zijn, enz. enz. Dan blijkt dat we niet met Tommy's, maar met Polen te doen hebben. Het was de Poolsche divisie die als eerste Baarle binnentrok.

Nadat een lange rij infanteristen was voorbij getrokken, volgden in lange rij daarna vele tanks, die ons

Tanks die ons machtig en groot voorkwamen.

machtig en groot voorkwamen. Het is een overweldigend schouwspel; tanks, tanks en nog eens tanks. In vergelijking met de Duitschers, die slechts enkele tanks ter beschikking hadden, maakte deze stoet op ons een overweldigende indruk. Als de colonne eindelijk halt houdt, wordt er gevraagd naar iemand die Engels spreekt. Het resultaat is dat Klaasen spoedig bij den commandant (een kolonel) is, die zijn verontschuldiging uitspreekt over het feit, dat het nodig is geweest Baarle zo ernstig te beschadigen. Daarna volgt een onderbrengen der troepen en vestigt de kolonel met zijn staf zich bij Klaasen. Er worden overal menschen ondergebracht. Ook in de melkfabriek komen soldaten. Dan volgt het eten der moegestreden troepen. Dat is voor ons allen iets geweldigs. We zien het prachtigste wittebrood, busschen vleesch en visch, echte koffie en thee en nog veel meer heerlijkheden, welke ons nog slechts uit de herinnering bekend zijn gebleven. En dan de fijne Engelsche sigaretten!!! Wij wanen ons in 1939. De Krieg schijnt nu voorbij en tevens alle gebrek aan vele goede dingen. In deze stemming dalen we ca. 22.00 uur den keldertrap af omdat wij onze andere kamers aan onze 'bevrijders' hebben afgestaan.

We zien de eerste soldaat sluipend in de straat.

De werkelijkheid liet echter niet lang op zich wachten. We bleken ons deerlijk vergist te hebben, want al spoedig sloegen links en rechts Duitse granaten in, hetgeen den geheelen nacht zou blijven voortduren. De werkelijke ontgoocheling zou echter pas later komen...!

4 oct. Woensdag

Het heeft dezen nacht aardig gebulderd. De Duitse artillerie heeft ononderbroken granaten op Baarle afgevuurd, wetend dat daar ergens de Poolse troepen en tanks moesten bivakkeeren. Het was soms een waar trommelvuur van barstende granaten. Er is dien nacht nog veel schade in Baarle aangericht. Wij vinden het bijzonder vreemd dat de Polen dit Duitse artillerievuur niet beantwoorden. Blijkbaar willen zij hun posities niet verraden. Eerst om 08.00 uur wordt het rustig. Het schieten heeft nu opgehouden. Veel mensen staan nu buiten te praten, als er plotseling weer tientallen Duitse zware granaten inslaan. Dan begint ook weer een helsch mitrailleurvuur hoorbaar te worden. Elkeen vlucht in paniek naar den kelder. Deze plaats zal in de eerste vier weken onze hoofdverblijfplaats zijn, omdat eerst veel later (op 28 oct.) zal worden voorwaarts getrokken. Al dien tijd zullen we hier in Baarle het Duitse granaatvuur hebben te doorstaan, hetgeen geheel anders is dan wij ons allen hadden voorgesteld. De Poolse staf begon zijn werk 's morgens, ondanks Duitsch vuur, in de kamers bij Klaasen. Terwijl wij steeds in den kelder bleven wegens het gevaar van de aansuizende granaten, werkte de staf gewoon door en liepen officieren aan en af. Alsof er geen enkel gevaar bestond

Er slaan onophoudelijk granaten in.

getroffen te worden. De radiowagen, die vanuit het stafkwartier de gevechten leidde, stond naast het huis van Klaasen opgesteld en werkte onophoudelijk. De vele Poolse officieren scheerden zich bij ons in de keuken en het leek precies alsof alles één groote familie was.

Dan, om 13.15 uur, valt er plotseling een Duitse granaat die bij Luyten inslaat. Direct daarop slaan onophoudelijk rondom ons tientallen granaten in. De hel schijnt losgebroken.

Er is geen seconde tusschen de inslagen. Aan vluchten kan niet worden gedacht. Elke granaat die komt aansuizen, is raak. Stukken ijzer, hout en steen vliegen in het rond. Buiten branden weldra drie motorfietsen, twee legerauto's en een munitiewagen, welke laatste met een geweldige knal in de lucht vliegt en het huis van Luyten grootendeels verwoest. Ononderbroken houdt het bombardement aan. Granaat op granaat treft doel. Nog een vol half uur houdt de Poolse staf onder dit geweldige vuur zijn werken vol. Dan weet zich de radio-zendwagen,

die onder steenen en pannen is bedolven, los te werken en rijdt weg in de richting van Baarle-dorp. Intusschen houdt het geweldige Artillerievuur der Duitschers aan. Bijna alle Poolse officieren zijn nu den kelder in gevluht, alwaar men zit als haringen in een ton, wachtend op den 'voltreffer', die elk oogenblik kan inslaan. Nog een vol half uur gaat dit intense bombardement door. Elkeen denkt dat het einde gekomen is. Met ingehouden adem en in uiterste zenuwspanning wacht elkeen af, wat nog komen zal. Het lijkt onmogelijk uit deze hel van vuur en staal nog levend te ontkomen. De in den kelder zijnde officieren lachen en schertsen, doch kennelijk om den doodsangst, die elkeen de keel bijna dicht snoert, te camoufleren. Ze spreken Poolsch, doch we kunnen uit hetgeen ze schertsen toch opmaken wat ze zeggen, namelijk: "... granatos..., sacramentos..." En dan zeggen ze in Londen dat de Duitschers geen munitie meer hebben. Inderdaad; de Duitschers schieten in dit eene uur tonnen granaten op ons af. Het is duidelijk dat hier verraad in het spel moet zijn. En dat het de bedoeling moet

zijn de Poolsche staf te vernietigen, hetgeen echter niet is gelukt. Als om ca. 14.30 uur het schieten ophoudt komen we behoedzaam naar boven om te gaan zien hoe de stand van zaken is. Na dit intense schieten blijkt, dat in onze omgeving geweldige verwoestingen zijn aangericht, doch dat er geen doden zijn gevallen. Wel zijn er eenige soldaten gewond, doch van den staf zijn ze allen ongedeerd. Onze woning is een geweldige ruïne. Alles ligt vol glas en puin. Stoelen en tafels liggen in wanorde door elkander. De gordijnen waaien doorzeefd naar buiten. Alles lijkt één groote verwoesting. Ons huis heeft ook aanzienlijke schade geleden. Het dak is doorzeefd van granaatsplinters. Honderden pannen zijn verbrijzeld, zodat het dak vrijwel open ligt. Geen enkel stuk glas is heel gebleven en ook de deuren en paneelen zijn doorboord of verbrijzeld. Erger echter is het gesteld met de huizen naast ons. Hiervan zijn er meerdere vrijwel geheel vernield. Behalve de motorfietsen, de legerauto's en de munitiewagen die in brand staan, is er gelukkig in de getroffen huizen geen brand uitgebroken, zoodat nog heel wat kan

worden gered. De verwoesting die werd aangericht is echter geweldig. Het blijkt dus nu duidelijk, dat de bevrijding nog lang niet volkomen is. Het gevoel van vreugde maakt gaandeweg weer plaats voor angst en bekommernis. Zou dit nog lang zo gaan, vraagt elkeen zich angstig af. De menschen staan verbijsterd voor hun verwoeste huizen. Als Klaasen om 15.00 uur eens naar buiten kijkt, ziet hij den Poolschen kolonel, die lachend op hem toekomt en zegt: "Slechte menschen die Duitschers!! Nu is het weer onze beurt!" Hij voegt zich bij zijn officieren.

We zien dan dat de Poolsche tanks zich tegen 17.00 uur in de omgeving van Loveren opstellen. Het zijn er weer zeer vele. Klokslag 17.00 uur wordt dan opeens het vuur geopend en er volgt een bombardement, zoo hevig, dat hooren en zien vergaan. Het schieten wordt weldra door de Duitschers beantwoord, doch hierop barst de hel los uit alle beschikbare vuurmonden. Alle andere geluiden, die der Deutsche artillerie inclusief, worden overstemd door het moordend vuur der Poolsche kanonnen. Het

is geweldig! Wij allen voelen een gewaarwording van tevredenheid. Dit is het antwoord dat de Poolsche commandant de Duitschers geeft op hun bombardement van dezen middag. Als om 20.00 uur dit enorme bombardement van de Polen ophoudt, hebben de Duitschers reeds lang een goed heenkomen gezocht. De afstraffing is 'waardig' geweest. Wij zijn er allen door opgelucht. We vragen ons af of dit nu het einde van onze schrikdagen zijn zal. De nacht verloopt verder rustig, met uitzondering van kanongebulder in de richting Alphen. Wij gaan nu weer in nachtkleding in den kelder slapen. Ook Chang (onze hond) ging dezen nacht, tegen zijn uitdrukkelijke gewoonte in, slapen in een onzer ligstoelen, waartoe hij vroeger nimmer te bewegen was. We vatten weer nieuwen moed. Al waren ons huis en inventaris deerlijk gehavend, we beschikten toch nog steeds over een vrij behoorlijken kelder, waarin wij het restant onzer bezittingen hadden opgeborgen. Er werd dezen nacht vrij goed geslapen. De Poolsche troepen waren uit Loveren weggereden, richting Alphen en wij stelden ons voor, dat we nu de ellende wel doorstaan hadden, hetgeen echter weer niet het geval bleek te zijn. Ofschoon de oorlog met groote felheid over Baarle ging, blijkt toch iedereen te zijn opgelucht, nu de Deutsche fronttroepen met hun SS-politie, die zich ware boeven hebben getoond, vertrokken waren. Men hoeft nu niet meer te vreezen, dat brutaal wordt geroofd, zooals in de laatste dagen gewoonte bij de Duitschers was.

We zien dat de Poolsche tanks zich opstellen.

Foto's: de oorlogsbeelden komen uit verschillende verzamelingen en oude tijdschriften. Bewerking A. van Tuijl.

Hoe uniek is Baarle?

HERMAN JANSSEN

Het meest gecompliceerde en grootste enclavecomplex ter wereld bestaat niet meer...

Cooch Behar, ook bekend als de Chitmahals, was tot voor kort een omvangrijke verzameling enclaves nabij de grens van India en Bangladesh. Op 1 augustus 2015 wisselden beide landen officieel enclaves uit. Hiermee kwam een einde aan een drie eeuwen oude gebiedsanomalie en werd het uitwisselingsproces van inwoners en grondgebied beëindigd dat in de vijftigerjaren van de vorige eeuw was opgestart.

Enclavestudies zorgen vaak voor spraakverwarring, uiteenlopende cijfers en een wirwar van lijstjes. Daarom is het goed om te weten dat we in dit artikel stevast van de strikte definitie uit het internationaal publiekrecht (of volkenrecht) uitgaan: "een enclave is een stukje grondgebied van een soevereine macht dat volledig door een andere soevereine macht omringd is." Sommige auteurs noemen deze gebieden 'echte enclaves'.

Laten we de verschillende onderdelen van deze definitie even nader

Indië en Bangladesh zijn buurlanden in Zuid-Azië.
<https://warmongerblog.wordpress.com>

bekijken. De term 'grondgebied' sluit zogenaamde geloofs-, landbouw-, taal- en culturele enclaves uit. Denk bijvoorbeeld aan de protestantse enclaves in katholiek Noord-Brabant: 's Gravenmoer, Vrijhoeve-Capelle, Sprang-Capelle, Willemstad en Dinteloord.

'Een stukje grondgebied' duidt op een verdeling. Het grondgebied is minstens in twee stukken verdeeld. Landen als San Marino, Vaticaanstad en Lesotho zijn bijgevolg geen enclaves omdat die opdeling ontbreekt.

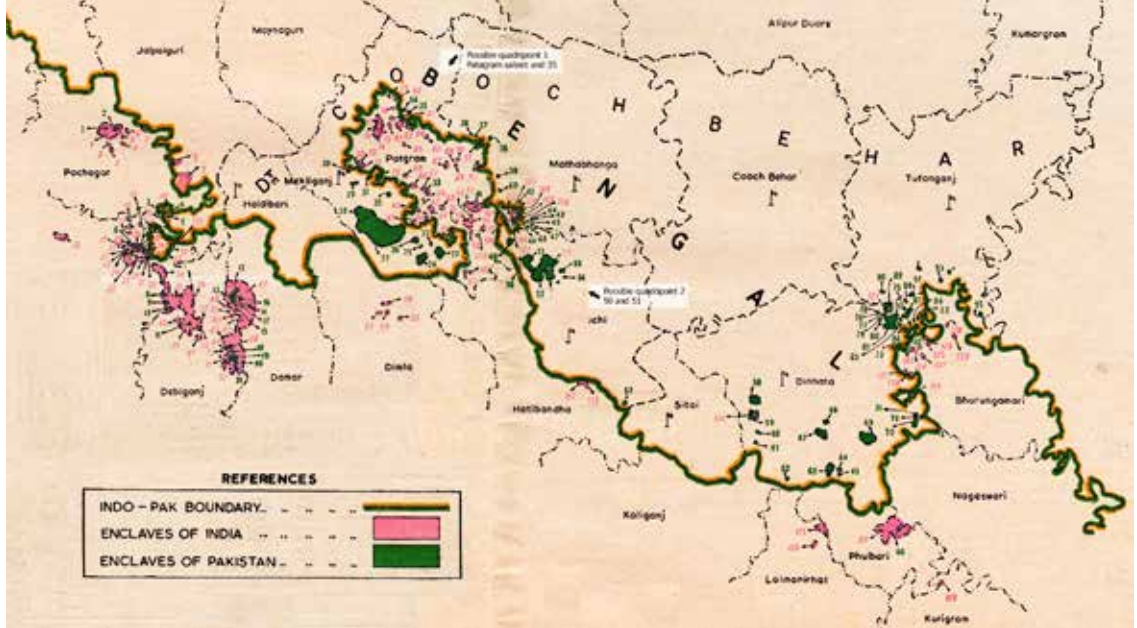
'Een soevereine macht' verwijst naar de hoogst mogelijke macht. Het gaat dus over onafhankelijke landen en niet over subnationale gebieden zoals bijvoorbeeld het Brussels Hoofdstedelijk gewest in Vlaanderen.

'Volledig door een andere soevereine macht omringd' sluit gebieden uit die weliswaar door een ander land omringd zijn, maar die vrije toegang hebben tot de zee. Het zijn dus gebieden met eigen territoriale wateren. Denk daarbij aan Guantánamo Bay, Ceuta, Melilla, Gibraltar en Kaliningrad. Er zijn ook door

Op 8 juni 2015 schudden de Eerste Ministers Narendra Modi van Indië (links op de foto) en Sheikh Hasina Wajed van Bangladesh mekaar de hand na het ondertekenen van het verdrag. www.panorama.com.vt

Oude enclavekaart van Cooch Behar. collectie Brendan R. Whyte

een ander land omringde en aan de zee grenzende gebieden die géén eigen territoriale wateren hebben. Zij zijn dus helemaal door dat ander land omringd, ook langs de kant van de zee. Bijgevolg is hier wél sprake van enclaves. Dergelijke gebieden noemt men ‘maritieme enclaves’. Een voorbeeld hiervan is het Argentijnse Isla Martin Garcia, gelegen in de territoriale wateren van Uruguay in the Rio de la Plata. Er bestaan ook twee zogenaamde ‘lacustrine enclaves’, gelegen in de territoriale wateren van het meer Nyasa in Mozambique en behorend tot Malawi.

Nog meer begrippen

Het land waartoe een enclave behoort, wordt in de literatuur het vasteland, het centrale land, het thuisland of het vaderland genoemd. Het land dat een enclave insluit, heet het omliggende land, het buurland of het gastland.

Een exclave is een enclave gezien vanuit het vaderland: de enclave bevindt zich dan ‘buiten’ het thuis-

land. Vanuit het gastland is dan sprake van een enclave: gelegen ‘in’ het omringende land. Deze dubbele terminologie werkt verwarrend, zeker omdat het werkveld van onze vereniging zich zowel over Baarle-Hertog als Baarle-Nassau uitstrekt. Het begrip exclaves wordt daarom in deze tekst niet meer gebruikt.

Een subenclave is een enclave in een andere enclave. Engelstalige auteurs gebruiken in dat geval de term ‘counterenclave’.

Tot slot vermelden sommige wetenschappers ‘historische enclaves’. Dat zijn enclaves die niet meer bestaan. Voorbeelden hiervan zijn West-Berlijn en Cooch Behar.

Cooch Behar

Tot verleden jaar bestond er maar één gebied in de wereld dat enigszins met Baarle vergelijkbaar was: Cooch Behar, gelegen op de grens tussen India en Bangladesh. Daar waren vele tientallen enclaves en subenclaves. Zowel in Baarle als in

Cooch Behar dateren de enclaves van lang vóór het tot stand komen van de nationale staten. De enclaves van Cooch Behar gaan terug tot de periode 1711-1713. Ze zijn het resultaat van vredesverdragen tussen heersers van het Mogolrijk en het feodale koninkrijk Cooch Behar. De Mogols waren niet in staat om een aantal stamhoofden van Cooch Behar te verdrijven uit gebieden die omringd waren door het Mogolrijk. Anderzijds controleerden Mogolstrijders gebieden in Cooch Behar, waar zij belastingen inden en over de lokale inwoners heersten. Een plaatselijke legende verklaart het ontstaan van de enclaves als het resultaat van een reeks schaakwedstrijden tussen de Maharadja van Cooch Behar en de Faujdar van Rangpur (een Mogolse commandant), met tal van dorpen als inzet. Drie eeuwen lang overleefden deze enclaves elke wijziging van soevereiniteit: Britten kwamen in de plaats van Mogols, in 1947 werden Indië en Pakistan onafhankelijk en in 1971 scheidde Oost-Pakistan (het latere Bangladesh) zich van Pakistan af.

Indische soldaten bewaken de grens om migranten en terroristen uit Bangladesh te weren. www.thehumanimprint.com

Bij de dekolonisatie van het Britse Rijk ontstonden maar liefst 198 enclaves, met een totale oppervlakte van ongeveer 119 km². Ter vergelijking: dat is bijna vijftig keer de oppervlakte van de dertig Baarlese enclaves (2,49 km²). Bangladesh telde 92 enclaves, waaronder de kleinste enclave ter wereld en 21 subenclaves (enclaves in een enclave). Indië had 106 enclaves, waaronder drie subenclaves en één sub-subenclave (een enclave in

een enclave in een enclave: enig in de wereld).

In 1947 verdeelden de Britten in een periode van 36 dagen maar liefst 80 miljoen mensen en 175.000 vierkante mijlen van het grondgebied dat in de loop van duizend jaar was samengebracht. Dit haastige en ambitieuze demarcatieproces van 4.096 kilometer grensgebied negeerde veel kwesties, waaronder de zoektocht naar

een toegangsweg tot elke enclave. Indië en Pakistan vroegen elkaar om vrije toegang tot de eigen enclaves, maar ze waren niet bereid om in ruil vrije doorgang naar de enclaves van de tegenpartij te verlenen. Daardoor waren de verantwoordelijke overheden niet geneigd om het lokale bestuur en de infrastructuur van de enclaves te ontwikkelen. De bewoners en hun noden werden het slachtoffer van meningsverschillen en conflicten tussen de twee landen. In 1950 werd nog een initiatief genomen

Omwille van hun illegaliteit waren enclavebewoners verplicht om in het zwart te werken. www.lukeduggleby.com

Veel ouders uit de enclaves kochten valse documenten en betaalden steekpenningen om hun kinderen in een school van het hen omringende land in te schrijven. <http://projects.aljazeera.com>

om de enclaves met hun thuisland te verbinden. Een akkoord werd gesloten dat in de vrije toegang van overheidsfunctionarissen tot de hen toebehorende enclaves voorzag. Maar het akkoord kwam nooit in werking omwille van de ingewikkelde procedures en de Indisch-Pakistaanse vijandigheid.

Sociale ellende

Na de invoering van de strikte paspoort-, visa- en grenscontroles in 1952 konden de inwoners zich zonder visum niet meer vrij buiten hun enclave bewegen en raakten zij volledig in de illegaliteit. Zij konden geen visum verkrijgen omdat ze daarvoor naar hun thuisland moesten reizen, wat niet mogelijk was zonder visum. Zij verhulden hun identiteit om buiten de enclave werk te zoeken en gebruikten dan een vals paspoort met vermelding van een geleende familienaam. Om naar school te gaan hadden ook de kinderen een vals paspoort nodig. Enclavebewoners werden niet geaccepteerd in het hen omringende land.

De situatie in de enclaves was door de jaren heen eerder verslechterd. Er was geen waterleiding, elektrici-

Inwoners passeerden illegaal hun enclavegrens om in het buurland te werken.
www.independent.co.uk

teit of sanitaire voorziening omdat beide landen het niet toelieten om leidingen over elkaars grondgebied aan te leggen. De meeste enclaves waren ook economisch van hun thuisland afgesloten, waardoor de inwoners afhankelijk waren van illegale grensoverschrijdingen en leveringen van derden. Zo werden de enclaves aan beide kanten van de grens broeinesten voor smokkelaars en andere criminelen. Bewoners waren vaak het slachtoffer van sociale uitbuiting door de politieke elite van het hen omringende land. Landbouwers kregen geen eerlijke prijs voor hun oogst omdat ze hun gewassen altijd via tussenpersonen moesten verkopen. Er was geen verharde weg, geen school, geen postbedeling, geen gemeentebede-

stuur, geen notariaat, geen politie en geen rechtbank. Gewelddelicten zoals verkrachtingen en moorden bleven onbestraft omdat de bevolking geen gebruik kon maken van het staatsrechtelijk apparaat. Ook de gezondheidszorg ontbrak. In het omliggende land kon men slechts onder een valse naam in een ziekenhuis terecht. Kinderen die daar geboren werden, hebben officieel zelfs geen ouders omdat deze een valse naam opgaven. Door alle belemmeringen ontstond een groot tekort aan medicijnen.

Huwelijken werden vaak tussen enclavebewoners gesloten, met inteelt tot gevolg. Bruiden uit de omgeving weigerden vaak om in de enclave van hun man te komen wonen. Indië noch Bangladesh waren van harte bereid om de soevereiniteit van hun enclaves over te dragen. Tegelijk werd de veroorzaakte hoeveelheid menselijk leed zwaar onderschat. Veel bewoners van Indische enclaves vertrokken naar hun thuisland omdat de situatie onhoudbaar werd. Hun plek werd door arme inwoners uit Bangladesh ingenomen, die hierdoor illegaal op Indisch grondgebied verbleven. En toen Indië om het illegale grensverkeer te voorkomen hekwerken

De enclavegrens bevond zich tussen deze twee personen. De pomp stond in Indië, het huis in Bangladesh. www.migrationpolicy.org

en doorgangsposten aan heel de grens met Bangladesh plaatste, had dit grote gevolgen voor de bewegingsvrijheid van de enclavebewoners. Alsmaar duidelijker moesten zij zich illegaal in het hen omringende land bevoorraden, wat vaak tot gerechtelijke vervolging leidde. Meer dan driekwart van de enclavebewoners uit Bangladesh verbleef bij gebrek aan een geldig reisdocument een tijdlang in de Indische gevangenis.

Jarenlang organiseerde het India-Bangladesh Enclave Exchange Coordination Committee in beide landen vreedzame acties zoals hongerstakingen en vredesmarsen. Doel was de bewustmaking van politici en de bevolking van het lijden en het gevaar waarmee de enclavebewoners constant geconfronteerd werden. Er werd voor een snelle uitwisseling van de enclaves gepleit.

Ruilovereenkomst

In 1958 begonnen de eerste onderhandelingen om de enclave-situatie op te lossen. Dit leverde weinig resultaat op omdat een aantal plannen op verzet van plaatselijke bewoners stuitten. In 1974 kwamen de regeringen van Indië en Bangladesh toch overeen om enclaves uit te wisselen en/of de toegang tot elkaars enclaves eenvoudiger te maken. Het verdrag werd ondertekend door Bangladesh, maar niet door Indië omwille van de moeilijk lopende bilaterale relaties en het landelijke verzet. Pas in 2001 werden de gesprekken hervat, wat leidde tot de ondertekening van een protocol in 2011. Beide landen beloofden om tot een oplossing te komen, maar het protocol voorzag geen

tijdschema en opnieuw kwam er tegenstand vanuit Indië.

In 2014 kwamen met de verkiezingsoverwinning van de Bharatiya Janata Party in Indië en de komst van een nauwere samenwerkingspolitiek met Bangladesh de pogingen om de landenpuzzel te ontwarren in een stroomversnelling. De relaties verbeterden aanzienlijk omdat premier Sheikh Hasina van Bangladesh erop ging toezien dat Indiase vrijheidsstrijders niet vanuit Bangladesh konden opereren. Na 41 jaar werd de overeenkomst uit 1974 door Indië geratificeerd, waardoor dat verdrag op 1 augustus 2015 om middernacht in werking kon treden. In de enclaves werd de landruil plechtig met het hijsen van de nieuwe vlag gevierd. Er werden 68 kaarsen aangestoken en 68 ballonnen opgelaten, één voor elk jaar dat de enclavebewoners nagenoeg state-loos waren. De landen spraken af om de gebieds- en bevolkingsruil tegen 30 juni 2016 af te ronden, inclusief het plaatsen van officiële grensafbakeningen.

Door het uitwisselen van grondgebied ontstond een doorlopende en duidelijke grenslijn. Indië stond

103 enclaves af, Bangladesh 70. Het grondgebied van de 24 subenclaves bleef behouden. Maar door de gebiedsruil van de omringende enclaves werd hun enclavestatus automatisch opgeheven. Op één enclave na waren met dit verdrag alle enclaves van Cooch Behar van de kaart geveegd: meer dan driekwart van alle enclaves in de wereld! Indië werd 10.051 hectare kleiner en verloor 12.669 inwoners ten nadele van Bangladesh.

53.384 vroegere enclavebewoners moesten vóór 1 november 2015 zelf hun domicilie en daarmee ook hun nationaliteit kiezen. Alle Bengalezen bleven in hun dorp wonen en kregen dus de Indische nationaliteit. Dat is niet verwonderlijk: de levensstandaard, werkvooruitzichten en economische opportuniteiten zijn in Indië beduidend hoger dan in Bangladesh. 37.532 Indiërs uit de enclaves bleven eveneens in hun dorp en kregen bijgevolg de Bengalese nationaliteit. Welgeteld 989 enclavebewoners verhuisden volgens de gemaakte afspraak naar thuisland Indië en behielden zo de Indische nationaliteit. Zij kregen een pas om de grens via een checkpoint te passeren, waarna zij in één van

Familieleden ondertekenen officiële papieren ter bevestiging van hun keuze voor de Bengaalse nationaliteit. <http://projects.aljazeera.com>

In dit dorp verhuizen twintig families naar Indië (links). De anderen blijven ter plaatse en worden inwoners van Bangladesh. <http://projects.aljazeera.com>

Deze 70-jarige vrouw verhuist naar Indië en toont haar emoties bij het afscheid van haar zoon (op de voorgrond), die in Bangladesh achterblijft.

<http://projects.aljazeera.com>

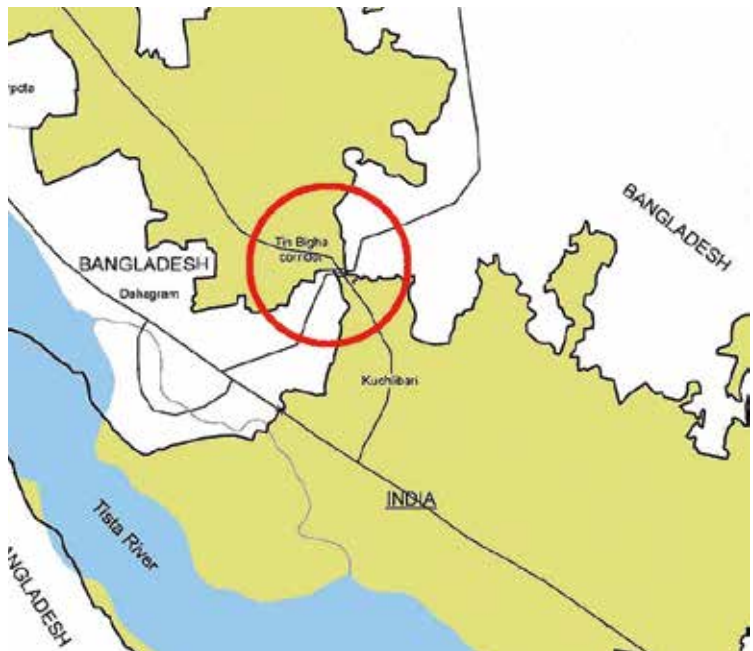
de drie kampen ondergebracht werden. Het is de bedoeling dat die kampen maximaal twee jaar blijven bestaan.

De Indische overheid heeft de mobiliteit van de nieuwkomers ingeperkt en de kampen met een draadversperring omgeven. Er is een tekort aan rantsoenkaarten. Dat betekent: geen rijst, geen melkpoeder en geen kerosine. Maar de kwaliteit van het leven in de kampen is ondanks alles beter dan in de vroegere enclaves. De bewoners worden aan de nodige documenten geholpen. Veel uitdagingen blijven echter bestaan, zoals het vinden van een school of werk. Nieuwkomers krijgen daarbij voorrang, waardoor de spanning nabij de

kampen hoog oploopt.

Het uitwisselen van kadasterinformatie blijkt één van de meest ingewikkelde en cruciale aspecten van de gebiedsruil. Enclavebewoners kochten of erfden decennialang grond zonder geldige documenten of correcte registratie. Zij vrezen al hun eigendommen te verliezen. Wie zijn dorp heeft verlaten, wacht

nog altijd op het geld van de verkoop van zijn bezittingen door de overheid. Tegelijk zoeken Indische instanties nog altijd grondgebied voor de hervestiging van families uit de voorlopige kampen. Voor de duizenden die in hun dorp bleven, veranderde er tot hertoe weinig. Zij ontvingen nog geen identiteitskaart. Nieuwe infrastructuur

Grondplan van de enige resterende enclave in de regio.

<http://invitetobd.blogspot.be>

tuurprojecten voorzien weliswaar in de aanleg van elektriciteit en vers drinkwater en het bouwen van wegen, bruggen, ziekenhuizen, scholen, gemeentehuizen, politiekantoren, rechtbanken, markten en heiligdommen. Maar de plannen vorderen slechts traag. Budgetten zijn inmiddels voorzien, zowel in Indië (134 miljoen euro) als in Bangladesh (20,5 miljoen euro). Ze bieden mooie vooruitzichten voor de ontwikkeling van de vroegere enclaves, tenminste als het geld op de juiste plaatsen terechtkomt.

Eén resterende enclave

De grootste enclave van Bangladesh is niet bij de ruil betrokken omdat er in 1974 een andere oplossing voor gevonden werd. Bangladesh mocht de Dahagram-Angarpota enclave behouden omdat Indië zijn zin bij de betwiste grensafbakening in Berubari kreeg. De enige resterende enclave in Cooch Behar heeft een oppervlakte van 25,95 km² en een bevolking van ongeveer 20.000 personen.

Op het dichtste punt is de enclave maar 178 meter van de rest van Bangladesh verwijderd. Sinds 1992 is de enclave op die plaats via de gehuurde Tin Bigha corridor met het thuisland verbonden. Deze strook is 85 meter breed en wordt streng door soldaten uit beide landen bewaakt. Aan elke kant van de corridor sluit een poort de toegang tot het grondgebied van Bangladesh af. Tot 2011 was het passeren van de doorgang slechts bij daglicht toegestaan. Hierdoor noemde Dahagram-Angarpota zich van 1992 tot 2011 de enige parttime enclave ter wereld, wat overigens niet correct was: het gebruik van een corridor verandert niets aan het enclavestatuut. In september 2011 sloten de twee landen een huurovereenkomst voor een doorlopend gebruik van de corridor gedurende een periode van 999 jaar. Ook hierbij geldt dat wettelijk gezien de enclavetoestand daarmee niet is opgeheven.

De corridor wordt gehuurd om het oost-west personenverkeer van en naar de enclave mogelijk te

Ingang van de Tin Bigha corridor vanuit Bangladesh.

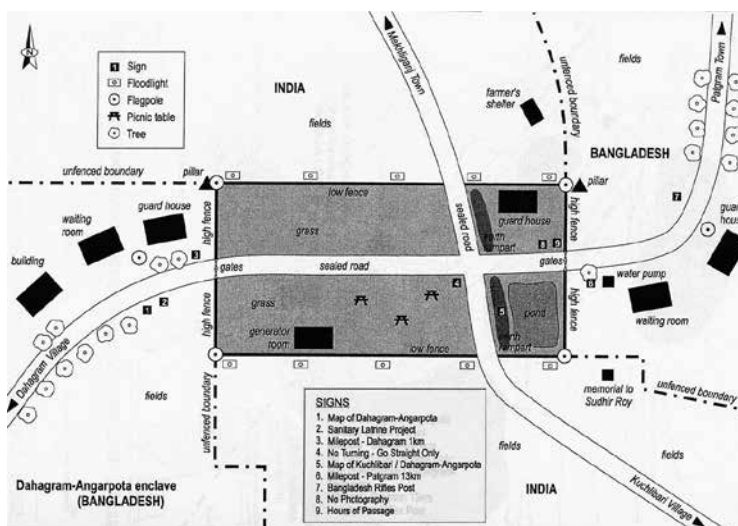
https://en.wikipedia.org/wiki/Tin_Bigha_Corridor

maken. Vanuit Indië kwam er flink wat oppositie tegen de plannen omdat men dacht dat het noord-zuidverkeer door de corridor dan niet meer mogelijk was, waardoor een zuidelijk gelegen Indisch dorp vanuit het thuisland niet meer bereikbaar zou zijn. Beide wegen kruisen namelijk in die smalle strook. De toegangswegen blijven weliswaar alle twee open, maar reizigers mogen in de corridor geen halt houden om een praatje te maken of handel te drijven met inwoners van hun buurland.

Bengalese gewapende soldaten of politieagenten mogen de corridor niet passeren, Bangladesh mag ook geen ander gebruik van de corridor maken. Zo mogen geen leidingen voor nutsvoorzieningen aangelegd worden. Omdat hierdoor geen elektriciteit, stromend water of gas beschikbaar is, moest in de enclave onlangs een ziekenhuis gesloten worden.

Vergelijking met Baarle

Baarle en Cooch Behar werden vaak in één adem vernoemd. Er waren dan ook duidelijke overeenkomsten, waaronder de grote hoeveelheid enclaves en het ontstaan eeuwen geleden in een zelfvoorzienend landbouwgebied ten gevolge

Grondplan van de Tin Bigha corridor. <https://fronterasblog.com>

van naast liggende leengoederen van verschillende leenheren. Zowel in Baarle als in Cooch Behar maakten die leenheren na verloop van eeuwen plaats voor nationale instanties.

Maar er waren tevens grote verschillen. Zo waren de enclaves van Cooch Behar meer bevolkt, was de totale oppervlakte veel groter en lagen de enclaves over een groter gebied verspreid. Maar het meest in het oog springend waren de totaal verschillende levensomstandigheden, gek genoeg het resultaat van die min of meer gelijkaardige enclave-situatie. Baarle toont het best mogelijke scenario door zijn enclaves als een toeristische attractie uit te spelen, met geldelijk profijt tot gevolg. Cooch Behar kreeg het slechtst mogelijke scenario over zich heen. Die enclaves waren voor de lokale bevolking een voortdurende bron van armoede en miserie.

Vóór de opheffing van de enclaves van Cooch Behar waren er in heel de wereld 259 enclaves, waaron-

In de enclaves was geen elektriciteit. Deze leerlingen maken hun huiswerk bij de olielampen. www.lukeduggleby.com

der 32 subenclaves en één sub-subenclave. Er waren toen meer enclaves dan landen! Nu zijn er wereldwijd nog slechts 62 enclaves, waaronder acht subenclaves. Werd Cooch Behar het meest ingewikkelde enclavecomplex genoemd, Baarle kwam op een dichte tweede plaats. Die concurrentie is weggevallen. Baarle is niet alleen het ingewikkeldste, meest versnipperde dorp ter wereld. Het heeft nu ook het enige en dus

het grootste enclavecomplex ter wereld. Ongeveer 48% van alle enclaves bevindt zich in ons dorp (30 van de 62). Baarle telt bovendien maar liefst 87,5% van alle subenclaves (7 op 8). De Belgische enclave op Loveren (H7) is wereldwijd de kleinste enclave (2.469m²). De Nederlandse enclave N3, met daarin de Biergrens, is 's werelds kleinste subenclave (2.863m²). Langs de Visweg ligt het enige quadripoint ter wereld waar twee enclaves door één punt met elkaar verbonden zijn. Een quadripoint is een punt waar vier landsgrenzen elkaar raken. Zo uniek is Baarle!

Bronnen:

- E-mails op 10, 11 en 12 augustus 2016 met dr. Brendan R. Whyte, assistent kaartbeheerder bij de Nationale Bibliotheek van Australië.
- Ministry of External Affairs, "Exchange of enclaves between India and Bangladesh", press release, New Delhi 20 november 2015.
- Ministry of External Affairs, "India and Bangladesh Land Boundary Agreement", New Delhi.
- www.migrationpolicy.org/article/india-and-bangladesh-swap-territory-citizens-landmark-enclave-exchange
- <http://projects.aljazeera.com/2015/10/bangladesh-chitmahals>
- <http://geosite.jankrogh.com/>

Enclavebewoners waren zelf verantwoordelijk voor het handhaven van de orde en vergaderden regelmatig om hun problemen op te lossen.

www.lukeduggleby.com

“Alle slaplanten zitten boordevol met een melkachtig sap (latex) zodat zij gemakkelijk te onderscheiden zijn van de andere planten van de familie der samengesteldbloemigen”

Sla(36)

‘KRUIDENVROUWTJE’
JEANNE MEEUWESSEN

Sla

Wat heeft de beroemde kruidendokter Maurice Messegué te vertellen over sla? Hier zijn we dus bij het hoofdstuk van de sla aange-land en welt de vraag op: grazen wij of grazen wij niet? Er zijn mensen die beweren dat de maag stevig voedsel nodig heeft en dat het nergens toe dient die met cellulose te bezwaren. Anderen stellen daarentegen, en dat zijn degenen die gelijk hebben, dat sla rijk is aan vitamines en dat zelfs de onverdeerbare delen onontbeerlijk zijn voor de goede gang van zaken in de ingewanden. Voor mij is sla synoniem met gezondheid. Zowel om het goede dat deze groente ons schenkt als om de narigheden die zij ons bespaart zoals verstopping; volgens de meest vooraanstaande artsen een veel voorkomende

kwaal in deze tijd.

Maar zoals bij alle groene groenten moeten wel enkele voor de hand liggende maatregelen worden getroffen. Sla kan besmet zijn door het water waarmee werd gesproeid, door de mest, e.d. Sla kan daardoor besmettelijke ziektekiemen met zich meedragen, zoals tyfus en door een virus veroorzaakte leverontsteking e.d. U moet sla dus heel goed wassen, zo nodig met wat kaliumzout. Of laat de sla een uur in wat water met citroensap of azijn staan. Alle slaplanten zitten boordevol met een melkachtig sap (latex) zodat zij gemakkelijk te onderscheiden zijn van de andere planten van de familie der samengesteldbloemigen. Er bestaan vele slasoorten zoals gewone sla, muur-sla, veldsla, kropsla en andijvie. Ik wil het hier alleen over de eerste en de laatste hebben.

Ik hoef u geen beschrijving te geven van de gewone sla. De oorsprong van de plant ligt in het duister. Sommigen beweren dat dit een verbeterde andijviesoort is, anderen weer dat zij van de wilde Siberische sla afstamt. Sla was al bekend onder de Grieken en Romeinen. Keizer Augustus zou het aan de sla te danken hebben van een gevaarlijke leverkwaal te zijn genezen. Natuurkundigen uit die tijd spreken vooral met veel lof over de slaapverwekkende eigenschappen van de sla en verzekeren dat sla kalmerende en verzachtende krachten bezit. Sla verricht wonderen tegen alle aandoeningen waarbij krampen optreden, kinkhoest, chronische angstgevoelens, hartkloppingen, hysterie e.d. Dat houdt ook min of meer in dat sla de vlam van vurige liefde een weinig uitdooft. Maar als

Romana-sla

Kropsla

u gezond bent hoeft u niet bang te zijn van een kropje sla.

Wilde andijvie

De wilde andijvieplant treft ons niet alleen door haar hoogte en haar diep ingesneden blauwachtig blad, maar vooral door het feit dat dit een typische kompasplant is. De bladeren wenden zich altijd zo dat zij de zijkanten noord-zuid hebben gericht, de voorkant naar het oosten en de achterkant naar het westen gekeerd. Van juni tot september tooit zij zich met een dicht woud van vele schermbloemen, die in het najaar een wolk zwarte zaadjes met een wit puntje leveren. Zij groeit op kalkgronden, langs wegbermen. Tussen puinhopen, langs paadjes, maar zelden in de bergen of ten noorden van de Seine. Deze plant bezit ongeveer dezelfde geneeskrachtige gaven als de slaplant. Zij is ook verzachtend, kalmerend en schenkt nerveuzen en slapelozen nieuwe nachtrust. Dus dooft ook zij een weinig de liefdesvlam. Tevens is zij vochtuitscheidend en laxerend. Een man die ziek was van geelzucht kon weer helemaal genezen door een kuur van andijviesap en andijviebaden.

Plukken

Ik hoef u zeker niet te leren hoe u sla moet verbouwen! Heel de plant maar vooral de stengels, de bladeren en het zaad zijn geneeskrachtig. Opgeschoten of doorgeschoten sla bevat de meeste geneeskrachtige stoffen. Gebruik de stengels en de bladeren alleen vers. Oogst het zaad in het najaar en leg het in de schaduw te drogen. Hieronder zet ik uiteen hoe u het sap van de sla kunt winnen als u gestold sap of slastelensap wilt maken.

Sap

Vers sap van de andijvieplant: pers in een kom het melksap van de

stengels en de bladeren uit. Een theelepel de eerste, twee theelepels de tweede, drie theelepels de derde dag en zo tot tien. En dan weer terug naar een.

Thee of aftreksel: Een handvol plant per liter water; drie tot vijf kopjes per dag.

Poeder van zaad: Twee snuffjes per dag, vooral tegen astma.

Sanctuarium of gestold sap: Ook wel inlands opium genoemd. Dit is bijzondere doeltreffend tegen reumatiek, jicht, hoest, astma en alle nerveuze storingen. Snij in juli-augustus het topje van de stengels af, of snij die schuin in alsof het een rubberboom was. Vang de druppels sap, die er als parels op komen te liggen, in een kom op. Als het gestold is breekt u er de eerste dag een brokje af, zo groot als een erwte, zo mogelijk met wat honing, en voer die dosis langzaam op tot tien op de tiende dag. Dan moet u beslist enkele weken lang onderbreken.

Omslagen: Van verse slabladeren, beurtelings op de rug of de borst; goed tegen de hoest.

Hand- en voetbaden: Reken een handvol verse plant per liter water.

Een goede nachtrust toegewenst !

*Vele groetjes,
Jeanne*

Rucola-sla

Ossenweg

KAREL GOVAERTS
MARCBLAS

In een derde artikel over 'De vaart verjaart' beschrijft Karel Govaerts van heemkundekring Marcblas hoe de Rijksweldadigheidskoloniën voor hun transportbehoeften inspeelden op het eind 19e eeuw voltooide Kanaal van Dessel naar Schoten.

Voor het vervoer van grote vrachten of voor de vlotte verplaatsing over grote afstanden, moesten de Kempenaars wachten tot de tweede helft van de 19de eeuw. Rond 1850 werden de grote kasseiwegen en treinsporen aangelegd.

De Ossenweg, nu een fraai fietspad.

In die periode werd ook het Kempens kanaal gegraven. In 2016 bestaat het kanaal Dessel-Schoten namelijk 142 jaar (voor het jongste gedeelte: Sint-Lenaarts-Schoten), 150 jaar (Turnhout-Sint-Lenaarts) en 170 jaar (Dessel-Turnhout).

Aanleg Ossenweg

Omdat de Rijksweldadigheidskoloniën (RWK) van Merksplas voor het vervoer van materialen en goederen over een grotere afstand maximaal gebruik wilde maken van het kanaal, werden er plannen gemaakt om een verbindingskanaal te graven vanaf Beerse-Den Hout naar de ringgracht rond Merksplas-Kolonie. Maar dit plan ging niet door.

Plan B was het aanleggen van een smalspoorlijntje vanuit de Kolonie naar de vaart in Beerse-Den Hout over een afstand van zes kilome-

ter. Omdat een deel ervan op het grondgebied van Beerse kwam, vroeg de RWK een vergunning aan de gemeente Beerse. Op 23 augustus 1882 liet Beerse weten dat men akkoord ging 'om een ijzeren weg' aan te leggen. Om het vee langs dit traject niet te doen opschrikken, mochten de wagonnetjes niet getrokken worden door een stoomlocomotief, maar wel door paarden of ossen. Blijkbaar viel de keuze op ossen, waardoor de meest logische naam voor de gevolgde baan 'Ossenweg' werd.

Wissels in de Kolonie

Op het domein van Merksplas-Kolonie stond er op verschillende plaatsen een wissel. Zo was er een spooraftakking naar de plaats waar nu de Kleine Boerderij staat. Aanvankelijk waren daar werkhuizen voor vloertegels, voor het steenkappen (marmor, hardsteen) en voor betonproducten. De Kleine Boerderij kwam er vanaf 1921 en bleef in gebruik tot 1931. Daarna verhuisden deze activiteiten naar Hoogstraten. Zo was er ook een spooraftakking naar de kolenschuur. De plannen voor deze opslagplaats werden in 1886 getekend door Victor Besme. De kolenschuur werd bijna een eeuw later afgebroken, namelijk in mei 1984. Jos Proost, chef van de technische dienst, vertelde dat er

In Merksplas-Kolonie wordt flink gerestaureerd.

verschillende soorten van steenkool werden aangekocht en opgeslagen in de kolenschuur. Er werd bijvoorbeeld cokes gebruikt voor de grote zalen waar landlopers verbleven, omdat cokes langzaam opbranden en veel warmte uitstralen.

Zo waren er ook spooraftakkingen naar een drietal grote overdekte mestputten. Het straatmest dat daar werd opgeslagen werd in 1882 te Brussel gekocht aan 1,25 fr (€ 0,03) voor 1000 kg.

Zo was er ook een afslag naar de Grote Hoeve en naar de steenbakkerij.

Voor het groot onderhoud of voor

een reparatie kon men met het treintje ook binnenrijden op de binnenkoer tot aan de smidse.

Loskade in Den Hout

Op 6 april 1883, verkocht de gemeente Beerse een stukje grond aan de vaart, zodat de RWK daar een loskade kon inrichten aan de zwaaihoek van Beerse-Den Hout. De grond werd verkocht aan 3000 frank (75€) per hectare.

Op deze loskade kwam er een cipierswoning en een magazijn (deze stonden op de plaats waar nu tankstation Kenis is). In de

woning woonden Jan Dufraing (°Merksplas 1865, †Beerse 1940) en Trees Mostmans (Beerse 1874-1945). Ter ere van hun zoon Miel Dufraing, die tijdens de Eerste Wereldoorlog in 1918 aan het front overleed, hing er naast de ingang deur een gedenkplaat. Vanaf 1939 tot 1952 woonden hier Stan Verdonck en Liza Aerts met hun kinderen. Stan zorgde als cipier voor het onderhoud van tractoren en landbouwmachines in de smidse van de Grote Hoeve. Deze woning met magazijn werd omstreeks 2000 afgebroken.

Het magazijn diende voor de tussentijdse opslag, hetzij van bakstenen of mijnhout die klaar lagen om in de boot te laden, hetzij van straatmest, steenkool of materialen (vloertegels, hardsteen, enz.) die bestemd waren voor de Kolonie. Aanvankelijk was dit magazijntje permanent in gebruik, ook al omdat men ongeveer een uur nodig had om met de ossen het traject van zes kilometer af te leggen. Met het treintje ging dat veel sneller. In de laatste jaren reed het treintje alleen als er ook een schip aan de kade lag, zodat men meteen kon laden en lossen, van het schip naar de wagonnetjes of

De zwaikom in Den Hout.

omgekeerd.

Op het pleintje tussen de loskade en de weg naar Rijkevorsel maakte het smalspoor een grote lus rond een brede lage muur. Aan het begin van de Ossenweg stond er een wissel zodat het treintje weer over hetzelfde spoor kon verder bollen.

Toch een locomotief

Duurde het vervoer van materialen en goederen vanuit de Kolonie naar de vaart en terug te lang? Of was bij de bevolking de grootste schrik voor een stoomtrein inmiddels geweken?

In het begin van de 20ste eeuw schakelde men in elk geval over naar een stoomlocomotiefje.

Op 1 februari 1907 gaf de gemeente Beerse toestemming om een stoomlocomotief te gebruiken in de plaats van ossen, op voorwaarde dat er een voetweg naast het spoor zou worden aangelegd, zodat de totale wegbreedte 7 meter bedroeg. Omdat er een stevig protest kwam van de bewoners uit de buurt, trok de gemeente Beerse zijn vergunning ijlings weer in. Maar de Kolonie won

toch het pleit, nadat ze in beroep gingen. Op 31 mei 1907 gaf de hoofdingenieur van de provincie Antwerpen toestemming om een stoomlocomotiefje te gebruiken, mits er werd voldaan aan volgende voorwaarden:

- de maximale snelheid bedroeg 20 km/u;
- als er vee, last- of trekdieren in de buurt kwamen die schrik vertoonden, moest men met het treintje vertragen of desnoods stoppen;

Het gebruikte locomotiefje.

- bij vertrek en aankomst en bij kruispunten en zo moest men vanop de locomotief bellen, zodat het volk werd verwittigd van een naderend treintje.

Op 15 mei 1906 werd een overeenkomst gesloten tussen dhr. Leroy, directeur van de RWK Hoogstraten-Merksplas-Wortel en dhr. Anspach, afgevaardigd beheerder van S.A. 'Les Ateliers Métallurgiques' voor het leveren van een stoomlocomotiefje van 7 ton leeg. Als deze rijklar op de rails stond, met het water en de steenkool, woog hij 8,5 ton. De locomotief moest in staat zijn om maximum 50 ton te trekken. Hij moest het ook aankunnen om het traject van 6 km vier tot vijf maal per dag heen en weer af te leggen aan een gemiddelde snelheid van 10 tot 12 km/u. In dit 'lastenboek' lezen we ook dat de rails van het smalspoorlijntje 70 cm uit elkaar lagen. De blauwdruk van het ontwerp dateert van 19 november 1906.

In het begin van 1907, op 10 januari 1907, werd het Decauville-locomotiefje geleverd door de 'Ate-

liers de Construction de la Meuse' uit Luik Sclessin. De totale kostprijs bedroeg 16.105 frank (400 euro). Vervolgens moest men ook nog een officiële toestemming vragen om met dit locomotiefje te mogen rijden. Vergunning 977 werd op 9 april 1907 verleend door Fred Cogels, gouverneur van de provincie Antwerpen, aan Louis Stroobant, die vanaf 1893 directeur was van de RWK Merksplas-Wortel. Op de locomotief moest men nog wel een identificatieplaat aanbrengen met daarop 'Provence d'Anvers, nr. 977'. Op 27 juni 1907 liet Stroobant aan de hoofdingenieur van Werken in de provincie Antwerpen weten, dat het treintje maximum bestond uit 8 wagonnetjes die elk 6 ton konden laden.

Ondanks alle veiligheidsmaatregelen gebeurde er op 17 maart 1933 in Merksplas een ongeval op het kruispunt van de Ossenweg-Kapelstraat en de Steenweg naar Rijkevorsel. Terwijl het treintje, komende vanuit Beerse, overstak, werd het aangereden door een vrachtwagen geladen met bakstenen, komend van Rijkevorsel. De landloper-stoker kon nog net op tijd wegspringen, maar toch werd zijn hand verpletterd. Hij was een maand werkonbekwaam. Wie de oorzaak was van dit ongeval, vermeldde de verslaggever niet.

Het Decauville-stoomlocomotiefje bleef in gebruik tot 1953. Daarna gebeurde het transport met vrachtwagens.

In 1954 begon men met de afbraak van de rails.

Het werkvolk

De cipier-machinist van het locomotiefje was Sjarel Matthé en

De Ossenweg kent een aantal bochten.

later Louis Dierckx. Zijn helper was landloper Matthijs. Deze stond elke morgen om 3u. op om de nodige voorbereidingen te treffen. Hij zorgde voor water en vuur, zodat het locomotiefje om 8u. meteen kon vertrekken als de andere landlopers arriveerden.

Elke morgen bracht het eerste treintje het werkvolk vanuit de Kolonie naar de loskade in Beerse. Dat waren een bewaker en ca 15 landlopers. Ze namen dan ook al het middageten mee naar Beerse. Later werd de warme soep pas 's middags aangevoerd. De landloper die de machinist hielp, moest onderweg ook de wissels goed zetten. Hij zorgde er ook wel voor dat er in Beerse een overschot was aan water. Dat bracht Matthijs dan naar de winkel van Mostmans: "Dat is voor het varken", zei hij. In ruil daarvoor kreeg hij dan een pakje tabak.

De landlopers die aan de loskade van Beerse werkten, werden 'keutels' genoemd. Waar deze spotnaam vandaan komt, is (nog) niet duidelijk. Als een landloper ongehoorzaam was, kon de cipier hem opsluiten in een 'cachot' in

het magazijn. Soms gebeurde het wel dat een landloper wegluchtte. De bewaker floot dan op zijn fluitje, maar meestal had dat geen effect.

Machinist Louis Dierckx was een echte kindervriend. Hij deelde snoepjes uit aan de kinderen. Soms mochten de kinderen ook een eindje meerijden. 's Avonds werden de poorten van het magazijn en van de sporen gesloten, maar voor de spelende kinderen vormde dat geen barrière. De loskade zelf was het ideale speelterrein voor de kinderen. Vanop de muren kon je de kerktorens zien van Merksplas en Rijkevorsel, en als het open weer was ook de St.-Catharinatoren van Hoogstraten. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de steenkoolwagentjes door de kinderen van Den Hout grondig uitgekeerd. Dat leverde toch één of twee emmers steenkool(gruis) op.

Bronvermelding

René Braeckman, e.a., De Hout – Noord, artikel in het jaarboek 2003 van heemkring 'De Vlierbes' uit Beerse Documentaire film, gemaakt door Dan Van Herpe.

Hoogspanning aan de Belgisch-Nederlandse grens (20)

HERMAN JANSSEN

In 1916 was E.H. Leon Baes noodpastoor in Castelré, werd er een houten noodkerk gebouwd en kwamen de zussen Toke en Sjoke Verheijen bij de dodendraad om het leven. Exact honderd jaar later worden deze gebeurtenissen onder de aandacht gebracht door middel van de infoborden langs Amalia's dodendraadroute. Er wordt veel gefietst, ook door geocachers. Hieronder verneemt u meer over deze onderwerpen in alweer de twintigste aflevering van onze WO1-rubriek.

E.H. Leon Baes

Dankzij Willy Buyle uit Oost-Vlaanderen bereikten ons nieuwe gegevens over Leon Baes, noodpastoor in Castelré tijdens de Grote Oorlog. 'Edouard Léon' Baes is familie van Willy's vrouw en werd op 11 oktober 1889 in Moerbeke-Kruisstraat geboren. Hij had twee jongere zussen, geen broers. Zijn vader was toezichter in een suikerfabriek en

daarnaast landbouwer, zijn moeder onderwijzeres.

Leon Baes behoorde tot de klas van 1909 en was vrij van legerdienst in vreedstijd. Hij was 24 jaar oud toen de oorlog uitbrak. Op dat moment was hij leraar aan het Klein Seminarie in Sint-Niklaas. Op 1 augustus werd hij opgeroepen door het Belgische leger en vertrok hij als brancardier bij de ambulancediensten van de eerste legerdivisie naar de St.-Bernardkazerne in Hemiksem. Een maand later werd Leon als soldaat-brancardier aan het 22ste linieregiment toegevoegd. In publicaties wordt vaak vermeld dat hij aalmoezenier in het Belgische leger was. Dat klopt niet voor wat betreft de Eerste Wereldoorlog. Hij was dan niet eens tot priester gewijd.

Baes beleefde de terugtocht van het Belgische veldleger tot achter de IJzer. Tijdens de slag om de

Leon Baes, noodpastoor in Castelré.
Lieve Christiaensen

IJzer was hij in Pervijze bij Diksmuide actief. Op 29 oktober 1914 werd zijn regiment ontbonden.

Belgische brancardiers in actie. www.flickr.com

Het Pavilion hotel in Folkestone. <https://doverhistorian.com>

Op 3 november, drie dagen na de IJzerslag, werd Leon 'gereformeerd': de dokter schreef herstelverlof voor wegens een ziekte die hij aan het front had opgelopen. Hij werd naar het militair ziekenhuis van het Shorncliffe Army Camp in Folkestone (UK) overgebracht. Dat hospitaal kampte met een groot tekort aan bedden, waardoor Leon Baes in het zeer luxueuze Royal Pavilion hotel in Folkestone mocht logeren. Ooit verbleven daar leden van de Britse koninklijke familie zoals koningin Victoria en prins Albert, alsook grootheden als Charles Dickens en leden van de Rothschild familie.

Na zijn riante verblijf in Folkestone reisde Leon Baes naar Nederland voor een herkeuring door twee militaire geneesheren. Zijn herstelperiode werd verlengd, waarna hij op 30 december 1914 in de huiskapel van de bisschop van Breda tot priester gewijd werd. Dat een bisschop uit neutraal Nederland een Belgische militair in functie aanstelt als noodpastoor in een Nederlands grensgehucht, blijft een rare zaak. Dat lijkt 'om problemen vragen'. Het is mij nog altijd niet duidelijk wat de rol van het Belgische consulaat in Breda hierin geweest is.

Petrus Hopmans, bisschop van Breda.
www.kro-ncrv.nl

Op 6 februari 1915 werd Leon Baes tot noodpastoor in Castelre benoemd. Hij logeerde bij Broos Janssens, voorzitter van het kerkbestuur in Castelré. Het huis op het Groeske staat er nog altijd, maar het is niet meer bewoond. Pastoor Baes werkte mee met een speciale inlichtingendienst van het Belgische leger: hij was de spilfiguur in een organisatie die spionageberichten, smokkelbrieven en vluchtelingen over de grens hielp. Leon was dus herstellend soldaat-brancardier, pastoor en spion tegelijk. Toen op 9 november 1916 de gezusters Verheijen uit Castelré

bij de dodendraad werden geëlectrocuteerd, zijn deze parochianen niet door hem begraven. De lijken bevonden zich immers op Belgisch grondgebied. De begrafenis ging door in de St.-Clemenskerk in Minderhout.

Op 26 november 1916 volgde een herkeuring op het consulaat in Breda en werd Leon Baes geschikt bevonden voor de legerdienst achter het front. Via de gendarmes van Baarle-Hertog ontving hij het bericht om zich in Calais aan te melden. "Daar ik mij toen reeds bezig hield met het overbrengen over de grenzen van jongelingen voor ons leger, kreeg ik bericht via de burgemeester van Baarle-Hertog van te blijven en voort te doen met mijn vaderlandslievend werk te Castelré bij Baarle-Hertog, waar ik moest blijven jusqu'a contre-ordre." In 1919 kreeg hij van de Belgische militaire legatie in Den Haag het bevel om zich naar Antwerpen te begeven. De plaatselijke bevelhebber zond hem op 8 augustus 1919 naar het Centre de Tuage des Anciens Militaires in Leisele. Op 4 september 1919 werd hij als oud-brancardier gedemobiliseerd. Hij keerde als subregent naar het Klein Seminarie in Sint-Niklaas terug.

In 1923 ontving Leon Baes de gouden palmen van de Kroonorde voor zijn verdienstelijk werk tijdens WO1. De Kroonorde is onderverdeeld in graden waaraan een titel gekoppeld is. Soldaten, lagere ambtenaren of arbeiders krijgen geen ridderkruis. Aan hen worden gouden of zilveren palmen of de gouden, zilveren of bronzen medaille uitgereikt.

In 1930 werd Leon Baes onderpastoor in Stekene. Van 1940 tot

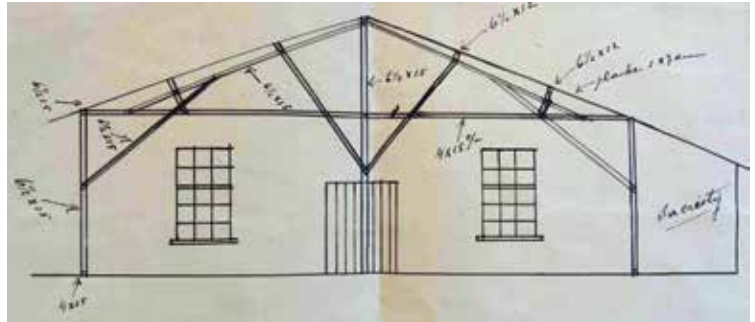
Leon Baes tijdens WO2 in de kerk van Burcht.

Op 8 juli 1951 wijdde Pastoor Baes een nieuwe klok in.

men en gestrafte makkers. Dit alles leverde Baes opnieuw een aantal medailles op, waaronder de Belgische verzetsmedaille. Collaborateurs in België keerden zich echter tegen hem. Nog in 1960 werden lasterbrieven onder een valse naam naar het Ministerie van Landsverdediging verstuurd. Men dreef het zover deze te ondertekenen met de naam van zijn gewezen groepsoverste en aanwerver bij het Geheim Leger, Joseph De Bruycker. Die reageerde verbolgen en stuurde meteen een rechtzetting naar de minister.

In zijn laatste levensjaren was Leon directeur bij de Zusters van Onze-Lieve-Vrouw Visitatie in Rupelmonde. In het oude kloostergebouw is nu een sjiem restaurant gevestigd. Leefijdgenoten, parochianen en familieleden herinneren zich dat Leon Baes van nature zeer

Bouwtekening van de voorgevel. BHIC Den Bosch, 156 nr. 90

begrijpsvol en behulpzaam was. Na bijna zestig jaar priesterschap is hij op 11 december 1974 in Sint-Niklaas overleden. Zijn laatste rustplaats bevindt zich achter de Heilig-Hartkerk in zijn geboorteplaats, Moerbeke-Kruisstraat.

Noodkerk en -school

Op 24 november 1915 schreef E.H. Leon Baes een brief naar de regeringscommissaris voor vluch-

telingen in Noord-Brabant waarin hij vroeg om in Castelné een loods voor een noodkerk en noodschool op te richten. Maandenlang had hij de mis opgedragen in café Den Hooiberg: "Het pijnigt me m'n brave mensen te zien opeengepakt staan in 'n te klein, ja vier maal te klein herbergskenen waar nu de H. Mis wordt opgedragen. Geen enkele zondag gaat voorbij of er worden mensen ziek of ongesteld.

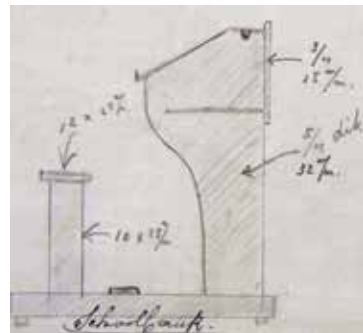
Bouwtekening van de noodkerk. De zijgevel is vier meter hoog. BHIC Den Bosch, 156 nr. 90

Droevige voorvallen zelfs hebben hier reeds verscheidene malen plaats gehad, grootendeels te wijten aan 't gedrang in die veel te kleine plaats voor m'n 600 brave menschen. De kaarsen dooven letterlijk uit door de dampdruppels die van de zoldering vallen. 'n Hostie welke binst den dienst blijft bloot liggen, is bij 't einde van den dienst gansch doorweekt." Een nieuwe houten loods werd toegezegd op 4 december 1915. In overleg met pastoor Baes en schoolopzichter Zoetmulder besliste de regeringscommissaris midden januari om dubbele wanden te voorzien, wat het kromtrekken van het houtwerk zoals in het vluchtwoord Uden moest voorkomen. Op die manier werden regen en wind buitengesloten. Ook moesten 'privaten' (toiletten) worden aangebouwd en kwam er 'een ruimte om de kleeren der schoolkinderen op te bergen'. Bij de aanbesteding deed aannemer Louis Rombouts uit Baarle-Nassau het laagste bod: 6.800 gulden. Dit bedrag werd op vraag van de 'districtsschoolopziener' in Oisterwijk met 105,45 gulden opgetrokken om een tussenschot van 6,50m hoogte en 8,55m lengte

in het klaslokaal aan te brengen. Op die manier werd de klas van meester Duchateau in twee afdelingen verdeeld. De bouwwerkzaamheden werden begin februari 1916 opgestart en twee weken later was de loods onder kap. De aannemer startte vervolgens met de binnenbetimmering en de asfaltbedekking.

Tegelijk keek pastoor Baes uit naar school- en kerkbanken. Van de parochiekerk in Minderhout kreeg hij een groot aantal stoelen, maar er waren nog 250 zitplaatsen tekort. Nergens waren er banken beschikbaar. Op 1 februari 1916 vroeg hij om toestemming voor het laten timmeren van 25 kerkbanken van 5 meter lengte en 15 schoolbanken à 4 leerlingen per bank. Louis Rombouts berekende de kostprijs op 13,50 gulden per kerkbank en 11,50 gulden per schoolbank. De pastoor vond dit teveel en vroeg een offerte bij schrijnwerker Mostmans, eigenaar van café Den Hooiberg in Castelné. Zijn prijsopgave was beduidend gunstiger: 10 gulden per kerkbank en 7 gulden voor een schoolbank.

Op 11 februari schreef pastoor

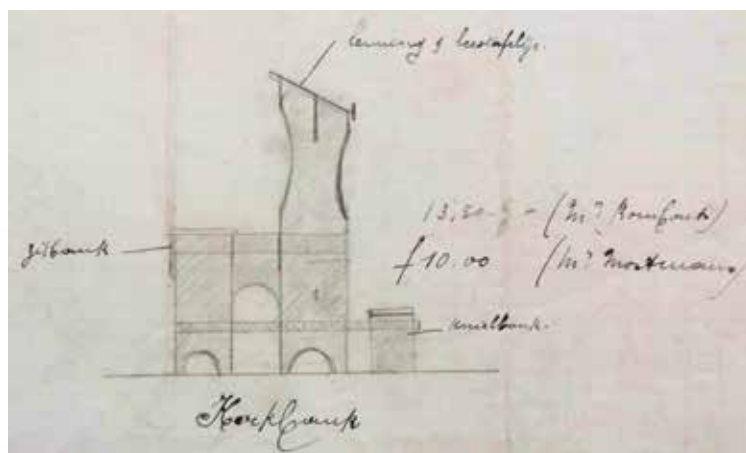

Schets van de schoolbanken volgens offerte van Louis Rombouts.

BHIC Den Bosch, 156 nr. 90

Baes dat hij bij de firma Erven Kooijmans-Mes in Wijchen tweedehands schoolbanken à 3,25 gulden gevonden had. Ze werden vanuit het treinstation in Culemborg verstuurd. De factuur dateert van 24 februari 1916. Ook vond E.H. Baes tweedehands kerkbanken à 4 gulden per stuk. Op 17 februari meldde hij echter een misverstand tussen de firma en hemzelf betreffende die kerkbanken. Ze zouden 4 gulden per zitplaats en niet per bank kosten. Uiteindelijk werden de kerkbanken ook niet door Fr. Mostmans geleverd, maar door B. Van Lier uit Baarle-Nassau. Hij leverde ze af à 10 gulden per bank. De bestelling gebeurde op 17 februari, de factuur dateert van 27 april.

Op 5 september 1917 nam pastoor Baes opnieuw de pen ter hand. Door het stormweer was op het dak het asfaltpapier (roofing) langs één kant volledig losgekomen. Er werd gevreesd dat het eraf zou vliegen en stukwaaien. Voorlopig waren er lichte planken op genageld, waardoor verdere schade uitbleef. De timmerman stelde voor om op iedere rol asfalt tengellatten aan te brengen. Ook was er sprake van een groot tekort aan petroleum voor de verlichting. De distributie

Schets van de kerkbanken volgens offerte van Louis Rombouts.

BHIC Den Bosch, 156 nr. 90

Herdenkingskapel in Castelé.

in Castelé liet veel te wensen over. Tot dan toe kregen de gezinnen amper een halve tot een hele liter petroleum. Pastoor Baes vroeg voor de verlichting van de kerk maar liefst 60 liter brandstof, “welke hier bij mij in volstrekt veilige plaats zou kunnen geborgen worden en waar ik stellig kan voor borg blijven dat die petroleum niet over de grenzen zou vervoerd worden.” Na de oorlog werd de houten loods afgebroken. Op de plaats van het vroegere altaar werd in 1936 een herdenkingskapel opgericht, met

heiligenbeelden uit de vroegere noodkerk. Het jaartal zit in de hoofdletters van de eerste twee regels van het opschrift verscholen: “U GoD Van VreDe naorLogsChen Dank Van aLLe InWoners Van

Klokje van de noodkerk in Castelé.

Castelé”. Ter gelegenheid van het zilveren jubileum van heemkundekring Amalia van Solms werd de kapel gerestaureerd en opnieuw onthuld door voorzitter Ad Jacobs. Het klokje van de noodkerk bevindt zich bij de sacristie van de St.-Clemenskerk in Minderhout. Bij aanvang van elke mis wordt het nog geluid.

Sjoke en Toke

In het vorige artikel publiceerden we het bidprentje van de zussen Sjoke en Toke Verheijen uit Castelé. Zij kwamen op 9 oktober 1916 tussen de Laermolen en de Schootsenhoek door elektrocutie om het leven. Wat er met Sjoke en Toke bij de dodendraad gebeurde,

Duitse soldaat bij de dodendraad over de Mark. Sjoke en Toke stierven een paar honderd meter verderop. Stedelijk Museum Hoogstraten

is al meermaals in detail beschreven. Minder bekend echter is de rol van hun vriendinnen, die met de schrik vrijkwamen. Marieke Schuurmans woonde op de hoek van het Sjoke en Tokepad. Zij vergezelde Toke Verheijen naar de dodendraad. To Broes woonde met haar man Leon Michielsens bij de Laermolen. Zij begeleidde Sjoke Verheijen ernaartoe.

In maart 1971 interviewde Marcel Leunen uit Hoogstraten de dochter van To Broes, Maria Michielsens. Maria was in 1916 ongeveer 18 jaar oud. Zij herinnerde zich die vreselijke 9de oktober 1916 alsof het gisteren was: "Ja, mijn moeder was erbij toen dat vreselijk ongeluk gebeurde. Zij heeft ooit honderden

pakken brieven overgesmokkeld en thuis besteld. Normaal kreeg men per brief 1 Mark, maar veel brieven brachten niets op. Bij arme mensen werd de brief zo afgegeven en ook op gevaarlijke plaatsen werd een brief dikwijls 's nachts of 's avonds onder de deur gestoken. Mijn moeder was zeer goed bevriend met madame Sabbe van Villa Heidebloempje, die haar steeds overhaalde dit smokkelen te doen. De dochter van madame Sabbe had kennis met een officier aan het front. Zij is er later ook mee getrouwd. Mijn vader, die erg tegen dat smokkelen was, hoor ik nog steeds zeggen: 'Hou toch op met dat gevaarlijk gedoe. Ze zullen je wel eens pakken...' Maar ons moeder bleef meegaan met Sjoke

Verheijen. Ze was zo gerust: niets kon hen gebeuren."

"Ook op die beruchte dag vertrok ze heel opgeruimd naar de grens. 'Allé, tot seffens hé, we zijn zo terug'. Sjoke ging na honderd meter eerst nog ne sleutel terug doen: 'Ze moesten ons eens pakken!' 't Was alsof ons vader er een voorgevoel van had. Want voor dat ze eigenlijk konden terug zijn, zei hij reeds: 'Kijk eens of ge ze nog niet terug ziet komen.' Wij woonden aan de watermolen en konden zo over 't veld gemakkelijk zien. 'Er is iets gebeurd, het duurt veel te lang,' zei vader. En inderdaad, veel later dan normaal zagen we moeder zeer traag door 't veld komen. Aan haar houding zagen we dat het niet

N ^o N ^r	1642	Signature du porteur Handteeken des dragers:	
Nom Naam	Broes <i>de Michielsens</i>		<i>C. Broes.</i>
Prénoms Voornamen	Anna Catharina		
État civil Burgerstand	gch.		
Nationalité Nationaliteit	Belg.		
né à gehoren te	Minderhout.		
le den	19-4-1868		
Profession Beroep	huisvrouw		
Résidence précédente Vorig verblijf	Minderhout		
Seconde résidence Tweede verblijf			
Inscrit Vol. Ingeschreven Boek	2 Vol. 158.		
Rue Straat	La Molens. n ^o 11 ^r		
le den	8 Mei 1919.		
		Taille : met. 62 cent. Lengte : 1 meter 62 cent.	
		Hoogstraeten, le den 8-5-1919.	
		L'Officier de l'État civil (ou son délégué) : De Ambtenaar van den Burgerstand (of zijn afgevaardigde) :	

Identiteitskaart van To Broes (1919).

Laermolen.

normaal gegaan was. Thuis binnen gekomen, wit als een laken, kon zij geen woord uitbrengen. 'Ik kan het niet vertellen,' waren haar eerste woorden. Ze begon hevig te huilen. Even later, wat gekalmeerd, kwam het vreselijke verhaal: 'Touw en Sjouw, ze zijn alle twee dood en nu zullen ze mij ook wel komen halen.' Men kon de angst van haar wezen lezen."

To Broes en Marieke Schuurmans hadden machteloos bij de dode zussen gestaan. Met de schrik om door de Duitsers gearresteerd te worden, trokken ze beiden naar huis. 's Avonds werd er inderdaad op de deur geklopt ten huize Michielsens "en moeder deed al alsof

Pasfoto van Leon Michielsens (1919).

ze ons ging verlaten. 'Ze komen me halen en dan...' Maar groot was de ontsteltenis toen het die omgekochte soldaat was. Hij bracht enkele pakjes die bij de lijken lagen. Ze werden in zijn nabijheid opengemaakt om hem ook iets te geven: eetwaar of zeep. Maar toen hij zag dat er ook brieven in zaten, werd hij zo bang als van de duivel bezeten en was hij op staande voet weg. Hij wist immers niet dat het om brievensmokkel ging. Hij dacht alleen aan voedsel."

Door verraad van een tolbeambte uit de Molenstraat kwam het echtpaar Michielsens acht maanden na het ongeluk alsnog in de gevangenis terecht: moeder een half jaar en vader drie maanden. Omwille van de smokkelpraktijken moest het gezin ook tot achter het kanaal verhuizen. Door toedoen van notaris Gilles werd in Vorselaar bij baron Edouard de Borrekens onderdak gevonden. Op de Bosuil moesten ook de gezinnen van Louis Meyvisch en Corneel Strijbos hun woning verlaten omdat er teveel gesmokkeld werd. Ook Charel Van Loon, die tegenover het Pannenhuis woonde, moest van de Duitsers verhuizen. Hij woonde te

dicht bij de dodendraad.

Geocache

Hieronder lees je in telegramstijl hoe een geocachend echtpaar onder de naam 'ottonimoc' op woensdag 21 september 2016 de drie multi-caches van onze dodendraadroute heeft beleefd.

'We profiteren van de laatste warme dagen en gaan daarom nog eens geocachen. Gecombineerd met een fietstocht, dan kan de dag niet meer stuk. Dit was echt een heel mooie fietstocht met toffe opdrachten. We leefden ons in in het verhaal. Blij dat we de code op de brief konden vinden en deze dan ook teruggevonden aan de deurbel. Ook alle andere cijfers en letters werden vlot gevonden. Bij het lezen van de infoborden toch even stilgestaan bij het feit dat de mensen vroeger echt wel heel wat hebben meegemaakt: ouders, kinderen, vrienden en kennissen verloren. Gescheiden worden van je familie en toch proberen er het beste van te maken. Hopelijk komen zo'n gruwelijke tijden nooit meer terug. We hebben de twee Engelse piloten dan toch veilig kunnen achterlaten in de herberg. Opdracht volbracht. De coördinaten van de bonus berekend en deze werd gevonden en gelogd. Maar het was echt wel even schrikken toen we deze openmaakten. Een paar Duitsers waren er precies niet echt blij mee dat wij ons daar bevonden. Vlug gelogd en maar snel verder om deel twee te volbrengen. Dankjewel voor deze eerste cache en fijne fietstocht. Ook weer wat opgestoken van de gebeurtenissen in deze streek gedurende WO1. Favo in!'

'Deel twee werd ook een leuke tocht langs mooie, rustige wegen. Weer mooie en trieste verhalen gelezen op de infoborden. Goed dat deze Dodendraadtocht er is zodat we niet kunnen vergeten dat dit ooit allemaal is gebeurd. Op de authentieke zandweg konden we ervaren hoe het vroeger moet geweest zijn. Gelukkig hebben we nu de betonbaantjes en asfaltwegen. De gegevens werden vlot gevonden, de coördinaten berekend op het bankje bij de Laermolen. Daar kennis gemaakt en een leuke babbel gehad met Nikell4. De bonus werd gevonden, ook weer mooi gemaakt! Op naar deel 3. Favo in!'

'We hadden deel 1 en 2 goed volbracht en daardoor waren we in het bezit van de gegevens om de bonus te kunnen vinden. Het rekenwerk bezorgde ons de juiste coördinaat want ter plaatse aangekomen konden we de stache vlug spotten. We zijn erbij gaan

zitten en mijn man had het juiste fingerspitzengefühl om de stache te openen. We konden loggen om 14.49 uur. We hebben deze mooie fietsdag afgesloten met een drankje in de Klapekster en keerden met een heel goed gevoel naar huis

terug. Dankjewel Yohan en Corke om ons op deze manier van een mooie dag te laten genieten!'

Bronnen:

- E-mails van Willy Buyle en Rudi de Roeck.
- Militair dossier van Eduard Leon Baes, stamboeknummer 15364, centrum voor Historische Documentatie van de Krijgsmacht in Evere.
- Centrale dienst van het stamboek, Erkenningsdossiers Geheim Leger, Leon Baes, centrum voor Historische Documentatie van de Krijgsmacht in Evere.
- DE CONINCK Pieterjan, "De Kerk in het midden houden? Houdingen van de diocesane clerus van de bisdommen Gent en Brugge tijdens de Tweede Wereldoorlog.", masterproef aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte van de Universiteit Gent, Academiejaar 2013-2014.
- Heemkundige kring Zwijndrecht/Burcht, jaarboek 2015.
- BHIC Den Bosch, 156 nr. 90, briefwisseling over de noodkerk in Castelré.
- Notities van Marcel Leunen, archief heemkundige werkgroep Zondereigen.

Geocachers 'ottonimoc' hebben deze foto's van hun fietstocht gepost.
www.geocaching.com

Het was niet altijd smokkelen

Chauffeur van een smokkelbak (10 en slot)

DE WITTE VAN DE ZWARTE

Het lijkt wel of ik nooit iets anders gedaan heb als smokkelen. Dat zal de lezer toch denken als hij al mijn stukskes gelezen heeft. Nee, dat is niet zo. Toch zeker niet in mijn jonge jaren. Toen had ik wel heel veel belangstelling in het koersen of wielrennen als ge dat liever zegt. Ik heb het over de jaren 1947 en 1948.

Verse worsten

Mijne maat Frans en ik gingen samen veel trainen met de koersfiets. Natuurlijk eindigden onze sportieve ritten meestal in een of ander café. Het meest van al belandden we bij Jan Bras in Beerse, juist voor de brug. Daar kwam dan ook dikwijls een andere coureur die ook smokkelaar was. Jaon heette hij. Hij was van de Planken Barak aan de Rooie weg in Baarle. 'Roetmop' noemden ze hem en hij verdiende goed geld met beestensmokkel. Als we bij Jan Bras aankwamen, dan stond er al gauw bier op tafel en dan was er 'feest'. De vrouw van Jan zorgde de'n ene keer voor verse worsten en andere keren voor lekkere bloedworst. Jan was niet voor niks veekoopman. Jaon

de 'Roetmop' bracht regelmatig voor Jan en voor ene Kees beesten over de grens. De Kees was dus ook regelmatig op ons 'bierfeest'. De Jaon keek op geen geld, als het maar plesant was. Hij was ook ene goeie maat van Frans en ik mocht daarom altijd meegenieten.... Ik was nog maar zestien jaar, dus veel drinken was er voor mij nog niet bij!

Terug huiswaarts, richting Baarle, reden we altijd nog efkes aan bij Jaon Bras in Baarle. Jaon Bras was de broer van Jan Bras en eigenlijk heetten ze Braspenning, maar wij hadden altijd over 'den Bras'. Daar werd nog een pintje gepakt en dan gingen we naar huis. De Frans en de 'Roetmop' en zo te zien ook hun fietsen waren een heel beetje zat. Ze zwierden van links naar rechts heel vrolijk over de weg. Soms maakten ze

ook wel eens een omweg langs ene slootkant of zo. Dank zij de hulp van dat jong nuchter mènneke, dat ik was, kwamen ze toch elke keer goed thuis. Vraag het maar aan de Frans als ge me niet gelooft. Hoe het kan, weet ik ook niet, maar deze jonge Jan – ik dus – was toen als plat jong al vaak de reddende engel.

Vliegen zonder vleugels

De Frans en de andere coureurs reden vaak in de koersen van de dorpen in de buurt. Op zekeren dag vertrok er een koers in Merksplas. Die ging naar de brug in Beerse, voor de brug linksaf, dan langs het kanaal terug naar Merksplas en het eindpunt was natuurlijk het café van Jan Bras. Daar stonden twee bakken bier op een tafeltje klaar. Dat waren de eerste prijzen.

Er moesten zes ronden gereden worden. Voor ze startten, dronken de mannen eerst van een kruikje gevuld met een mengsel van rauwe eieren, kandijnsuiker en cognac. Daarna konden ze vliegen zonder vleugels!

Hoe de Frans en de Jaon het gelapt hebben, weet niemand, maar ze wonnen! Misschien hebben ze ene ronde overgeslagen of zaten ze onder het tafeltje waar het bier op stond... Nee, dat kan niet. Er stond veel te veel volk bij de meet te zien. Wel was het zo, dat ze allebei elk binnenweggetje in de streek heel goed kenden. Hoe dan ook; ze kwamen samen als eersten over de meet. Ieder van hen had dus enen bak bier gewonnen en samen gingen ze aan de zwier. Ik was een geluksmènneke, want ik mocht altijd mee genieten met die mannen.

Super mooie koersfiets

Toch was ik wel een beetje jaloes op die twee coureurs, want ik had toen alleen een transportfiets met dikke banden en een krom stuur. Plat rijden deed ik nooit. Ik geloof dat ik er zelfs nog massieve oorlogsbanden op had liggen. Maar dan kwamen er bij ons thuis in Tommelshof twee mannen binnen.

Het waren de'n 'Schèle Thomas' en de'n 'Witte Lens' van de'n autohandel uit Kasterlee. Die hadden elks een superschone koersfiets. Echte coureurs dus. Ik stond alsmaar naar hun mooie fietsen te kijken en de Witte Lens - enen hele goeien zakenman - had dit al gauw in de gaten. Hij zag dat ik kaaigek was op zijn mooie zilverkleurige koersfiets. Hij vroeg of ik hem wilde kopen. Ik verschoot, maar zei direct: "Ja, maar ik heb zoveel geld niet!" Hij zei: "Ik zie wel dat gij

verzot zijt op mijn fiets. Ge moogt hem hebben voor drieduizend Franken. Ik heb er thuis toch nog een." Ik rende naar boven om te zien hoeveel geld ik in mijn kistje had zitten. Jaa, ik kwam juist toe! Dus vlug naar beneden om het hem te zeggen. "Oké, verkocht!" zei de Witte Lens. Ik had de prachtige fiets gekocht. Ze was zeker het dubbele waard. Hij beloofde dat hij hem de volgende dag zou komen thuisbrengen. En 's anderendaags gebeurde dat ook. Ik gaf mijn drieduizend Franken aan de Witte Lens en ik kreeg er direct driehonderd van terug, zomaar! "Als ge ooit nieuwe tubes nodig hebt, dan kom'de maar langs." Voor mij was hij ene klassemán. Hier begon mijn koersloopbaan.... maar helaas, ik had geen licentie.

Belze vliegen

Ik heb een paar keer meegereden met wat grotere en meer geroutineerde mannen. In de buurt zeiden ze al gauw: "Dat wordt 'ne goeie!" Ik was ook wel ene vlugge, zonder te stoefen, maar wel een beetje ene lompe voor die grote mannen. Ik was nog maar zeventien en 'jong en onervaren' zoals dat heet. Die anderen waren allemaal boven de twintig.

Er was een koers in Ravels. Ik reed mee en eenmaal op gang, zaten we met vijf man een beetje voor de groep. Drie Hollanders, ene Nooyens uit Poppel en ik. Die Nooyens was ene goeie. Hij hielp mij een beetje. Hij zei: "Kom-aan, rij maar achter mij. We gaan die Hollanders laten werken." Zo reden wij als vierde en vijfde. Die Hollanders begonnen al gauw om te kijken en met hunnen kop te schudden. Ik vroeg me af of er soms Belze vliegen of Ravelse pieren op hunnen kop zaten. Ze bleven maar omkijken. Die moeten de volgend dag wel een stijve nek gehad hebben.

Toen zag ik dat ze teken naar elkaar deden. Twee van hen gingen recht voor mij rijden en trokken ineens aan de remmen met alle gevolgen daarvan. Ik raakte een van hen en vloog met mijne snotter in ene sloot langs de baan. Ik was sterker dan mijn schoon dure fiets. Die brak middendoor! Het koersen was gedaan en al mijn Frankskes waren op. Om aan geld te komen, begon ik met de botersmokkel, samen met de Frans en nog wat andere mannen. Dat verdiende wel veel beter dan het koersen van enen beginnening.

Wat er ook gebeurde; met de Frans en al die andere maten hebben we altijd veel gelachen. En dat vind ik belangrijk in het leven. Smokkelboter is per kilo te koop. De lach niet!

Hiermee sluiten we de serie smokkelverhalen van de Witte van de Zwarte af. Wij danken de schrijver Jan van Rooy en zijn dochter Chantal van harte voor de gelegenheid die wij kregen om ze (in enigszins bewerkte vorm) te mogen publiceren.

Antoon van Tuijl

Grenzeloos erfgoed van eigen bodem

EM. PROF. DR. STEFAAN TOP

Zowel in Nederland als in België speelt cultureel erfgoed de laatste jaren een prominente rol in de culturele sector. Vooral het immaterieel erfgoed, dat zeer kwetsbaar en mensgebonden is, geniet momenteel prioriteit, en dat dankzij UNESCO, dat wereldwijd geslaagde acties voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed honoreert met een officiële erkenning, wat de continuïteit of revival van het item in kwestie bevordert. Dat verklaart ook waarom het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onlangs werd omgedoopt tot Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (met Culemborg als locatie).

Voor mijn lezing in het kader van uw smaragden jubileumviering, waarvoor een grote proficiat, heb ik twee soorten erfgoed geselecteerd: erfgoed dat in zijn originele vorm verdwenen is en erfgoed dat weer in de lift zit. Tot de eerste soort behoren de liederen en de verhalen.

Wat de liederen betreft, gaat mijn aandacht naar een gedreven muzikale Kempenaar, namelijk

de onderwijzer Harrie Franken, in 1937 in Bergeyk geboren en vrij jong op 19 februari 2003 in Weebosch gestorven. Inzake Kempense volksliederen en dito muziek is hij een monument. Zowat 15.000 liederen heeft hij verzameld. Daarvan zijn er een 1000-tal gepubliceerd in de 19 delen van de veel gelezen Kroniek van de Kempen. Ruim 400 zijn er opgenomen en gedocumenteerd in zijn standaardwerk Lieder en dansen uit de Kempen, dat de Stichting Brabants Heem in 1978 heeft uitgegeven. Deze belangrijke verzameling verscheen als deel VI in de reeks Kulturhistorische Verkenningen in de Kempen en bevat liederen waarin diverse thema's aan bod komen zoals liefde en vrijage, religie, feest, moord, oorlog en ellende. Veel aandacht besteedt Franken

aan moordlieders, die gezongen werden door rondtrekkende zangers, die de wekelijkse markten bezochten of 's zondags na de hoogmis de kerkgangers met hun akelige liederen verrasten. In een tijd toen er nog geen media waren – wel kranten, maar de gewone mensen konden die niet betalen – trok nieuws over een moord die in een nabijgelegen stad of dorp gebeurd was, veel aandacht. De marktzanger wist dat en was er dan ook snel bij om in diverse plaatsen zo vlug mogelijk daarover in geuren en kleuren te vertellen en te zingen. De gruwelijke feiten werden al dan niet in detail gepresenteerd, wat gebeurde door middel van het te koop aanbieden van liedblaadjes, die de mensen naar huis mee konden nemen. Deze moordlieders werden meestal op een bekende melodie gezongen, zodat ze gemakkelijk opgenomen werden. Frankens boek bevat talrijke liederen over moorden die zich afgespeeld hebben in Budel, Esbeek, Gemert, Luyksgestel, Oosterhout, Sint-Oedenrode, Tilburg, Vught, Zundert, Breda, Eindhoven, Strijp en Zevenbergen. Markt-zangers konden ook op succes rekenen als zij liederen brachten over een of andere ramp zoals een grote brand in Tilburg. Maar Franken heeft ook grensoverschrijdend gewerkt en dergelijke liederen verzameld in de Antwerpse Kempen o.m. in Kasterlee, Retie, Turnhout en Westmalle. Aan het eind van dit

artikel is een moordlied uit Meerle opgenomen (red.).

En nu een ander erfgoed item. Hoewel allerlei vertelfestivals en opleidingen voor vertelkunst bestaan, worden traditionele volksverhalen zoals sagen, legenden en sprookjes vandaag de dag niet meer spontaan verteld. Gelukkig zijn in het verleden heel wat verzamelaars actief geweest om in hun eigen regio vertellers te contacteren en hun volksverhalen op te tekenen.

In het Amsterdamse Meertens-instituut heeft Theo Meder met zijn medewerkers de Nederlandse volksverhalenthesaurus gedigitaliseerd, wat geleid heeft tot de Nederlandse volksverhalenbank. Wat de Vlaamse volksverhalen betreft, heb ik vanaf 2002 tot 2006 met enkele medewerkers de Vlaamse volksverhalenbank kunnen realiseren. Samen zijn bijna 90.000 verhalen – wat Vlaanderen betreft haast uitsluitend sagen – op het internet te consulteren.

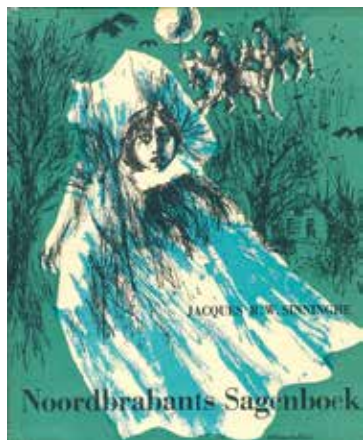
Als ik me hier concentreer op de sage, dan doe ik dat omdat dit genre inhoudelijk zeer rijk en gevarieerd is, en verteld werd als zijnde waar gebeurd. Er zijn immers veel

verschillende sagentypes, die over heel diverse fenomenen handelen. Zo onderscheiden we sagen over allerlei geesten zoals lucht-, water-, vuur- en aardgeesten of kabouters. Ook werden veel sagen verteld over weerwolven en roversbenden zoals de Bokkenrijders. Maar meer dan de helft van de opgetekende sagen handelen over hekserij en zijn eindeloos gevarieerd. Heksen werden immers beschuldigd van het veroorzaken van allerlei onheil op kinderen, volwassenen, dieren enzovoort. Hun nefaste macht hadden ze zogezegd gekregen van de duivel met wie ze een pact hadden gesloten. De heksenwaan, die geleid heeft tot de heksenvervolging, is historisch en heeft in Europa geduurd van 1450 tot 1750. Tienduizenden heksen, meestal vrouwen, zijn op de brandstapel terechtgekomen. Het drastische optreden tegen hekserij is te verklaren omdat dit fenomeen door Rome beschouwd werd als de ergste vorm van ketterij. Vandaag de dag ziet men in dat veel zgn. heksen ten onrechte zijn terechtgesteld en daarom officieel eerherstel krijgen. Dat gebeurt geregeld in Duitsland, en in 2012 ook in de Vlaamse badstad Nieuwpoort, waar tussen 1598 en 1652 vijftien heksen en twee tovenaars werden veroordeeld en verbrand.

De opkomst van de steden vanaf de elfde en twaalfde eeuw is een historisch belangrijk fenomeen, dat gerelateerd moet worden met de opkomst van de schuttersgilden in de dertiende eeuw. De oudste gilden in de steden werden gevormd door mensen die kapitaalkrachtig genoeg waren om een wapen, de voetboog, aan te kopen. Wat later verscheen de handboog en vanaf de tweede helft van de vijftiende

eeuw deden de vuurwapens hun intrede. Mettertijd nam de militaire functie van de schuttersgilden af en evolueerden ze tot organisaties die in het schieten met de boog hun ontspanning zochten en onder elkaar geregeld wedstrijden organiseerden. Voor het hertogdom Brabant was dat het landjuweel. De Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) was voor het gildewezen catastrofaal. De Franse Revolutie van 1789 enerzijds en de Franse bezetting van onze gewesten anderzijds leidde tot de officiële afschaffing van de gilden. Dat was toch de bedoeling, maar de sterke verbondenheid van het gildewezen met het volksleven resulteerde in een langzame heropleving, die echter door twee wereldoorlogen werd verlamd. Maar wat nooit verdween na de val van Antwerpen in 1585 en de praktische scheiding van Noord en Zuid door de Vrede van Münster in 1648 is de Brabantse verbondenheid, die tot op vandaag de dag meer dan ooit bestaat en zich zelfs in deze jubileumviering manifesteert.

De gilden hebben niet alleen een groots en lang verleden, ze zijn ook rijk aan allerlei tradities, die vermeld worden in de kaarten of reglementen van de diverse gilden en getuigen van zin voor organisatie, discipline, verantwoordelijkheid, respect en feestelijk plezier, dat de gildebroeders collegiaal delen met hun gildezusters. De Werkgroep Volkscultuur van het Algemeen Nederlands Verbond (Vlaanderen) heeft in de jaren 2010-2012 een grootschalige enquête georganiseerd omtrent de vele tradities in het gildewezen en dit zowel bij de Noord-Brabantse Federatie van Schuttersgilden als bij de Hoge Gildenraad der Kempen.

Tony Vaessen heeft de resultaten voor Noord-Brabant verwerkt en geanalyseerd en ik die van de Vlaamse Kempen. Als men de data van de gilden van Noord-Brabant en van Vlaanderen vergelijkt, stelt men een paar interessante zaken vast. Dezelfde problemen voor beide schuttersfederaties doen zich voor inzake rekrutering van jongeren, die blijkbaar niet staan te trappelen om lid te worden van een schuttersgilde. Verder is voor beide partijen duidelijk dat de Kerk niet ter discussie staat. Wel valt een groot verschil op wat de rol van de vrouw in het gilde betreft. In de Noord-Brabantse gilden geniet de vrouw veel meer aanzien dan de gildezusters in de Antwerpse Kempen. Tot op vandaag de dag mogen zij meestal geen lid worden en kunnen ze dus ook geen bestuursfunctie uitoefenen of deelnemen aan het koningschieten. Inzake emancipatie dient men in het zuiden dus nog een hele weg af te leggen, wat op termijn een positief effect kan sorteren, zodat deze gilden als erfgoed een meerwaarde krijgen. Een ander

opvallend verschil tussen noord en zuid is dat de outfit van de Noord-Brabantse gilden opvalt, en elegant en royaal oogt, terwijl de leden van de Hoge Gildenraad der Kempen er meer boers en sjofel bij lopen. Soberheid en bescheidenheid is in het zuiden blijkbaar troef ...

Twee mooie voorbeelden van recente erfgoedrevival zijn het driekoningenzingen en de reuzen. Een algemene vaststelling in de Zuid-Nederlandse provincies en Vlaanderen is dat het spontane driekoningenzingen een tanende en bedreigde traditie is geworden, een proces dat zich al een hele tijd voltrekt. In Noord-Brabant, en meer bepaald in Tilburg, is er plots een probleem gerezen. Eind 2008 maakte de VVV Tilburg onverwacht bekend dat de organisatie zou stoppen met het organiseren van het driekoningenzingen voor een jury, een traditie die in 1937 was gestart. Om het roemloze verdwijnen van deze traditie te vermijden hebben de Stichting Tilburgse Taal, de heemkundekringen van Tilburg en Goirle, en de Stichting tot Behoud van Tilburgs Cultuurofgoed besloten de organisatie van het driekoningenzingen voor een jury te continueren. De gerenommeerde Brabantse journalist Paul Spapens nam de leiding van dit initiatief. Met de hulp van het voormalige Nederlands Centrum voor Volkscultuur in Utrecht werd een lesbrief verspreid en kreeg Paul Spapens cum suis de financiële middelen om het liedboekje Driekoningenzingen (2011) samen te stellen. Deze rijkelijk geïllustreerde publicatie bevat 25 driekoningliedjes met muziek en commentaar. In hetzelfde jaar 2011 heeft Paul Spapens nog een ander interessant boek over Driekoningenzingen

op de markt gebracht. Hij behandelt daarin de geschiedenis van de zogenaamde drie Wijzen, het driekoningnefeest doorheen de eeuwen en waar men in Noord-Brabant nog het driekoningenzingen met wisselend succes organiseert, nl. in Alphen, Dongen, Gemonde, Hilvarenbeek, Lennisheuvel, Loon op Zand, Moergestel, Molenschot, Oirschot, Oosterhout, Rijen, Schijndel, Son en Tilburg. Deze traditie wordt vooral door scholen en kerkelijke organisaties gepromoot, en door enkele gedreven lokale figuren gedragen. In alle gevallen zingen kinderen en occasioneel volwassenen voor het goede doel.

In Vlaanderen heeft driekoningenzingen ook zijn beste tijd gehad. In Zoutleeuw, Zottegem, Ronse en omgeving is het een zaak van volwassenen. In bepaalde parochies worden kinderen die het heilig vormsel zullen ontvangen, aangespoord om op of rond 6 januari voor het goede doel te gaan zingen. Een uitschieter in de traditie van het driekoningenzingen is de gemeente Retie, die er in de laatste jaren in geslaagd is om op 5 januari niet alleen honderden verklede kinderen te laten zingen, maar 's avonds ook tientallen als koningen of herders vermomde volwassenen bij vrienden en kennissen te laten aanbellen met de vraag om hen te pogen te herkennen. Al met al is het driekoningenzingen een mooi voorbeeld van immaterieel erfgoed, dat tot op vandaag hier en daar aan weerszijden van de landsgrens een verrassende revival kent met een dubbele lading: enerzijds het goede doel en anderzijds dolle ambiance. Terloops vermeld ik nog dat de UNESCO op 4 december 2015 het sterzingen heeft erkend als immaterieel cultureel

erfgoed van de mensheid.

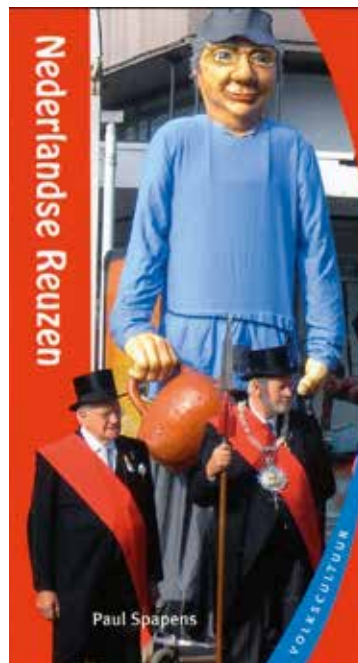
Als laatste voorbeeld van grenze-loos erfgoed laten we de reuzen defileren. Nog geen 25 jaar geleden waren zij nagenoeg compleet vergeten. Nochtans hebben ze een groots verleden gekend, dat dateert uit de tijd van de late middeleeuwen toen in florissante steden jaarlijks indrukwekkende processies en ommegangen door de straten trokken. De stedelijke feestcultuur, zowel kerkelijk als profaan geïnspireerd, profiteerde van de handel en commercie. Bijbelse, mythologische en historische figuren werden uitvergroot en defileerden meermaals per jaar plechtstatig in de straten. Maar de reeds vermelde historische, religieuze en politieke conflicten hebben ook aan deze euforische toestand een einde gemaakt. De glamour en de glitter verdween uit het straatbeeld, omdat die ofwel door de overheid verboden werd ofwel te veel geld kostte. Talloze reuzen werden dan ook opgeborgen - en blijkbaar niet in de beste omstandigheden - , want van de oorspronkelijke creaties is er uitzonderlijk iets overgebleven. Tot overmaat van ramp hebben twee vreselijke wereldoorlogen het economische herstel gefruikt. Pas vanaf de jaren '50 begonnen steden en gemeenten en het verenigingsleven te herademen en kregen reuzen een nieuwe kans. In Vlaanderen is dat spectaculair verlopen, wat verklaart dat er vandaag de dag honderden reuzen geïdentificeerd zijn, die zich bij allerlei feestelijke gelegenheden manifesteren om er al dan niet dansend de show te stelen. In Nederland heeft zich blijkbaar nooit een reuzengekte voorgedaan, wat blijkt uit het geringe aantal reuzen dat er nu is. Paul Spapens, die ook op dit terrein zeer actief is

geweest, heeft in 2009 in de Serie Volkscultuur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur de 18 Nederlandse reuzen voorgesteld. In de top-100 van Nederlandse tradities staat de reuzencultuur op de 43ste plaats, schrijft Ineke Strouken in haar inleiding van het boekje Nederlandse Reuzen (2009) en ze besluit: "Het toenemend aantal reuzen in Nederland geeft aan dat er behoefte is aan identiteit. De reuzen symboliseren de geschiedenis en cultuur van een gemeente. Ze geven een plaats een gezicht en treden als ambassadeurs naar buiten. De groeiende reuzencultuur in Nederland is daarom een boeiend verschijnsel van hedendaagse volkscultuur" (p. 5). Enkele jaren vroeger, nl. in 1999, heeft dezelfde Paul Spapens een boekje samengesteld over De reuzen van Oosterwijk, Moergestel en Heukelom en heel recent heeft de gepensioneerde dagbladjournalist, publicist en cultuur-activist Spapens een uitgebreide gecom-

mentarierde publicatie over de '29 giganten die Nederland anno 2015 telt' (p. 3) op de markt gebracht.

De reuzen van Nederland - Metershoog erfgoed is een uitgave van de Federatie van Nederlandse Reuzen, die anno 2009 in Roermond werd opgericht. Daaruit blijkt het volgende: in 2015 telde Nederland 29 reuzen, waarvan 18 in Noord-Brabant, nl. 6 in Bergen op Zoom, 3 in Oosterwijk, 3 in Tilburg, 2 in Boxtel en 1 in Gilze, Goirle, Hilvarenbeek en Riel. Het ziet er dus naar uit dat de reuzen in Nederland - vooral in het zuiden - floreren. Dat geldt ook voor Vlaanderen, waar in 2010 de vereniging Reuzen in Vlaanderen opgericht werd. Na vijf intensieve werkjaren heeft Reuzen in Vlaanderen in 2015 tweemaal goed gescoord. Dank zij haar werking is de reuzencultuur in Vlaanderen officieel erkend door de Vlaamse Gemeenschap als immaterieel cultureel erfgoed en heeft Reuzen in Vlaanderen verleden jaar de eerste Prijs van de Vlaamse Gemeenschap voor Immaterieel Erfgoed in ontvangst mogen nemen. Van een reuzenjaar gesproken ... Dit is tevens een optimistisch einde van mijn verhaal over enkele aspecten van immaterieel cultureel erfgoed in de Kempen aan weerszijden van de staatsgrens.

Lezing gehouden door Em. prof. dr. Stefaan Top op het minisymposium van 8 juni 2016 van Heemkundekring Amalia van Solms ter gelegenheid van haar 40-jarig jubileum

Wreede moorde

ANTOON VAN TUIJL

In aansluiting op voorgaand verslag van de lezing, vond ik in onze bibliotheek een voorbeeld van een 'moordlied' uit onze regio. De moord zou plaatsgevonden hebben op het Meerlese Oosteneind. Deze buurtschap ligt tegen de Ulicotense buurtschap Lembeek aan. Ik laat het lied hier in de originele oude taal volgen.

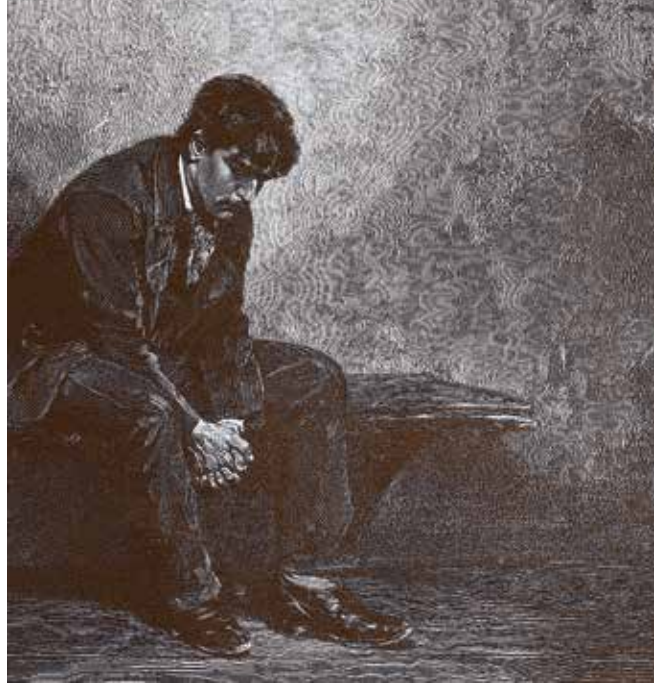
Wreede moord te Meerle

*Hoe wreed kon toch een mens op aarde weezen;
Een jonge dochter te brengen tot den dood.
Gelijk gij in dees droevig lied zult leezen,
Hetgeen wij nu in Meerle hebben gehoord.
Een jonge dochter, nog geen negentien jaren,
leefde alleen met haren vader zoet.
Een ieder is vol droefheid en bezwaren
Dat zij zoo wreed haar leven laten moet.*

*Haar oude vader was rond zeventig jaren,
Arm en braaf, ging werken bij een boer.
Hooft wat verdriet, wat droefheid en bezwaren
Zijn enig kind dat hij nog bij hem hield.
Een barbaar was bij haar binnengekomen.
Randde haar aan met duivels last gekweld.
Hij vreesde niets en heeft haar aangegrepen,
Tegen haren drang gebruikte hij veel geweld.*

*Wierp haar ten grond. Zij smeekte om genade.
Den wreedden beul kende geen medelij
En geen pardon. Zij moest haar leven laten.
Den barbaar die dacht nu ben ik vrij.
Met wreed geweld moest zij zich aan hem geven
Na langen strijd die zij moest ondergaan
Gaf zij den duivel dan haar leven.
Hoe kan een mensch zoo'n wreedheid toch begaan?*

*Hij heeft haar dan nog bij de keel gegrepen,
Verwurgde haar dan ook met groot geweld.
Heeft op de moordplaats haar nog rondgesleept
Waar dat hij haar zoo wreed heeft neergeweld.*

*De martelares die werd daar ook gevonden
Terwijl de moordenaar was al op de vlucht.
Men ging het nu snel aan de wet verkonden.
Geheel het dorp was spoedig op 't gehucht.*

*Dan is 't parket al snel ter plaats gekomen
En heeft daar dan een onderzoek gedaan,
Bevonden dat zij het leven had verloren
Na lang te strijden en veel te ondergaan.
Den ouden vader is ook thuis gekomen.
Denk wat verdriet als hij zijn kind zo zag.
Ach lieve dochter, hoe zijt gij mij ontnomen.
Ik blijf alleen in mijnen ouden dag.*

*Geen troost is er voor mij op deze aarde.
Mijn enigen steun is van de wereld af.
Want gij alleen waart nog mijn dierb're waarde
En nu valt ook het leven mij te straf.
Nam dan zijn kind nog in zijn beide armen,
Gaf een laatste kus op haaren dooden mond.
Ach grooten God wil u over mij ontfermen
Dan viel ook hij nevens haar ten grond.*

*Als wij deez' wreedheid hadden vernomen,
Den moordenaar was op den vlucht gegaan.
Maar hij zal eens voor den rechter komen
En in 't gevang een lange straf doorstaan.
In 't gevang dan slijten heel zijn leven
En altijd denken: wat heb ik toch misdaan.
Den duivel heeft mij slechten raad gegeven.
Zoo moest een braaf meisje wreed den dood ingaan.*

Merkwaardigheden (85)

ANTOON VAN TUIJL

Je zult maar rustig aan het ploegen zijn..., je paard hangt stevig in de strengen en het ploegblad legt de glimmende zwarte grond voor na voor om..., je loopt daar achter om de ploeg te sturen en dan..... blinkt er plotseling goud in de voor! Dit gebeurde veertig jaar geleden op een akker in Castelré.

Eind oktober 1976 zit een verwonderde landbouwer geknield op zijn akker. Het paard wacht rustig en hij peutert de ene na de andere gouden munt uit de versgeploegde voor. Tweeënveertig in getal worden het er. Dit moet wel een heel merkwaardige ervaring geweest zijn! In de omgeving gonst het al gauw van de geruchten. Maar niemand weet van de hoed of de rand. Of toch? Bij mijn weten worden twee mensen in Baarle op de hoogte ge-

Deze foto is overgenomen uit een heel oude Katholieke Illustratie.

bracht van de vondst. Dat zijn adjudant Bras van de Rijkspolitiepost in Baarle. Ook pater Loffeld, historicus en secretaris van de pas opgerichte heemkundekring, heeft er weet van. Waarschijnlijk hebben zij de vinder geholpen aan deskundigen om de kostbare muntenschat te beoordelen en te taxeren. Zij doen geen mededelingen over het hoe, waar en wie, zoals zij beloofden aan de eigenaar van de akker. Zij hebben allebei hun 'geheim' meegenomen in hun graf. Maar goed ook! Zou de vindplaats bekend geworden zijn, dan zou de betreffende akker platgelopen zijn door 'goudzoekers'.

Uitzonderlijk

De muntvondst blijkt uitzonderlijk waardevol te zijn. Het gaat om munten die geslagen zijn tussen 1371 en 1423. Deskundigen vallen van de ene verbazing in de andere vanwege de zeldzaamheid van een deel van de munten. De vondst omvat zesentwintig Goudgulden, drie Schilden,

Deze foto stond in de verkoopcatalogus.

een 1/3de of 1/4de Schild, acht Kronen, twee Nobels, een Gouden Leeuw en een Halve Gouden Dubbel. Dit zijn allemaal namen van heel oude munten. Van enkele exemplaren zijn tot dan toe maar één of twee voorbeelden bekend. Het meest merkwaardig en volstrekt uniek is echter de vondst van de Halve Gouden Dubbel.

Hiervan is nooit eerder een exemplaar gevonden. Wel was er een tekening van bekend, gemaakt door ene Van Alkemade. De deskundigen vroegen zich tot nu toe af of deze munt wel ooit geslagen was, of dat ze misschien niet verder kwam dan de ontwerpfase.

De heer Schulman, verbonden aan het veilinghuis dat de verkoop van de munten regelde, vermoedt dat deze munten in of kort na 1423 in de grond verborgen werden. Wie ze daar ruim 590 jaar geleden begroef en waarom dat gebeurde en waarom dáár, zullen we nooit weten. In het voorjaar van 1977 zijn de munten geveild. De unieke Halve Gouden Dubbel staat in de catalogus voor een bedrag van 15.000 gulden.

In Memoriam

Helaas hebben wij in de afgelopen periode afscheid moeten nemen van een aantal van onze leden.

Wij gedenken:

Dhr. Harry van Hees

Dhr. Jan v.d. Biggelaar

Dhr. Carl Smeulders

Mevr. Marlies Broos-Delahaut

Namens bestuur en leden wensen wij de nabestaanden heel veel sterkte toe.

Om er zeker van te zijn dat we niemand in deze rubriek vergeten te vermelden, doen wij een vriendelijk verzoek aan nabestaanden om een overlijdensbericht te sturen naar: Maria Voeten-Wouters, Spoorpad 8, 5111 BW Baarle-Nassau of naar Heemkundekring Amalia van Solms, Kerkstraat 4, 2387 Baarle-Hertog.

Al wat sterft zal bloeien

*De bomen komen uit de grond
en uit hun stam de twijgen.
En iedereen vindt het heel gewoon
dat zij weer bladeren krijgen.
We zien ze vallen op de grond
en dan opnieuw weer groeien.
Zo heeft de aarde ons geleerd
dat ál wat sterft zal bloeien.*

(Toon Hermans)

Amalia aan het werk (8)

REDACTIE

Elke drie maanden biedt de rubriek 'Amalia aan het werk' ruimte voor enkele verenigingsactiviteiten en voor korte mededelingen.

Nieuwsbrief naar 500 mailadressen

Begin november stond de teller op 500. De digitale nieuwsbrief van Amalia komt elke twee weken (of als er meer nieuws is vaker) in de digitale brievenbus van vijfhonderd leden en niet-leden.

Via de nieuwsbrief herinneren we enkele weken van te voren onze leden over activiteiten van de vereniging, geven we nieuwtjes door van Brabants Heem en Erfgoed Noorderkempen en zo af en toe ook (erfgoed)activiteiten die plaatsvinden in de directe omgeving van Baarle.

Iedereen kan zich zonder verdere kosten abonneren op de digitale nieuwsbrief. Op de homepage van Amalia's website vindt u alle informatie.

Meer handen welkom

Twee keer is de jongste werkgroep van Amalia op pad geweest. De eerste keer, op de tweede maandag in september, is er met vijf man voor gezorgd dat wandelaars

Amalia van Solms

op het Hannebroekpad aan de noordkant van Baarle wat makkelijker droge voeten houden. Een klein stukje vanaf de beek naar de Bredaseweg is altijd nat. Door in een bosje dat er vlak langs ligt, een 'vroeger pad' weer in ere te herstellen, is het probleem van de natte voeten opgelost. Het heeft een mooi laantje opgeleverd.

In oktober ging de groep aan de slag bij de grens. Als eerste is de put van de draaischijf schoongemaakt. Dat was zo'n jaar of tien geleden ook al eens gedaan, maar vooral de laatste twee jaar was het groen zo hoog opgeschoten dat je amper de rand van de put nog zag. Met zeven man waaronder de uit Syrië afkomstige Maher Haddad, is er hard aan de grens gewerkt. Met de gemeente zijn afspraken gemaakt over de afvoer van het vrijkomende materiaal. De 'onderhoudsploeg' heeft gelijk ook een strook rond de draaischijf schoongemaakt zodat je er nu weer rond kunt lopen. Ook de komende maanden zal de groep nog wel in Baarle-Grens actief zijn. Meer handen zijn zeer welkom. De

Het 'laantje' in het Hannebroekpad.

De put van de draaischijf is in oktober onder handen genomen.
foto Maher Haddad

groep gaat elke tweede maandag van de maand aan de slag, vanaf 9.00 uur tot de middag. In Ons Weekblad en in de digitale nieuwsbrief van Amalia wordt aangekondigd waar er wordt gewerkt en waar je bij de groep kunt vervoegen. Aanmelden is niet nodig, voor gereedschap wordt gezorgd vanuit Amalia. Via de heemkundekring ben je ook verzekerd bij het werk.

Postzegel

Jaarlijks verschijnen in België postzegels in verband met de herdenking van de Grote Oorlog. In 2017 plant Bpost een reeks van vijf zegels rond het thema 'Communicatie tijdens de Eerste Wereldoorlog'. Eén van die postzegels gaat uitsluitend over Baarle-Hertog. Het nationale belang voor de brievensmokkel via het voormalige postkantoor en de tot de verbeelding sprekende militaire communicatie via de zendmast MN 7 zijn daar niet vreemd aan. Vanuit het Dodendraadproject is de afgelopen jaren samen met de gemeente Baarle-Hertog goed werk geleverd om de aanvraag voor een postzegel over deze onderwerpen gehono-

reerd te krijgen. De uitgiftedatum wordt vermoedelijk 23 oktober 2017 (hja)

Familiewaaier Ad Leijten

Tijdens het open Heemhuis van 7 augustus deden zich twee aardige feiten voor. We hadden Ad Leijten uit Hilvarenbeek op bezoek. Daar hij onderwerp van 'Aon de praot mee...' voor het septembernummer van Van Wirskaante was, had Jan Broos een mooi uitgewerkt cirkeldiagram gemaakt. Uitgaande van de twee zonen van Ad en Kitty Leijten-Martens stonden in een ruime waaier maar liefst acht generaties voorouders en verre familieleden. Op een paar namen na, was het overzicht compleet. "Van die open plekken ben ik niet helemaal zeker", verklaarde Jan. "Dan kan ik dus geen namen vermelden." Bij het samen bestuderen van dit stamboomoverzicht, bleek dat via twee voorouderlijnen er 'verwantschap' te zien is tussen Ad en Jan. Ad mocht zijn familiewaaier meenemen en was daar zeer tevreden mee. Jan Broos had ook nog een

Jan Broos en Ad Leijten bestuderen het grote diagram.

kwartierstaat gemaakt in de vorm van een handzaam boekje. Dat gaat zelfs terug tot in de vijftiende eeuw. Knap werk! (avt)

Dementievriendelijke gemeente

Door de gemeenten Baarle-Hertog en Baarle-Nassau is het idee opgepakt te gaan werken aan een dementievriendelijke gemeente. Met en door vrijwilligersgroepen worden allerlei activiteiten ontwikkeld en uitgevoerd. Op zaterdag 29 oktober was er een ontmoetingsdag voor mensen met dementie en hun verzorgers. De heemkundekring is betrokken geweest bij de voorbereiding van een deel van de dag. Op de dag zelf werden herinneringskoffers ingezet om in een gezellige omgeving herinneringen aan vroeger op te halen. Amalia leverde hiervoor uit haar rijke voorraad een aantal voorwerpen uit 'grootmoeders tijd'. (mvo)

Facebookactie Amalia's webwinkel

Diana Remeijns (rechts) krijgt tijdens het Open Heemhuis van november het boek 'Baarle in druk' aangeboden door facebook-coördinator Sandra Tuijelaars.

Amalia heeft een webwinkel 'geopend': via de website van Amalia kun je de boeken die Amalia heeft uitgegeven, maar ook nummers van Van Wirskaante bestellen en afrekenen. Je bestelling wordt dan bij je thuis afgeleverd of je kunt die ophalen op het Heemhuis.

Om het gebruik van de webwinkel te promoten, heeft Amalia een berichtje over de ingebruikname van de webwinkel op haar facebookpagina gezet. Onder de eerste vijftig mensen die het berichtje over Amalia's webwinkel hebben geliked en gedeeld is een winnaar getrokken: Diana Remeijns. Zij mocht een boek uit Amalia's webwinkel uitkiezen. Dat is 'Baarle in druk' geworden.

Diana is afgelopen zomer lid geworden van Amalia. Al langer volgde ze de vereniging op facebook.

In totaal hebben begin november 5531 mensen het bericht over de webwinkel op facebook gezien. Onder de tweede serie 'likers' wordt opnieuw een boek verloot. Meld je dus snel aan op facebook.

Zo word je steeds als eerste op de hoogte gehouden van wat er bij Amalia gebeurt.

St. Jorisgilde Castelré

Rond elf uur stapte Frans Snijders binnen. Hij was lange tijd bezig met geschiedkundig onderzoek naar het Sint Jorisgilde van Castelré. Vanuit Bidoc konden wij hem goed vooruit helpen met gegevens. Wij beschikken namelijk over de 'oprichtingsstukken'. "Daarmee was ik heel goed geholpen," zei Frans. "Ik wist hiermee namelijk zeker, dat ik vóór de datum die op dat stuk stond niet naar gegevens moest zoeken!" Het boekwerkje dat hij over dit schuttersgilde samenstelde, overhandigde hij aan Antoon van Tuijl. Daarvoor zijn wij hem zeer erkentelijk. Wij nemen dit overzichtelijke boekje graag op in onze bibliotheek. (avt)

Nieuwe wandelwegen

Nu de oplevering van de ruilverkaveling Zondereigen een feit is, is het voor iedereen duidelijk

dat er heel wat nieuwe wegen zijn bijgekomen. Vooral fiets- en wandelwegen! Dat hiervoor vanuit de bevolking veel interesse bestaat, blijkt uit de massale opkomst op de Dag van de Trage Weg. Voor de wandeling die op 16 oktober door VV Merksplas werd georganiseerd, daagden aan de Witte Keiweg maar liefst 332 deelnemers op!

In de afgelopen jaren is er vanuit Amalia veelvuldig (zeer plezierig) contact geweest met boswachter Bart Hoeymans van het Agentschap Natuur en Bos (ANB). In de ruilverkaveling heeft een aantal hectares een natuurbestemming gekregen. Waar nieuwe paden in de nieuwe (maar ook al bestaande) natuur konden komen, is niet op de tekentafel van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) uitgewerkt. Bart wilde dat liever in samenwerking met andere partijen doen waaronder Amalia. Het heeft als resultaat gehad dat er nu een prachtige doorsteek tot stand is gekomen vanaf Wortel-Kolonie min of meer langs de grens naar de Dodendraad bij Zondereigen. Maar ook in het Kerkmoer bij Zondereigen en Het Moer zijn, eigenlijk op verzoek van ANB, nieuwe wandelmogelijkheden gecreëerd. Die maken het dan weer mogelijk

Frans Snijders heeft zijn gildeboekje overhandigd aan Antoon van Tuijl.

Massale belangstelling voor de nieuwe paden in de ruilverkaveling Zondereigen op de Dag van de Trage Weg. foto Karel van Hoof

dat je als wandelaar (bijna) vanaf Baarle-Grens over aantrekkelijke paden – en met vermijding van de Steenweg naar Merksplas – naar Het Zwart Goor en verder richting Merksplas kunt. Bruggetjes, vlonderpaden en bankjes maken het er allemaal nog leuker op. Vanuit Amalia zullen we er op onze wandelingen zeker nog wel eens een kijkje gaan nemen. Op onze extra zomeravondwandeling in september is gebleken dat de wandelaars de nieuwe wandelwegen zeer konden appreciëren.

Een volgende stap is te bezien hoe de nieuwe wandelmogelijkheden

logisch in het wandelnetwerk met de wandelknooppunten kunnen worden opgenomen. Aan dat netwerk wordt komende flink gewerkt. Volgens planning komt er najaar 2017 een nieuwe wandelnetwerkaart uit van de ‘Kempense Kolonies’ – dat netwerk bestrijkt het gebied tussen Hoogstraten en Baarle-Grens ten zuiden van de Nederlandse grens, het gebied waar de ruilverkaveling Zondereigen is uitgevoerd.. Amalia neemt deel aan het overleg met o.a. Toerisme Provincie Antwerpen, ANB, VLM en de gemeenten Baarle-Hertog, Merksplas en Turnhout over het nieuwe netwerk. (hja/hbe)

Voor de zomeravondwandeling hadden VLM en ANB gezorgd voor een tijdelijk bruggetje naar het Kerkemoer.

Nieuwe wegnamen

Op vraag van de gemeente Baarle-Hertog heeft de werkgroep Zondereigen zich gebogen over de naamgeving voor de nieuwe ruilverkavelingspaden. Er volgt nog een lange weg alvorens die officieel worden. Wanneer het zo ver is, komen wij er nog even op terug. (hja)

Kinderboekenweek

Spullen staan klaar voor de bibliotheek.

In de oktobermaand werd in de Baarlese bibliotheek aandacht besteed aan de Kinderboekenweek. Leiding en vrijwilligers hadden het idee opgevat om iets te doen met ‘grootmoeders tijd’. Logisch dat ze daarbij aan Amalia dachten. Zij kozen op onze zolder een verzameling oude voorwerpen uit. Die kregen op woensdag 5 oktober ruime aandacht van veel kinderen met hun (groot)ouders. Een mooi stukje samenwerking. (avt)

Arme Amalia (94)

ANTOON VAN TUIJL

Na 25 juli zijn we weer gaan registreren wat leden - en soms ook niet-leden! - bij Amalia binnenbrengen. Ook nu is dat weer een lange lijst met schenkingen geworden. Wij willen u daarover graag informeren.

Amalia ontving:

- een bronzen kruisbeeldje
- een messing kruisbeeld in gotische stijl op een wit-marmeren ondergrond met een wijwatervaatje
- een oorlogsboek (het is niet geschikt voor onze bibliotheek, maar vond intussen een goede bestemming)
- een aantal documenten en brochures
- een aantal bid- en devotieprentjes
- zeven kerk- en gebedenboeken en een aantal bid- en devotieprentjes
- een Bijbelsche Geschiedenis, uitgegeven in losse bundels en mooi geïlustreerd
- het boek 'De mooiste dorpen van België' (dat staat natuurlijk al in Bidoc)
- een verzameling knipsels, brochures en boekjes
- enkele kerkboeken en leesboeken
- een serie bordjes met daarop afbeeldingen van Baarle
- twee ingelijste prenten van plekjes in Baarle
- een wandbord in blauw met een Baarlese afbeelding
- een kruisbeeld en een wijwatervaatje
- twee beeldjes (dit zijn verkleinde weergaven van het monumentje van Judith Braun dat voor de Rabobank staat)
- een serie kerkboeken
- een aantal brochures en een aantal boeken (hiervan konden we er enkele opnemen in Bidoc)
- een tondeuze in originele verpakking
- een oude knijpzaklantaarn die nog werkt
- een oud scheermes in het echte doosje
- enkele oude bidprentjes
- een soldatenboekje van een oud-strijder
- een sigarenplank
- een stapeltje foto's van activiteiten van Amalia
- enkele bouwtekeningen van panden in Baarle, gemaakt door de architecten Joosen, Bax en Metzke - een volle schoenendoos bidprentjes
- een aantal bid- en devotieprentjes
- nog een volle doos bidprentjes
- een boek over de slagvelden van Verdun (het is helaas uitgegeven in het Frans)
- een metalen wijwatervaatje, versierd met kruis, anker, kelk en bloemen
- een boek 'De Bijbel in Beeld; Glasramen in de H. Hartkerk' (van Turnhout)
- de adressenlijst uit 1961 van de gemeente Baarle-Nassau, waarin de omnummering staat van wijken naar straten
- een op zijde, zeer fijn geborduurd Japans tafereeltje (dit werkstukje uit nonnetjeshanden heeft inmiddels een plaats gekregen in onze Japanse Kamer)

- een schilderij van een Baarlese boerderij, waarvan beweerd wordt dat ze lang geleden op het Oosteind in Baarle-Hertog gestaan zou hebben. Zijn er oudere lezers die hier nog weet van hebben en deze boerderij herkennen? Wij zijn zeer benieuwd
- een aantal oude bidprentjes
- een aantal foto's waarbij we tot onze tevredenheid zien dat ze goed gedocumenteerd zijn. Foto's krijgen zoveel meer heemwaarde als er op staat wie en wat ze voorstellen!
- een tekening van een Baarlese Vlaamse schuur
- een serie prentbriefkaarten van Baarle
- een serie bidprentjes
- een grote foto van de Lourdesbedevaart uit 1964
- een serie devotieprentjes
- twee ingelijste gedichtjes in schoonschrift
- een aantal foto's
- enkele oude tot zeer oude bidprentjes van mensen uit Castelré
- twee identiteitsbewijzen met geschiedenis. Een ervan is namelijk van een vrouw uit Minderhout die aanwezig was bij het droevige gebeuren aan de Dodendraad, waarbij Sjoke en Toke Verheijen omkwamen. Dat was op 9 oktober precies honderd jaar geleden!
- een handgesmeed gebogen mes met een zestig centimeter lange steel. De smid heeft het helemaal uit één stuk metaal gemaakt. Is er een lezer die enig vermoeden heeft waarvoor dit vreemd gevormde mes gediend heeft? Laat het ons weten a.u.b.

We vermelden met genoegen ook de schenkers die Amalia bedachten: Femie Lückman - Sofie van Hooijdonk-Jansens - Familie A. Jacobs - Toon Timmermans - Rina Olislaegers - pastoor Van Bedaf - Familie Norbart - Familie Bloem, via Johan Remeijssen - Bep Marcus - Jac Braspenning - Mevrouw Willemsen-Van Vugt - Familie Loose-Versmissen - Marcel Leunen - Familie F. van Dijk - Mevrouw Van Roosmale - Familie Van Eijl - Mevrouw Jansen-Verhoeven - Jacqueline Janssens-Van Gool - Mevrouw Ans van Dijk - Hubert Gukickx - Nicole Ragas-Joosen - Ad van Tilborg - Gust Haagen.

Hartelijk dank en tot volgende keer.

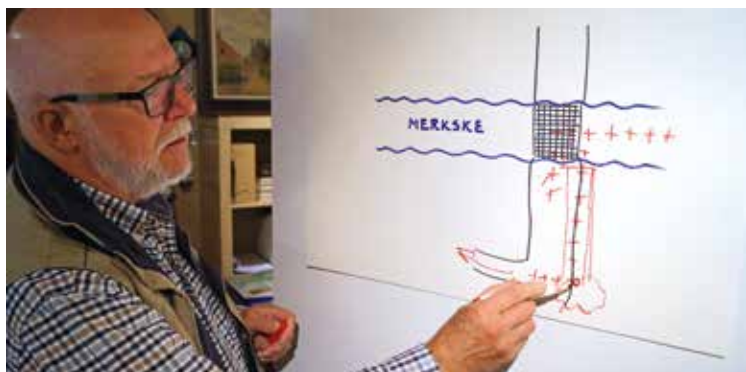
Nieuwe leden

MARIA VOETEN-WOUTERS

In de laatste drie maanden kregen we er weer 11 nieuwe leden bij.

Wij heten van harte welkom:

Fam. A. Kools
Fam. D. Remeijssen
E.H.A.J. van Bedaf
Fam. P-P. van den Berg
Fam. Verhulst-Neggers
Fam. van den Hondel

De voltallige colleges van Nassau en Hertog waren in het Heemhuis aanwezig bij de aanbidding van de Roggerentjes 2016. Antoon van Tuijl legde aan de hand van een tekening uit waarom er toch één grenspaaltje langs de grens van Baarle-Nassau en België moest worden geplaatst.

Activiteiten- programma 2017

JANUARI

Zondag 8 januari

Nieuwjaarsbijeenkomst in de aula van het Cultureel Centrum Baarle, van 10.30 tot 12.30 uur.

Dinsdag 17 januari

Lezing 'Ouwer worren' door Rien Vermaire. Aanvang 19.30 in het Cultureel Centrum Baarle.

FEBRUARI

Zondag 5 februari

Open Heemhuis van 10.30 tot 12.30 uur.

Dinsdag 21 februari

Ontvangst nieuwe leden, 19.30 uur in het Heemhuis.

MAART

Zondag 5 maart

Open Heemhuis van 10.30 tot 12.30 uur

Dinsdag 7 maart

Lezing. Tom Tacken vertelt aan de hand van biografische verhalen uit zijn podcast Veertien Achttien over de Eerste Wereldoorlog. Aanvang 19.30 uur in het Cultureel Centrum Baarle.

Dinsdag 21 maart

41ste Algemene Ledenvergadering. Aanvang 19.30 uur in de aula van het Cultureel Centrum Baarle.

December 2016

Zondag 4 december

Open Heemhuis van 10.30 tot 12.30 uur. Het Open Huis zal deze keer gehouden worden in de Aula van het CCB. Sinterklaas brengt een cadeautje voor de leden. Ook de kleinere kinderen zijn welkom.

Dinsdag 20 december

Kerstviering vanaf 19.30 uur in de aula van het Cultureel Centrum Baarle. Aanmelding is mogelijk tot 10 december. U kunt zich aanmelden via de mail info@amaliavansolms.org met vermelding van het aantal deelnemers plus de namen. Graag gelijktijdig het verschuldigde bedrag van € 5,00 p.p. overmaken op NL13 RABO 0103 8949 69 van Amalia. Of u meldt zich aan in het heemhuis tijdens Open Heemhuis of op woensdagavond.

Donderdag 29 december

Winterwandeling. Vertrek om 9.00 uur vanaf het Heemhuis.

De activiteiten van de werkgroep beheer (elke tweede maandag) worden via de nieuwsbrief en Ons Weekblad aangekondigd.

APRIL

Zondag 2 april

Open Heemhuis.

Zondag 9 april

Eerste Vroege vogeltocht. Vertrek om 8.00 uur. vanaf het Heemhuis.

Zondag 23 april

Erfgoeddag. Dit jaar staat de Erfgoeddag in het teken van 150 jaar Bels Lijntje. Op deze dag wordt aan Baarle-Grens het startschot gegeven voor het jubileumjaar BL150.

Dinsdag 25 april

Lezing Jan van Eijck over het Bels Lijntje (datum nader te bepalen). Aanvang 19.30 uur in het Spoorhuis Baarle-Grens.

Zaterdag 29 april

Middellange wandeling, vertrek 9.00 uur.

MEI

Zondag 7 mei

Open Heemhuis.

Maandag 8 mei

Vredesdag voor 69 leerlingen van de Akkerwinde

Donderdag 11 mei

Vredesdag voor 72 leerlingen van de Horizon, het Spoor, de Bernardusschool en de Regenboog

Donderdag 11 mei

Zomeravondwandeling door ons heem.

Vrijdag 12 mei

Vredesdag voor 74 leerlingen van de Vlinder.

Zaterdag 20 mei

Fietstocht naar Hoogstraten.

Zondag 28 mei

Tweede Vroege Vogeltocht. Vertrek om 5.00 uur vanaf het Heemhuis.

JUNI

Donderdag 1 juni

Zomeravondwandeling door ons heem.

Zondag 4 juni

Geen open Heemhuis i.v.m. Pinksteren.

Zaterdag 10 juni

Heemreis naar Aubel en Luik.

Vrijdag 23 juni

23ste Lokale Heemdag (v.a. 12.00 uur)

Zaterdag 24 juni

Lange wandeling, 20 à 25 km

JULI

Zondag 2 juli

Open Heemhuis.

Donderdag 6 juli

Zomeravondwandeling door ons heem.

Ook in 2017 organiseert Amalia weer de zomeravondwandeling.

Foto van de extra zomeravondwandeling 2016 door het Kerkemoer.

Tijdens de Dag van de Trage Weg 2016 werden de deelnemers door VVV-Merksplas bij Ginhoven op een ijsje getrakteerd. foto Karel van Hoof

Zaterdag 15 juli

Fietstocht naar Goirle.

AUGUSTUS

Donderdag 3 augustus

Zomeravondwandeling door ons heem.

Zondag 6 augustus

Open Heemhuis.

Zondag 20 augustus

Bernardusbedevaart. Vertrek om 9.30 uur vanaf het Heemhuis.

Zaterdag 26 augustus

Heemreis naar Heeze.

SEPTEMBER

Zondag 3 september

Open Heemhuis.

Donderdag 7 september

Zomeravondwandeling door ons heem.

Zaterdag 9 en zondag 10 september

Open Monumentendag (onder voorbehoud).

Vrijdag 29 september

Aanbieding Roggerentjes, datum onder voorbehoud.

Zaterdag 30 september

Middellange wandeling, vertrek om 9.00 uur.

OKTOBER

Zondag 1 oktober

Open Heemhuis

Zaterdag 14 en zondag 15 oktober

Dag van de Trage Weg.

NOVEMBER

Zondag 5 november

Open Heemhuis

Dinsdag 21 november

Lezing Joep de Rooij. Aanvang 19.30 uur in het Cultureel Centrum Baarle.

DECEMBER

Zondag 3 december

Open Heemhuis met ontvangst van Sinterklaas.

Dinsdag 19 december

Kerstviering. Aanvang 19.30 uur in het Cultureel Centrum Baarle.

Meer informatie vindt u op de website van Amalia www.amalia-avansolms.org. Alle activiteiten worden enkele weken van tevoren aangekondigd in de digitale nieuwsbrief; via de website kunt u zich daar kosteloos voor inschrijven.

Amalia van Solms

wordt voor dit tijdschrift ondersteund door:

ADVIES

van Kaam & Peeters
ADMINISTRATIE

Baarleseweg 14a | 5113 TA Ulicoten
T +31 (0)13 519 96 61
www.vankaam-peeters.nl

UW RESULTAAT, ONZE PASSIE

Gulickx
schoenen

Nieuwstraat 1
5111 CV Baarle-Nassau
013-5079376
geopend van dinsdag t/m zondag

Trendy en comfortabele schoenen
voor het hele gezin

WWW.GULICKXSCHOENEN.NL

Ramen en deuren alu-pvc-hout
Zonwering-rollluiken-garagedeuren
Aannemingswerken - schrijnwerkerij

Haneveer b.v.b.a.

Wiekenweg 15 Baarle Hertog T: 0032-014-690000

MUSEUM VERGANEGLORIE

Turnhoutseweg 10A • 2387 • Baarle-Hertog • T: 014-699832

Aanleg en onderhoud van tuinen

**Binnen- en buitenhuis
schilderwerk**

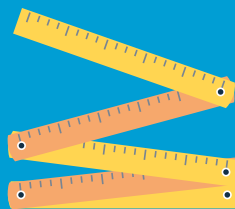
**Professioneel verfspuit werk
voor wanden en plafonds**

Klussen in en om het huis

www.robvis.nl

+31 (0)6 11 287 280

Maatwerk voor elke client

BOLSCHER & SMITS

Generaal Maczeklaan 40 (013) 507 87 45 info@bsnotaris.nl
5111 XC Baarle-Nassau www.bolschersmitsnetwerknotarissen.nl

In het grensgebied van Nederland en België ligt Baarle-Nassau. Hier vindt u Koninklijke Drukkerij Em. de Jong: specialist in drukwerk voor de retail. Het familiebedrijf werd opgericht in 1906 en groeide uit tot één van de belangrijkste en meest omvangrijke drukwerk-specialisten van Europa.

Nu ook **ONLINE** drukwerk

www.emdejongdirect.nl

Van digitaal drukken tot vellen-offset op klein en groot formaat, daarnaast rotatie-offset: heat-set-èn krantenrotatie. Bij Koninklijke Drukkerij Em. de Jong vindt u alles onder één dak. Een succesvolle filosofie, die aansluit op de vraag van alledag. Betrouwbaar, snel en hoge kwaliteit tegen de scherpst mogelijke prijs.

Koninklijke
Drukkerij Em. de Jong

Baarle-Nassau

www.emdejong.nl